รายงานการวิจัย

เรื่อง

ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาไร่นาสวนผสมของเกษตรกร
จังหวัดอำนาจเจริญ

Models and Lessons Learned in Mixed Farming of Agriculturists at Amnatcharoen Province

โดย

พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร)
พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต รศ.ดร.
พระสิริชัย ธมมจโร (สายสิงห์)
นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ.๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761100

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาไร่นาสวนผสมของเกษตรกร
จังหวัดอำนาจเจริญ

Models and Lessons Learned in Mixed Farming of Agriculturists at Amnatcharoen Province

โดย

พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร)
พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต รศ.ดร.
พระสิริชัย ธมฺมจโร (สายสิงห์)
นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610761100

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Models and Lessons Learned in Mixed Farming of Agriculturists at Amnatcharoen Province

By

Phra Sangwan sainet

Phrakru Wutthidhambundit Assoc.Prof., Ph.D.

Phra Sirichai Thammacharo

Mr.chaiyasit Udomchokenamorn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubon Ratchathani Campus

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761100

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัด อำนาจเจริญ
ผู้วิจัย: พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร),
พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต รศ.ดร.,
พระสิริชัย ธมมจโร (สายสิงห์),
นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การผู้วิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ในจังหวัดอำนาจเจริญ ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ ๓) เพื่อศึกษาวิธีบูรณาหลักพุทธธรรมจะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ โดยรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบคำถามปลายเปิด ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน รวมทั้งหมดจำนวน ๑๗ คน เก็บข้อมูลโดยศึกษาจากเอกสารงานวิจัย และสัมภาษณ์แบบเจาะจง ที่มีโครงสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ในเขตอำนาจเจริญ

ผลของการวิจัยพบว่า

๑) การวิเคราะห์ไร่นาสวนผสมของเกษตรกร เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหากินลี้ยงชีวิตของชาวนาหรือเกษตรกร ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงการพัฒนารูปแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสม พบว่า การพัฒนา คือ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง จัดระบบการพัฒนา มีการนำหลักการวิชาการ แนวคิดทฤษฎีและประสบการณ์มาปรับใช้ในการปฏิบัติ

๒) แนวคิดพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนตามกรอบเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสม โดยนำหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับเกษตรกร คือ สันโดษ สุจริต พรหมวิหาร สังคหวัตถุ เบญจศีล เบญจธรรม และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีกรอบในการดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้และมีคุณธรรม รู้ถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ดังนั้น พุทธธรรมที่นำมาใช้ในกรอบ ปรัชญา แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเกี่ยวกับรู้จักความพอประมาณ ความบริสุทธิ์ยุติธรรม ความมีระเบียบวินัยปรับตน ในตั้งอยู่ในค่านิยมของสังคมเป็นคนเข้าใจรอบครอบ รอบรู้ รู้จัก เหตุผล ตน ประมาณ กาลเวลาบุคคลและผู้นำของสังคม และการเป็นผู้นำแนวปฏิบัติของผู้นำระดับรัฐและประเทศชาติ

๓) วิธีบูรณาการ ธรรมะที่เหมาะสมตามกรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ทราบถึงคุ้มค่าและคุณค่า การจัดทำไร่นาสวนผสม ผลของการศึกษาวิจัยมีการคุ้มค่าและคุณค่า มี ๒ ทาง คือ ทางกายภาพและจิตวิทยา ทางกายภาพได้พัฒนาให้ดีขึ้นคุ้มค่า คุณค่า การเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พานิชยกรรม โดยการปรับมัตตัญญุตา อัตตัญญุตา เข้ากับความพอประมาณ ปรับธัมมัญญุตา อัตถัญญุตา เข้ากับความมีเหตุผล และปรับกาลัญญุตา ปริสัญญุตา ปุคตลัญญุตาเข้ากับการมีภูมิคุ้มกันที่ดี การจัดการไร่นาสวนผสม มีการวางแบบการดำเนินการที่ดิน แรงงาน และเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินชีวิต และพบว่า ทางจิตวิทยาได้เกิดการคุ้มค่า คุณค่าจากการพัฒนาด้าน ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น โดยการ เกิดสันติสุข สามัคคี มีการเกื้อกูลกันในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร

คำสำคัญ : การพัฒนา ไร่นาสวนผสม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Research Title: Models and Lessons Learned in Mixed Farming of Agriculturists at Amnatcharoen Province

Researchers: Phra Sangwan sainet,
Phrakru Wutthidhambundit Assoc.Prof., Ph.D.,
Phra Sirichai Thammacharo,
Mr.chaiyasit Udomchokenamorn,

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Ubon Ratchathani Campus.

Fiscal Year: 2561/2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research include: 1) To study model development in mixed farming of agriculturists in Amnatcharoen Province; 2) To study Buddha Dhamma model and lessons learned in sufficiency economy in mixed farming of agriculturists in Amnatcharoen Province; 3) To study the means in integrating Buddha Dhamma into mixed farming of agriculturists in Amnatcharoen Province. It is a qualitative research by in-depth interviewing with open-ended questions. The total 17 interviewees include 3 local community leaders, 7 agriculturists doing mixed-farming and 5 officials of government sector. Information is gathered through research reports, purposive sampling interviews, and structured interview forms in Amnatcharoen Province.

The findings of this research are as the followings:

1) In an analysis on mixed farming of agriculturalists relating to the livelihood of farmers, mixed farming model development and lessons learned have been analytically studied. The development found includes improvement, change and development system management. Technical principles, ideas, theories and experience have been applied into practice.

2) In Buddha Dhamma model and lessons learned relating to the frame of sufficiency economy in mixed farming, the applicable Buddha Dhamma for agriculturalists are Santosa or contentment; Succarita or good conduct; Brahmavihara or sublime states of mind; Sangahavatthu or bases for social solidarity; Panca-sila or the Five Precepts; Panca-Dhamma or

the five ennobling virtues; and the thoughts of sufficiency economy. Agriculturalists have framework for their living with knowhow and morality including being modest, rational, and well-immunized. Therefore, Buddha-Dhamma being applied in the frame of philosophy and thought of sufficiency economy is mainly on modesty, justice, discipline and adaptability based on social values. Agriculturalists also know various aspects of the cause, consequence, oneself, sense of proportion, proper time, assembly and the difference of individuals. They also understand the leadership and practice in social, governmental and national levels.

3) In integrating appropriate Dhamma in the framework of the philosophy of sufficiency economy for acknowledging worthiness and values of mixed farming management thereby in this research can be divided into ๒ aspects of physical and psychological. In physical aspect, the development has improved the worthiness and values of agriculture, industry and commerce by applying: Mattannuta and Attannuta into moderation; Dhammannuta and Atthannuta into the cause and the consequence; and Kalannuta, Parisannuta and Puggalannuta into well-immunization. Mixed farming is a well planned management in land use, labor and revolving fund relating to one's living. In psychological aspect, worthiness and values are the result of the development in various aspects leading to peace, harmony and mutual support among the agriculturalists.

Keywords: Development; Mixed Farming; Philosophy of Sufficiency Economy

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกท่าน ที่ช่วยให้คำแนะนำและคำปรึกษาในการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง

ขอขอบพระคุณ พระครูกิตติคุโณภาส รก.รองอธิการบดี วิทยาเขตอุบลราชธานีอุบลราชธานี พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต รศ.ดร., ผศ.,ดร.บุญเลิศ ราโชติ และนายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน ผู้ช่วยปรับความถูกต้องตามระบบ ตลอดจนผู้บริหารคณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัยในครั้งนี้ และที่สำคัญคือขออนุโมทนาขอบคุณ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม กลุ่มภาครัฐ และเกษตรกรต้นแบบผู้ให้สัมภาษณ์ในพื้นที่อำเภอเมืองอำนาจ และอำเภอเสนางคนิคม โดยมีเจ้าอธิการธีรพล เตชวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดนาไร่ใหญ่ เจ้าคณะตำบลเสนางคนิคม และนางวาสนา สายเนตร เป็นผู้อำนวยความสะดวกและติดต่อประสานงานในการลงเก็บข้อมูล ที่ได้สละเวลาให้ข้อมูลทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี

พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) และคณะ

๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ค
กิตติกรรมประกาศ ..... จ
สารบัญ ..... ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ ..... ซ
บทที่ ๑ บทนำ ๑
๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓
๑.๓ ปัญหาของการวิจัย ๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด ๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย ๕
๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย ๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีรูปแบบ ๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน ๑๕
๒.๓ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๓๑
๒.๔ แนวคิดหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ๔๒
๒.๕ แนวคิดพระพุทธศาสนากับสัมมาชีพ ๕๕
๒.๖ พื้นที่การทำไร่นาสวนผสมจังหวัดอำนาจเจริญ ๖๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๗๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย ๗๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย ๗๕
๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ๗๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ๗๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ๗๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล ๘๐

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย ๘๑

๔.๑ ผลการศึกษาวิจัย ๘๑

๔.๒ สรุปองความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเรื่องต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ ๑๐๖

บทที่ ๕ สรุปผลและข้อเสนอแนะของการวิจัย ๑๑๑

๕.๑ สรุปผลของการวิจัย ๑๑๑

๕.๒ ข้อเสนอแนะของการวิจัย ๑๑๓

บรรณานุกรม ๑๑๔

ภาคผนวก ๑๑๙

ภาคผนวก ก บทความของการวิจัย ๑๒๐

ภาคผนวก ข กิจกรรมเกี่ยวกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ๑๒๗

ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบ วัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ ๑๒๙

ภาคผนวก ง รูปภาพผู้ให้สัมภาษณ์ที่สำคัญของกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับการทำไร่นาสวนผสม จังหวัดอำนาจเจริญ ๑๓๒

ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์ ๑๓๘

ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์ ๑๔๒

ภาคผนวก ช รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ๑๔๕

แบบสรุปโครงการ ๑๔๗

ประวัติคณะผู้วิจัย ๑๕๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยระบุเล่ม / หน้าหลังคำย่อ ชื่อคัมภีร์ เช่น องฺทุก (บาลี) ๒๐/๓๖๔/๑๐๘ หมายถึง สุตตันฺตปิฏก องฺคุตฺนิกาย ทุกขิปาตปาลิ พระไตรปิฎก ภาษาบาลี เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๓๖๔ หน้า ๑๐๘ ที.ปา (ไทย) ๓๐/๙๘/๕๐ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๓๐ ข้อที่ ๙๘ หน้า ๕๐

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

๑. อักษรย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	=	ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	=	ทีฆนิกาย มหวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	=	ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	=	มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	=	สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	=	สังยุตตนิกาย สคาตวรรค	(ภาษาไทย)
องฺ.จตุกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	=	อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.อฏฺฐก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	=	อังคุตตรนิกาย อัฏฐนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาสังคมในปัจจุบันมุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งทำให้เกิดความเจริญมั่งคั่งทางวัตถุอย่างมาก แต่ความเจริญมั่งคั่งจิตใจกลับเสื่อมถอยลดน้อยลง ไม่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าเทาเทียมทันกัน แม้เศรษฐกิจจะดีขึ้น มีสิ่งเอื้ออำนวยความสุขและความสะดวกสบายอย่างมากมาย แต่จิตใจคนกลับ เห็นแกตัวมากขึ้น เห็นแกผู้อื่นและสวนรวมน้อยลง การที่สังคมโลกไม่ได้พัฒนาโดยยึดหลักทางสายกลาง มุงแตสร้างความเจริญทางด้านวัตถุโดยไม่ให้ความสนใจในการพัฒนาด้านจิตใจเทาที่ควร จึงทำให้ ต้องประสบภาวะวิกฤตในด้านต่างๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมการก่อการ ร้ายสังคมขาด สันติสุข[๑] การเกษตรของไทยในอดีตเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ จึงไม่ค่อยจะพบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากร และเพื่อการส่งออกเป็นรายได้เข้าสู่ประเทศจึงทำให้การทำการเกษตรในปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความสมดุลทางธรรมชาติการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาดซึ่งนับวันจะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อย ๆ การทำไร่นาสวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ และความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตโดยการทำการเกษตรหลายๆ อย่าง เพื่อเพิ่มระดับรายได้ สามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาได้มากขึ้น สร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศเกษตรของชุมชนดีขึ้น

ปัจจุบันโลกต้องเผชิญกับวิกฤตต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคมหรือแม้กระทั่งชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่อาจจะปฏิเสธความวุ่นวายของสังคมโลกได้ทุกประเทศต่างต้องการที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งการพัฒนาประเทศมีทั้งผลดีและผลเสียประเทศไทยก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่กำลังก้าวไปสู่ประเทศพัฒนาทำให้คนในประเทศเริ่มที่จะละทิ้งความเป็นไทยของเราไปหันไปเน้นภาคอุตสาหกรรมติดวัตถุนิยมชอบความฟุ้งเฟ้อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแทบจะทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจการเมืองวัฒนธรรม

---

[๑] สมพร เทพสิทธา. **การเดินตามรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยแก้ปัญหา ความยากจนและการทุจริต ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร** : กองทุนอริยมรรค. สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙, หน้า ๑๐-๑๑.

สังคมและสิ่งแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกทำให้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่นการศึกษาสาธารณสุขสาธารณูปโภคและสภาวะดังกล่าวทีมีการประสานสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นยังได้ส่งผลทางด้านลบตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบทส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้านทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญาความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมกันมาถูกปรับเปลี่ยนถูกลืมเลือนหายไปซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ความพอเพียงในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเองและดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองได้รับการสนองตอบต่อความต้องการต่างๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่างๆได้ด้วยตนเองซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิมต้องถูกกระทบกระเทือนซึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจากปัญหาในอดีตรวมทั้งปัญหาอื่นๆที่เกิดขึ้นล้วนแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหาภาคของไทยซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกันเพื่อความอยู่ดีมีสุขมุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน ด้วยหลักการดังกล่าวแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับ ๑๐ ที่นี้จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ การที่ประเทศไทยจะสามารถก้าวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องมาจากการมี “เศรษฐกิจชุมชน” ที่เข้มแข็งเพื่อให้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้นๆโดยหันมาใช้หลักพิจารณาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเป็นแนวคิดตามพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ชีวิตที่พอเพียง มุ่งเน้นความพอเพียงระดับครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนถึงระดับประเทศ และประโยชน์ที่มีหลักการและอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์มุ่งให้ทุกภาคส่วนและทุกระดับใช้ความรอบรู้คุณธรรมและความเพียรในกระบวนการพัฒนาที่อยู่บนหลักความพอประมาณความมีเหตุผลมีระบบภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมและสังคมโลกให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้ตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผลและพอประมาณ ดุลยภาพที่เกิดจากเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้สังคมประสบกับสันติสุขอย่างแท้จริงโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตามรอยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ มัชฌิมาปฏิปทา ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและจะต้องเสริมฐานจิตใจของคนในชาติโดย เฉพาะเจ้าของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี

แนวคิดตามพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ชีวิตที่พอเพียงจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทฤษฎีใหม่ชีวิตที่พอเพียงและขั้นตอนของทฤษฎีใหม่ ๓ ขั้นตอน จะมุ่งเน้นแนวทางการปฏิบัติมุ่งเน้นการช่วยเหลือตนเองโดยการผลิตเพื่อพึ่งตนเองด้วยความเป็นอยู่พอเพียง ระดับครอบครัว การรวมกลุ่มชุมชนท้องถิ่น และการดำเนินการด้านธุรกิจ ตลอดจนถึงระดับประเทศ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการทำไร่นาสวนผสมโดยการรู้จักนำเอาหลักธรรมมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาการไปสู่สังคมไทยให้มีบทบาทและแนวคิดที่สร้างสรรค์ด้วยการเป็นอยู่ตามอัตภาพ อันจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาตน พัฒนาคนให้กลายเป็นมนุษย์ที่ดีได้ และให้สอดคล้องกับการดำรงตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คือ อยู่อย่างพอมี พอกินตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ เพื่อนำไปเป็นหลักในการปรับใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรของจังหวัดอำนาจเจริญและดำเนินชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้าในสังคมไทยสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ในจังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิธีบูรณาหลักพุทธธรรมจะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๓ ปัญหาของการวิจัย

๑.๓.๑ การพัฒนารูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ หลักพุทธธรรมประเภทใด อันเป็นต้นแบบและบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๓.๓ มีวิธีบูรณาการหลักพุทธธรรมอย่างไรที่จะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด

ในการวิจัยเรื่อง “ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตโดยการศึกษาต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ต้นแบบการทำไร่นาสวนผสม ทั้งหมดจำนวน ๑๗ คน โดยแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ มีกระบวนการในการดำเนินการอย่างไรบ้าง รูปแบบการพัฒนาสู่ความสำเร็จอย่างไร และปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้เกษตรกรการทำไร่นาสวนผสมมีอะไรบ้าง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา ระหว่าง เริ่มทำสัญญาถึงเดือนตุลาคม ๒๕๖๑

๑.๔.๔ กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย (Conceptual Framework) เรื่องนี้มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษา รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

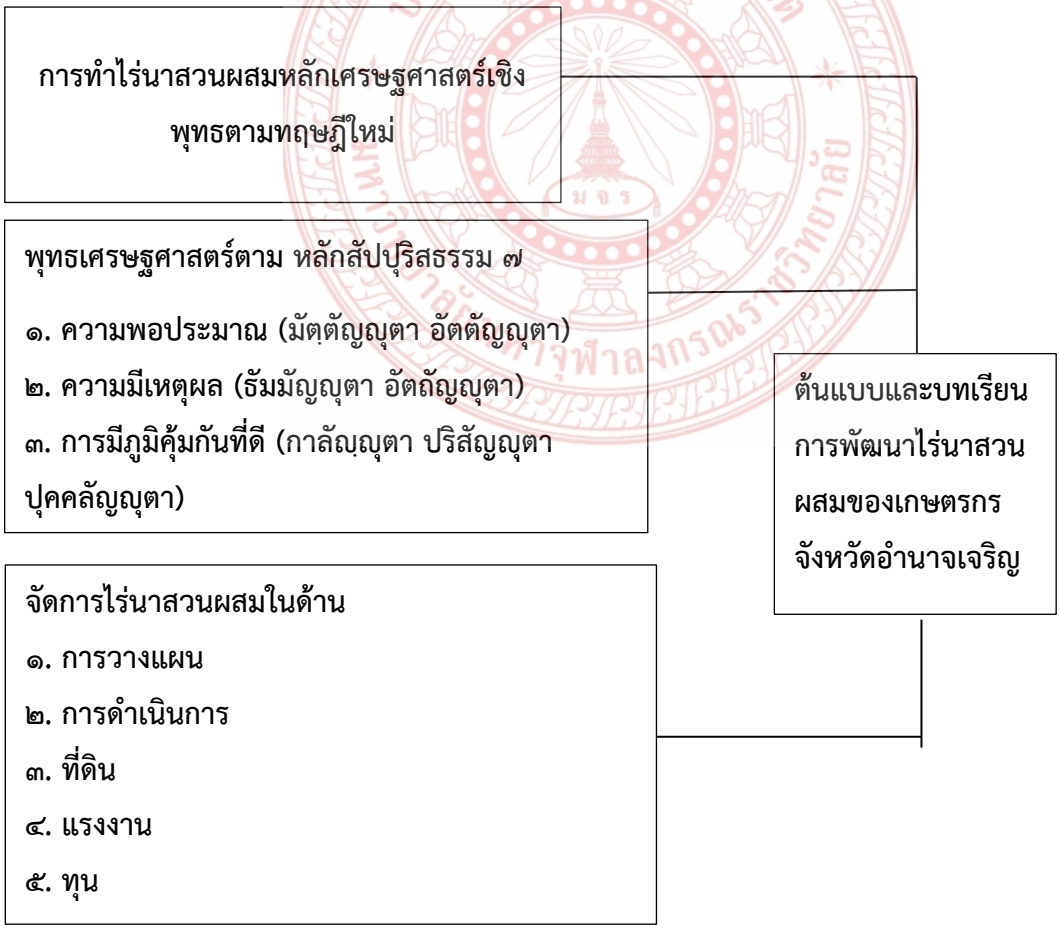

แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวความคิดในการวิจัย

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ต้นแบบการทำไร่นาสวนผสม หมายถึง กลุ่มเกษตรกรที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ได้ประดิษฐ์คิดค้นทดลองดำเนินการจนได้ผลและมีความรู้ด้านการทำไร่นาสวนผสมแล้ว ทำให้เป็นตัวอย่างของประชาชนจนเป็นที่ยอมรับ เรียกว่า ประชาชนกลุ่ม “ต้นแบบการทำไร่นาสวนผสม”

บทเรียน หมายถึง ตัวอย่าง แบบอย่างที่ประกอบด้วยองค์ความรู้และแนวปฏิบัติหรือแนวคิดทฤษฎีที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติการในบทเรียนแต่ในที่นี้ หมายถึง “บทเรียนไร่นาสวนผสม”

การพัฒนาไร่นาสวนผสม หมายถึง การจัดระบบปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ขบวนการ วิธีการนำหลักการวิชาการ แนวคิดประสบการณ์มาใช้ในการทำไร่ ในผืนนา หลังฤดูกาลทำนา มีการปลูกพืช ผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ เพื่อปรุงเป็นอาหารและเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนขายส่วนที่เหลือ การจัดบำรุงทำให้เจริญก้าวหน้าในผืนยาอันเดียวกัน มีทั้งปลูกข้าว พืช ผัก ผลไม้และเลี้ยงสัตว์ ดังนั้นจึงเรียกว่า “การพัฒนาไร่นาสวยผสม”

เกษตรกร หมายถึง ประชากรผู้ประกอบอาชีพด้านการทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ การทำนา มีการปลูกข้าว เป็นนาปีและนาปัง แต่การเลี้ยงสัตว์น้ำ สังคมไทย ยังเรียกว่า ทำนา เช่น นากุ้ง นาปู นาปลา นาหอย ทำสวน มีสวนขนาดเล็ก มีพื้นที่น้อย เช่น สวนครัวปลูกพืช ผัก ผลไม้ ไม้เป็นพืชล้มลุก มีอายุสั้น หรือไม้ยืนต้นมีอายุยืน หรือปลูกพืชผัก/ผลไม้หลังการทำนา สวนขนาดใหญ่มีพื้นที่กว้างขวางก็เรียกว่า สวนอยู่ เช่น สวนยาง สวนปาล์ม สวนเงาะ สวนทุเรียน สวนลำไย เป็นต้น ทำไร่ มีไร่ขนาดเล็กและไร่ขนาดใหญ่ มีพื้นที่น้อย พื้นที่มาก การเลี้ยงสัตว์ มีการเลี้ยงสัตว์น้ำ สัตว์บก ที่มีปีก ไม่มีปีก เลี้ยงสัตว์ชนิดเกาะอยู่บนต้นไม้ หรือใต้ดิน ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จัดเป็นอาชีพ คือ อาชีพ “เกษตรกรรม” ผู้ประกอบอาชีพเช่นนี้ เรียกว่า “เกษตรกร” แต่ในที่นี้มุ่งศึกษาเกษตรกรในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ

พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง การทำนาหาเลี้ยงชีวิต หรือเรียกว่า “เศรษฐศาสตร์” ความรู้ที่ว่าด้วยการประอาชีพ ทำมาหากิน ดังนั้น จึงเรียกว่า “พุทธเศรษฐศาสตร์” และพุทธเศรษฐศาสตร์ มี ๓ ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งประยุกต์เข้าได้กับสัปปุริสธรรม ๗ ประการ คือ ความพอประมาณประยุกต์เข้ากับมัตตัญญุตา และอัตตัญญุตา ความมีเหตุผลประยุกต์เข้ากับ ธัมมัญญุตาและอัตกัญญุตา การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ประยุกต์เข้ากัน กาลัญญุตา ปริสัญญุตา และปุคคัญญุตา

ระบบไร่นาสวนผสม (Mixed/Diversefied/Polyculture Farming System) หมายถึง เป็นระบบการเกษตรที่มีกิจกรรมการผลิตหลาย ๆ กิจกรรมเพื่อตอบสนองต่อการบริโภคหรือลดความเสี่ยงจากราคาผลิตผลที่มีความไม่แน่นอนเท่านั้นโดยมิได้มีการจัดการให้กิจกรรมการผลิตเหล่านั้นมีการผสมผสานเกื้อกูลกันเพื่อลดต้นทุนการผลิต

๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงการพัฒนารูปแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงหลักพุทธธรรมอันเป็นต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๖.๓ ทำให้ทราบวิธีบูรณาหลักพุทธธรรมที่จะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน

๒.๓ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๔ แนวคิดหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๕ แนวคิดพระพุทธศาสนากับสัมมาชีพ

๒.๖ พื้นที่การทำไร่นาสวนผสมจังหวัดอำนาจเจริญ

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีรูปแบบ

แนวคิดทฤษฎีรูปแบบผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบโดยทั่วไป แนวคิดและความหมายของรูปแบบประเภทของรูปแบบ องค์ประกอบของรูปแบบ และการสร้างรูปแบบ ดังนี้

๒.๑.๑. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบโดยทั่วไป

“รูปแบบ” หรือ “Model” เป็นคำที่ใช้สื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรูปแบบจะหมายถึง สิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบของอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แบบจำลองสิ่งก่อสร้างรูปแบบในการพัฒนาชนบท รูปแบบในการหาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรเป็นต้น

“รูปแบบ”เป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์เพื่อทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้นๆ ได้ง่ายขึ้นเป็นการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับปรากฏการณ์โดยอาศัยหลักการของระบบรูปนัยและมีจุดมุ่งหมายเพื่อการทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยาม ความสัมพันธ์และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง[๑] รูปแบบในทางสังคมศาสตร์ว่า เป็นชุดข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะและ/หรือ บรรยายคุณสมบัตินั้นเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธิบาย

---

[๑] Jame A.F. **Stoner and Char Wankel, Management**,๓rd ed. (New Delhi: Prentice-Hall,๑๙๘๖), p. ๑๒.

ปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุมเพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้รูปแบบมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไปในการทำความเข้าใจ ส่วนรูปแบบหนึ่งๆ จะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใด หรือควรมีองค์ประกอบใดบ้างไม่ได้มีการกำหนดเป็นการตายตัว ทั้งนี้แล้วแต่ปรากฏการณ์แต่ละอย่าง และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆอย่างไร[๒] เป็นภาพจำลองของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะมีรูปแบบตั้งแต่ง่าย ๆ ไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมากๆ และมีทั้งรูปแบบ

เชิงกายภาพ (Physical Model) ที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ เช่น แบบจำลองหอสมุดแห่งชาติ เป็นต้น[๓] เป็นโครงสร้าง โปรแกรม แบบจำลอง หรือแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริง ที่สร้างขึ้นจาก การลดทอนเวลาและเทศะ พิจารณาว่ามีสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้แทนแนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบนั้น ๆ [๔] ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่าง ๆ ผู้วิจัยสามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ ที่มีในปรากฏการณ์ ธรรมชาติหรือในระบบต่าง ๆ อธิบายลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ[๕] หรืออาจเป็นแบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่างๆที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป[๖] นอกจากนั้นแล้ว ยังหมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งและแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันด้วย[๗]

๒.๑.๒ แนวคิดและความหมายของรูปแบบ

พจนานุกรม Contemporary English ให้ความหมายไว้โดยสรุปมี ๓ ลักษณะ คือ

๑. Model หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของของจริง ซึ่งเท่ากับ แบบจำลอง

---

[๒] Bardo J.W. and Hardman J.J, **Urban Sociology : A Systematic introduction**, (New Yok : F.E. Peacock Publishers,๑๙๘๒), p. ๗๐.

[๓] Tosi H.L. and Carroll S.J.,**Managment**(๒nd ed.), (New Yok : John Wiley & Sons,๑๙๘๒),p. ๑๖๓

[๔] บุญส่ง หาญพานิช, **การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย**, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๒.

[๕] บุญชม ศรีสะอาด **,การพัฒนาการวิจัยโดยใช้รูปแบบ**:มหาสารคาม.มหาวิทยาลัยสารคามอภิชาตการพิมพ์,๒๕๓๓), หน้า ๔๕.

[๖] กรรณิกา เจิมเทียนชัย,**การพัฒนารูปแบบการประเมินประสิทธิผลองค์กรของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข**,วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๒.

[๗] ศุภลักษณ์ เศษธะพานิช,**การนำเสนอรูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาล**,วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบัน ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

๒. Model ที่หมายถึง สิ่งของหรือคนที่นำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ

๓. Model หมายถึง รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

พจนานุกรม Webster's New World ของนูเฟร็ด (Neufeldt) ให้ความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง ภาพจำลองหรือตัวอย่างของข้อความเป็นจริงที่มีลักษณะเป็นมาตรฐานของความเป็นเลิศ[๘] ส่วนพจนานุกรมการศึกษา Good ได้ให้ความหมายรูปแบบ ดังนี้

รูปแบบ หมายถึงแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำเป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบเป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม ตามความหมายดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบ คือ แบบจำลองของสิ่งที่เป็น[๙] รูปแบบคือ วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจิตนาการของคนที่มีต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏในลักษณะของการสื่อสารในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง[๑๐] รูปแบบ มีความหมายที่แตกต่างจากทฤษฎี เพราะรูปแบบยังไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ได้พิสูจน์แล้ว รูปแบบยังเป็นส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันขององค์ประกอบอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะนำเสนอรูปแบบมาใช้ประโยชน์[๑๑] รูปแบบจึงเป็นแบบจำลองในลักษณะเลียนแบบ หรือเป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่างเป็นแผนผังหรือแบบแผนของการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ ให้ความหมายรูปแบบหมายถึงตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่งหรือ เป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์[๑๒] นิยาม รูปแบบว่าเป็นการจาลองความจริงของปรากฏการณ์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์องค์ประกอบ ที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้นให้ง่ายขึ้น[๑๓] มีบางท่านให้ความหมายที่แตกต่างออกไปโดยที่รูปแบบเป็นสิ่งที่ออกแบบมาเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบและกระบวนการตรวจสอบความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีกับ

---

[๘] Victioria neufeldt**, Webster's New World Dictionary,๓rd Edition** (New York : Simon and Schuster,Inc),๑๙๘๘. p. ๕๔๑.

[๙] Good, Carter V., **Dictionary of Education.** (New York: Mc Graw Hill Book, Co, Inc), ๑๙๗๓, P. ๑๙๘.

[๑๐] เยาวดี วิบูลย์ศรี ,**การประเมินโครงการ แนวคิด และแนวปฏิบัติ,** (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕

[๑๑] T.Husen,and N.T.Postlethwaite,**The International Encyclopedia of Education**, ๒rd ed. (New York : Simon and Schuster,Inc.,๑๙๗๕), pp.๑๓๗-๑๓๘.

[๑๒] ทิศนา แขมมณี, **รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

[๑๓] Op. cit., **Management** (Third Impression), p. ๑๒.

ปรากฏการณ์จริง[๑๔] รูปแบบ คือ สิ่งที่แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญของสิ่งที่ศึกษา เพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ง่ายขึ้น โดยอาจแสดงออกมาในรูปของแผนภาพทางความคิดด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์ และยังได้ขยายความของรูปแบบว่า รูปแบบเป็นอะไรบางอย่างที่เราพัฒนาขึ้น เพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญ ๆ ของปรากฏการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม ส่วนการที่จะระบุว่ารูปแบบหนึ่งๆ จะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้น ๆ ควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่ต้องการอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ [๑๕] จากความหมายทั้งหมดสามารถ

สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเอง เพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายและกระชับถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้เพื่อช่วยให้ตนเองและคนอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม ส่วนการที่จะระบุว่ารูปแบบหนึ่งๆ จะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้น ๆ ควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่ต้องการอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ [๑๖]

๒.๑.๓ ประเภทของรูปแบบ

ประเภทของรูปแบบ ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีพื้นฐาน รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ แนวคิดของสเทนเบอร์ และการสรุป ดังนี้

ประเภทของรูปแบบอาจจะมีรูปแบบอย่างง่าย ๆ ไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ที่เป็นแบบจำลองของวัตถุและรูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Model) ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์รูปแบบในทางสังคมศาสตร์ มักหมายถึง ชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้เป็นการนิยามคุณลักษณะหรือบรรยายคุณสมบัติอื่น ๆ ให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายดังนั้นรูปแบบจึงไม่ได้บรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม เพราะทำให้ได้รูปแบบ (Model) มีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไปในการที่จะทำความเข้าใจ[๑๗]

---

[๑๔] Hausser, D. L. , **Comparison of Different Models for Organizational Analysis**,(New York: John Wiley & Son,๑๙๘๐), pp. ๑๓๒-๑๖๑.

[๑๕] Hausser, D. L., **Comparison of Different Models for Organizational Analysis**, p. ๑๓๒-๑๖๑

[๑๖] ดิเรก วรรณเศียร, **การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน,** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย),๒๕๔๕.

[๑๗] Op.cit., **Management** (Third Impression), p. ๑๖๓.

๑) ทฤษฎีพื้นฐาน นักวิชาการต่างๆ ได้แบ่งประเภทของรูปแบบไว้หลายลักษณะซึ่งแตกต่างกันไป ผู้วิจัยพอสรุปประเด็นได้และศึกษาและจัดแบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดหลักการหรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้นๆ และได้แบ่งกลุ่มแบบการสอนเอาไว้ ๔ รูปแบบ คือ

(๑) Information–Processing Model เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียน และแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๒) ersonal Model รูปแบบการสอนที่จัดไว้ ในกลุ่มนี้ ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคลากรเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่แต่ละบุคคลจัดระบบและปฏิบัติต่อสรรพสิ่ง (Reality) ทั้งหลาย

(๓) Social Interaction Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

(๔) Behavior Model เป็นรูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบจุดเน้นที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่าการพัฒนาโครงสร้างทางจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้[๑๘]

๒) รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ มีการแบ่งประเภทของรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์เอาไว้ ๕ ประเภท คือ

(๑) รูปแบบคล้าย (Analogue Models) คือรูปแบบที่มีความสัมพันธ์ กับระบบกายภาพมักเป็นรูปแบบที่ใช้ในวิทยาศาสตร์กายภาพ เป็นรูปแบบที่นำไปใช้อุปมากับสิ่งอื่นได้ เช่น รูปแบบจำลองระบบสุริยะกับระยะสุริยะ ที่เกิดขึ้นจริง ธนาคารจำลองกับระบบธนาคารที่เป็นจริงแบบจำลองการผลิต กับการผลิตจริง เป็นต้น

(๒) รูปแบบที่อธิบายความหมาย หรือให้ความหมาย (Semantic Models) คือรูปแบบที่ใช้ภาษาในการบรรยาย ลักษณะของรูปแบบ รูปแบบชนิดนี้จะใช้วิธีอุปมาในการพิจารณาภาษามากกว่าที่จะใช้วิธีอุปมาในการพิจารณาด้วยโครงสร้างทางกายภาพ

(๓) รูปแบบที่มีลักษณะเป็นแผนภูมิ แบบแผน หรือโครงการ (Schematic Models)

(๔) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Models) คือเป็นรูปแบบที่กำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในรูปสมการ หรือฟังก์ชั่นทางคณิตศาสตร์

(๕) รูปแบบเชิงเหตุผล (Causal Models) คือเป็นรูปแบบที่มีโครงสร้างเป็นสมการเชิงเส้นที่ประกอบด้วยตัวแปรสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผล มีการทดสอบสมมุติฐานผลของรูปแบบ[๑๙]

---

[๑๘] Joyce B. and Weil M. , **Model of Teaching**(๒nd ed),(New Delhi : Prentice – Hall of India Private Limited,๑๙๘๕), p ๑๖๕.

[๑๙] Keeves P.J., **Education Research Methodology,and Measurement** : An International Handbook, (Oxford : Pergamam Press,๑๙๘๘), pp. ๕๖๑ – ๕๖๕ cited in Sallis, ๒๐๐๒.

๓) แนวคิดของสเทนิเนอร์ สเทนิเนอร์ Steniner จำแนกรูปแบบแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Model or – Model – of) รูปแบบประเภทนี้เป็นรูปแบบจำลองทางกายภาพเช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง

(๒) รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model of Model – for) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบ หรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน

๔) การสรุปประเภทของรูปแบบ[๒๐] จากประเภทของรูปแบบที่กล่าวมาแล้ว ข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ ประเภทของรูปแบบนั้นสามารถแบ่งได้ตามหลักแนวคิด/ทฤษฎีพื้นฐานได้ ๔ รูปแบบ คือ

(๑) Information – Processing Model หมายถึง รูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในการกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียน

(๒) Personal Model หมายถึง รูปแบบการสอนที่จัดไว้ในกลุ่ม ให้ความสำคัญของปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย

(๓) Social Interaction Model หมายถึง รูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อสังคม

(๔) Behavior Model หมายถึง รูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ

๒.๑.๔ องค์ประกอบของรูปแบบ

องค์ประกอบของรูปแบบได้ศึกษาถึงแนวคิดของบราวน์ และโมเบิร์ก อีวานวิช และองค์ประกอบที่ดี ดังนี้

๑) แนวคิดของบราวน์และโมเบิร์ก การจัดองค์การและการบริหารจัดการตามแนวคิดของ บราวน์และโมเบริ์ก (Brown and Moberg) ได้สังเคราะห์รูปแบบขึ้นจากแนวคิดเชิงระบบ (system approach) กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ (contingency approach) และองค์ประกอบตามรูปแบบประกอบด้วย

(๑) สภาพแวดล้อม (environment)

(๒) เทคโนโลยี (technology)

(๓) โครงสร้าง (structure)

(๔) กระบวนการจัดการ (management process) และ

---

[๒๐] Steiner, E. **Methodology of Theory Construction**. (Sydney : Educology Associates,๑๙๘๘), p ๑๘๙

(๕) การตัดสินใจสั่งการ (decision making)[๒๑]

๒) แนวคิดของอีวานเซอวิช (Ivancevich) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบเชิงระบบและเชิงรูปแบบ

(๑) องค์ประกอบเชิงระบบ ประกอบด้วย

๑. ปัจจัยนำเข้า

๒. กระบวนการ

๓. ผลผลิต

๔. ข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อม

การพิจารณารูปแบบในลักษณะนี้ถือว่า ผลผลิตของระบบเกิดจากการที่มีปัจจัยนำเข้าส่งเข้าไปผ่านกระบวนการ ซึ่งจะจัดกระทำให้เกิดผลผลิตขึ้น และให้ความสนใจกับข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อมภายนอก[๒๒]

(๒) องค์ประกอบเชิงรูปแบบ ประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบ

๑. หลักการของรูปแบบ

๒. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

๓. ระบบและกลไกของรูปแบบ

๔. วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ

๕. แนวทางการประเมินผลรูปแบบ

๖. เงื่อนไขของรูปแบบ[๒๓]

(๓) องค์ประกอบของรูปแบบที่ดีควรประกอบด้วย ๗ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ในการพัฒนารูปแบบใด ๆ ก็ตาม ผู้ออกแบบรูปแบบต้องรู้ว่าจะออกแบบรูปแบบการดำเนินงานนี้ขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ใด ซึ่งโดยทั่วไปก็มักจะพัฒนารูปแบบขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพื่อให้การดาเนินงานเกิดผลดีอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ขึ้นมาก็เพื่อให้การดำเนินงานในสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น

---

[๒๑] Brown and Moberg อ้างใน สมาน อัศวภูมิ **,การพัฒนารูปแบบการบริหารการประถมศึกษาระดับจังหวัด,** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖.

[๒๒] Ivancevich, J. H. et al. (๑๙๘๙). **Management : Principles and Functions.** ๔th ed.Boston: MA.: Richard D. Irwin. Retrieved July ๒๐, ๒๐๐๕, from

[๒๓] ธีระ รุญเจริญ อ้างใน สมาน อัศวภูมิ, **การใช้วิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก**, (อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ม.ป.ป.), หน้า ๒๐.

๒. ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบ เพื่อให้การดำเนินงานของรูปแบบเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้ออกแบบรูปแบบต้องกำหนดว่าจะออกแบบรูปแบบนั้นๆบนฐานคิดของทฤษฎีและหลักการใดบ้าง เช่น หลักการประการหนึ่งของระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา คือ “หลักร่วมกันรับผิดชอบ” หมายความว่าคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องร่วมกันรับผิดชอบ เป็นต้น

๓. ระบบงานและกลไกของรูปแบบ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามหลักการและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ ผู้พัฒนารูปแบบต้องออกแบบระบบงานของรูปเพื่อเป็นกลไกในการดำเนินงานของรูปแบบ เช่น การจัดโครงสร้างองค์การ การตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานต่าง ๆ และที่จำเป็นอื่น ๆ พร้อมกับการกำหนดบทบาทหน้าที่ ความสัมพันธ์ และการทำงานร่วมกันของระบบเหล่านั้นเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่กำหนดไว้

๔. วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ โดยการกำหนดภารกิจ กระบวนการ วิธีการกิจกรรม และอื่นๆ ที่ต้องดำเนินการเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ

๕. แนวการประเมินรูปแบบ หมายถึง การกำหนดแนวทางและเครื่องมือในการประเมินผลรูปแบบตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ และการประเมินการดำเนินงานตามรูปแบบว่าเป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบว่ารูปแบบทำหน้าที่ตามที่ออกแบบไว้มากน้อยเพียงใด และเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใด ตลอดจนการกำหนดแนวทางในการพัฒนารูปแบบต่อเนื่องต่อไปได้

๖. คำอธิบายประกอบรูปแบบ หมายถึง การอธิบายคำศัพท์เฉพาะที่นำมาใช้ในการออกแบบรูปแบบเพื่อสื่อความให้ตรงกันในการนำรูปแบบไปใช้

๗. ระบุเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ เนื่องจากรูปแบบมีข้อจากัดของตนเอง ดังนั้นผู้ออกแบบรูปแบบควรได้ระบุเงื่อนไขที่จะทำให้การนำรูปแบบไปใช้ประสบผลสำเร็จ และข้อระมัดระวังเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นต้น[๒๔]

หลังจากออกแบบรูปแบบเสร็จแล้ว ผู้ออกแบบควรจัดทำคู่มือการใช้รูปแบบโดยนาสาระของรูปแบบทั้ง ๗ องค์ประกอบ เครื่องมือและเอกสารประกอบการใช้รูปแบบทั้งหมด มาบรรจุไว้ในคู่มือด้วย จึงจะทำให้การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานมีความสมบูรณ์ครบถ้วน และเมื่อตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบแล้วรายงานการตรวจสอบรูปแบบไว้ในภาคผนวกของคู่มือด้วยจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาและนำรูปแบบไปใช้ในการดำเนินงานต่อไปเป็นอย่างยิ่ง

๒.๑.๕ การสร้างรูปแบบ

การสร้างรูปแบบตามแนวคิดที่สำคัญ คือ แนวคิดของบุญส่ง หาญพานิช และแนวคิดของอำนวย เถาตระกูล ดังนี้

---

[๒๔] สมาน อัศวภูมิ, **การใช้วิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก**, (อุบลราชธานี :มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ม.ป.ป.), หน้า ๕๕.

๑) แนวคิดของบุญส่ง หาญพานิช รูปแบบที่จะนำไปใช้ให้ได้ประโยชน์สูงสุดนั้น รูปแบบต้องประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญคือ มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง สามารถทำนายผลได้ สามารถขยายความผลทำนายได้กว้างขวางขึ้น และสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ๆ สำหรับการพัฒนารูปแบบนั้นผู้วิจัยจะต้องศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการสร้างรูปแบบ นำเอาข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบ กำหนดโครงสร้างและข้อเสนอของรูปแบบอย่างชัดเจนเพื่อนำไปสู่ผลสรุปเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มุ่งหวังของการวิจัย มีการทดสอบและปรับปรุงแบบก่อนนำรูปแบบไปใช้งานจริง ประเมินผลหลังจากการนำรูปแบบไปใช้งานจริง[๒๕]

๒) แนวคิดของอำนวย เถาตระกูล การสร้างรูปแบบเพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ตัวรูปแบบจะต้องมีลักษณะที่สำคัญคือ จะต้องมีความสัมพันธ์กันเชิงโครงสร้าง ทำนายและขยายผลได้นำไปสู่การสร้างแนวคิดใหม่ๆ เกิดขึ้น ดังนั้น การสร้างรูปแบบที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างสูงสุดนั้น รูปแบบต้องมีลักษณะที่สำคัญประกอบด้วยความสัมพันธ์กันด้านโครงสร้าง สามารถทำนายและขยายผลได้อย่างกว้างขวางและสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ๆ[๒๖]

สรุป แนวคิดทฤษฎีรูปแบบได้กล่าวถึงแนวคิดรูปแบบทั่วไป รูปแบบได้กล่าวถึงแนวคิดรูปแบบทั่วไป รูปแบบเป็นสิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบของอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นจำลองความจริง แนวคิดและความหมายของรูปแบบ และรูปแบบ หมายถึง ภาพจำลองประเภทของรูปแบบ ซึ่งเกี่ยวกับทฤษฎีพื้นฐานรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ แนวคิดของเทนิเบอร์ การสรุปประเภทของรูปแบบ องค์ประกอบของรูปแบบตามแนวคิดของบราวน์และโมเบิร์กและอีวานวิช และการสร้างรูปแบบตามแนวคิดของบุญส่ง หาญพานิช และแนวคิดของอำนาจ ถาตระกูล ดังกล่าว

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน

แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน ได้ศึกษาถึงแนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน การเกษตรแบบผสมผสานกับเกษตรเกษตรกรรมธรรมชาติ พุทธเกษตรกรรม และเกษตรกรรมทฤษฎีใหม่ ดังนี้

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน

แนวคิดเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ได้ศึกษาถึงแนวคิดการแบ่งยุคของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ปัญหาระบบการเกษตรเชิงการค้า และเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ดังนี้

---

[๒๕]บุญส่ง หาญพานิช, **การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย**,หน้า ๙๒

[๒๖] อำนวย เถาตระกูล, **เอกสารประมวลความรู้ เรื่อง หลักทฤษฎี แนวคิดงานวิจัย สำหรับใช้เป็นฐานความรู้ในการศึกษา ค้นคว้าวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารความรู้ในสถาบันการอาชีวศึกษาไทย**,(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๗.

๑) แนวคิดการแบ่งยุคของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ในประเทศไทย มีการเปลี่ยนแปลงของระบบเกษตรกรรมตามยุคสมัย การเปลี่ยนผ่านของระบบเกษตรกรรม ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อาจแบ่งได้เป็น ๓ ยุค คือ

(๑) ระบบเกษตรกรรมแบบยังชีพ (Subsistence Agriculture) ในช่วงแผนฯ ๑ ถึงต้นแผนฯ ๓ (พ.ศ. ๒๕๐๔ – พ.ศ. ๒๕๑๖) โดยมีเป้าหมายการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพโดยใช้ต้นทุนต่ำ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง เกิดจากการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

(๒) ยุคระบบเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ (Commercial Agriculture) ในช่วงปลายแผนฯ ๓ ถึงปลายแผนฯ ๖(พ.ศ. ๒๕๑๗ – พ.ศ.๒๕๓๓) โดยมีเป้าหมายการผลิตเพื่อขายโดยใช้ปัจจัยการผลิตเต็มที่เพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุดต่อหน่วยพื้นที่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง เกิดจากการปฏิวัติเขียวและการพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตร

(๓) ยุคระบบเกษตรกรรมเชิงทวิลักษณ์ (DualisticAgriculture) ซึ่งหมายถึงระบบเกษตรกรรมที่มีทั้งการเกษตรเชิงแข่งขันและการเกษตรแบบยั่งยืนในช่วงต้นแผนฯ ๗ ถึงแผนฯ ๙ (พ.ศ. ๒๕๓๔ – พ.ศ. ๒๕๔๙) โดยมีเป้าหมายการผลิตเพื่อขายให้ได้ผลตอบแทนสูงโดยลดต้นทุน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเกิดจากกระแสการทำการเกษตรแบบยั่งยืน และในช่วงท้ายนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานแนวคิดทฤษฎีใหม่ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาติเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบเกษตรทางเลือกขยายกว้างขวางกลายเป็นกระแสหลักในประเทศไทย[๒๗]

สภาพอดีตและปัจจุบันเชื่อว่าเกษตรกรรมของไทยยังมีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาความอดอยากของมวลมนุษย์ด้วยการทำหน้าที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ อากาศ แสงแดด มาใช้ในการผลิตอาหารเลี้ยงพลโลก บทบาทดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติในฐานะทรัพยากรเพื่อการผลิต และมนุษย์ในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค

จากบทบาทข้างต้นทำให้การเกษตรมีความเกี่ยวข้องกับคุณธรรม ด้วยคุณธรรมเป็นเรื่องของความดี ความถูกต้อง การเกษตรที่ดีที่ถูกต้องย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและคุณภาพของผลผลิตที่จะไปสู่ผู้บริโภค หากการทำการเกษตรมีความเกี่ยวข้องกันเป็นระบบ หากมองการทำการเกษตรแบบองค์รวม อาจเรียกการทำการเกษตรทั้งหมดว่าเป็น “ระบบการเกษตร” ซึ่งจะเห็นได้ว่าพัฒนาการของระบบ การเกษตรเริ่มมาจากการเกษตรเพื่อปากท้องของตนเอง หรือการเกษตรแบบยังชีพ และนำไปสู่การ ทำเกษตรเพื่อปากท้องของผู้อื่นโดยมีการแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าหรือเงินตรากับผลผลิตทางการ เกษตร หรือระบบการเกษตรเชิงการค้า

๒) ปัญหาระบบการเกษตรเชิงการค้า มีแนวคิดการเกษตรเชิงการค้านั้นไม่ได้อยู่ที่ระบบหรืออยู่ที่เทคโนโลยี หากแต่อยู่ ที่คนภายในระบบเกษตรเกิดความโลภ อยากได้มากขึ้นและมากขึ้น จนกลายเป็นการเอา

---

[๒๗] ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, **การเกษตร เกษตรวิถีธรรม วิถีไทย**, กรุงเทพมหานคร : เชนปริ้นติ้ง, พ.ศ. ๒๕๕๑. หน้า ๒๕-๓๗.

รัดเอา เปรียบมากเกินไป ขาดสำนึกในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติ ส่งผลต่อเพื่อนมนุษย์ และส่งผลต่อตนเองผลของการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาขาดความสมดุลโดยมุ่งแต่ผลทางด้านเศรษฐกิจยิ่งพัฒนากลับพบความยากจนมากขึ้น เนื่องจากเกิดความไม่เท่าเทียมกันในการแบ่งสรรทรัพยากรชาวบ้านทั่วไปถูกบีบคั้นให้ดิ้นรนต้องบุกรุกผืนป่าและใช้ทรัพยากรอย่างมากเพื่อให้อยู่รอดพอประทังชีวิต เมื่อมีการใช้ทรัพยากรมากทำให้ยิ่งเสื่อมโทรมเร็วมากขึ้น การดำรงชีวิตตามปกติต้องยากลำบากขึ้น เกิดเป็นวงจรแห่งความยากจนอย่างไม่สิ้นสุด ทางออกที่มีนักวิชาการเสนอไว้คือการใช้แนวคิดของการพัฒนาแบบยั่งยืนที่เน้นความสำคัญของการเสมอภาคทางสังคมและให้มีทรัพยากรใช้เพียงพอกับความต้องการในอนาคต ด้วยการใช้อย่างประหยัดและแบ่งปัน ไม่มีผู้ใดผูกขาดเอารัดเอาเปรียบแต่ฝ่ายเดียว นั่นคือ การทำเกษตรกรรมยั่งยืน (Sustainable Agriculture)

๓) เกษตรกรรมแบบยั่งยืน แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการเกษตรที่อิงอยู่บนแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Approach) ซึ่งมองว่าทุกอย่างต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องสร้างสมดุลตามหลักการพัฒนาแบบยั่งยืนใน ๓ มิติ ได้แก่ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ และความยั่งยืนด้านสังคม หมายความว่า ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ทรัพยากรธรรมชาติต้องได้รับการบำรุงรักษาให้ดีขึ้นอย่างเหมาะสม ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ต้องมีความยุติธรรมทางสังคมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน และสามารถสร้างรายได้อย่างเพียงพอตามอัตภาพในสภาพแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่อย่างกลมกลืน ผลผลิตที่ผลิตได้ต้องอาศัยสมดุลในกระบวนการผลิตจนถึงมือผู้บริโภคใน ๓ มิติ เช่นกัน คือ ต้องเป็นระบบการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เกษตรกรต้องสามารถเลี้ยงตนเองได้ และต้องสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารเพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอ[๒๘]

อนุสรณ์ อุณโณ ได้สรุป เกษตรกรรมยั่งยืนคือรูปแบบและวิธีการทำการเกษตรที่เน้นการผสมผสานและการเกื้อกูลกันระหว่างสิ่งมีชีวิตและกิจกรรมการผลิตต่างๆ ในแปลงเกษตร โดยให้มีสภาพคล้ายคลึงกับธรรมชาติมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่อนุญาตให้ใช้สารเคมีในการเกษตรทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนรูปแบบใด[๒๙]

สรุป แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ซึ่งเกี่ยวกับการแบ่งยุคของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแบะสังคมแห่งชาติ มี ๓ ยุค คือ ยุคระบบเกษตรกรรมแบบยังชีพ ระบบเกษตรกรรมแบบพาณิชย์และยุคระบบเกษตรกรรมเชิงทวิลักษณ์ ปัญหาระบบการเกษตรเชิงการค้าและเกษตรกรรมแบบยั่งยืน

---

[๒๘] ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, **การเกษตร เกษตรวิถีธรรม วิถีไทย**, หน้า ๓๕ – ๓๖.

[๒๙] อนุสรณ์ อุณโณ, **ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทย,** นนทบุรี : ฝ่ายสนับสนุนและประสานงานวิจัยมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน ประเทศไทย, พ.ศ. ๒๕๔๖, หน้า ๑๔๓.

๒.๒.๒ การเกษตรแบบผสมผสาน (Integrated Farming)

การเกษตรแบบผสมผสาน ได้ศึกษาถึงความเป็นมาของการเกษตรแบบผสมผสาน แนวคิดเกษตรแบบผสมผสาน ประเภทของระบบเกษตรแบบผสมผสาน ความสำคัญของการทำเกษตรแบบผสมผสาน และผลที่เกิดจากการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ดังนี้

๑) ความเป็นมาของการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นระบบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มีการผสมกลมกลืน และเกื้อกูลซึ่งกันและกันตามธรรมชาติ มีตัวอย่างให้เห็นในหลายประเทศทั่วโลก เช่น ในประเทศจีน มีการเลี้ยงสุกรผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์น้ำ และในประเทศญี่ปุ่น มีการเลี้ยงปลาในนาข้าว เป็นต้น[๓๐]

สำหรับประเทศไทยในอดีต ไม่มีระบบการเกษตรแบบผสมผสานที่ชัดเจนนักระบบการเกษตรดั้งเดิมของไทยน่าจะใกล้เคียงกับระบบที่เรียกว่า “ไร่นาสวนผสม” เนื่องจากเป็นระบบการเกษตรที่มีเป้าหมายเพื่อการยังชีพ หรือเพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอนเป็นหลัก มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลาย ๆ อย่างรวมอยู่ในพื้นที่เดียวกันสำหรับใช้บริโภคในครอบครัว แต่มิได้จัดการให้กิจกรรมการผลิตผสมผสานเกื้อกูลกันเพื่อลดต้นทุนการผลิตและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างสูงสุดเหมือนการเกษตรแบบผสมผสาน ไร่นาสวนผสมอาจมีกลไกการเกื้อกูลกันจากกิจกรรมการผลิตได้บ้างแต่ก็เพียงเล็กน้อย และเป็นกลไกที่เกิดเอง มิได้เกิดจากความรู้ความเข้าใจและการจัดการของเกษตรกร[๓๑]

การเลี้ยงปลาในนาข้าวและการเกษตรแบบผสมผสานเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของพัฒนาการและการก่อตัวของขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทย โดยในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ ภาคอีสานประสบปัญหาภัยแล้งและประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร จึงเริ่มมีการเลี้ยงปลาในนาข้าว นักพัฒนาได้ค้นพบรูปแบบและเทคนิคการเกษตรอื่น ๆ อีก เช่น รูปแบบการเกษตรแบบผสมผสานของมหาอยู่ สุนทรธัย ซึ่งเป็นการประยุกต์รูปแบบการทำสวนยกร่องแถบภาคกลางไปพัฒนาเป็นระบบเกษตรแบบผสมผสานที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดสุรินทร์โดยเริ่มจากการสร้างสระเก็บน้ำในไร่นา จากนั้นจึงค่อยๆ พัฒนามาปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆอย่างช้าๆ จนกระทั่งกิจกรรมการผลิตต่างๆ ได้เข้าสู่ระบบผสมผสานอย่างเต็มรูปแบบเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ทั้งนี้ การเกษตรแบบผสมผสานเริ่มขยายตัวตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นต้นมา[๓๒]

๒) แนวคิดเกษตรแบบผสมผสาน แนวคิดลักษณะเช่นนี้ ส่วนมากเป็นการจัดระบบของกิจกรรมการผลิตในไร่นา ได้แก่ พืช สัตว์ ประมง ให้มีการผสมผสานอย่างต่อเนื่องและเกื้อกูลในการผลิตซึ่งกันและกัน โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดดอย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลของ

---

[๓๐] นพมาศ พระทอง, **การพัฒนาชนบทในรูปของเกษตรแบบผสมผสาน : กรณีศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและงานของมหาอยู่ สุนทรธัย เกษตรกรตัวอย่างแห่งจังหวัดสุรินทร์**,ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่), กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,ถ่ายเอกสาร, พ.ศ.๒๕๓๖, หน้า ๑๖.

[๓๑] วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ,**เกษตรกรรมทางเลือก ความหมาย ความเป็นมา และเทคนิควิธี**,กรุงเทพมหานคร : เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก, พ.ศ. ๒๕๓๙ หน้า ๘๕.

[๓๒] อนุสรณ์ อุณโณ , **ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทย,** หน้า ๑๐๙-๑๑๕.

สภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเกิดผลในการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ธรรมชาติด้วย โดยเนื้อหาสาระของเกษตรแบบผสมผสานมี ๔ ประการ คือ

(๑) ประกอบด้วยกิจกรรมการผลิตตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไป อาจเป็นการผสมผสานระหว่างพืชกับพืช สัตว์กับสัตว์ หรือสัตว์กับพืช

(๒) กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดจะต้องเกื้อกูลกันเป็นวงจร โดยพิจารณาจากการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์เกี่ยวกับอาหาร อากาศและพลังงาน

(๓) ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

(๔) ใช้แรงงานคนเป็นหลัก โดยเป็นแรงงานที่มีอยู่ภายในครอบครัวครอบครัวเกษตรกรต้องมีความใจเย็นและเข้าใจ มีความอดทนมุ่งมานะในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี ซึ่งต่างจากที่เคยทำในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ทำเสร็จแล้วก็เสร็จเลย แต่การทำเกษตรแบบผสมผสานต้องให้เวลาทำกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

๓) ประเภทของระบบเกษตรแบบผสมผสานของสังคมไทย มี ๓ แบบ คือ

(๑) แบบดั้งเดิม เป็นประเภทที่มีการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เป็นหลักในครัวเรือนหรือชุมชน เช่น การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา เพียงเพื่อประโยชน์สำหรับใช้หรือบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น

(๒) แบบกึ่งการค้า เป็นประเภทที่เกษตรกรผลิตสินค้าการเกษตรชนิดเดียวซึ่งอาจจะเป็นข้าวหรือพืชไร่ก็ตาม โดยผลิตเพื่อเป็นอาหารและเป็นรายได้หลัก แต่เนื่องจากการผลิตมีความเสี่ยงในด้านความแปรปรวนของสภาพแวดล้อมเกิดการระบาดของศัตรูพืช ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต จึงหันมาดำเนินการผลิตในระบบเกษตรแบบผสมผสานซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถลดความเสี่ยงได้

(๔) แบบเชิงการค้า เป็นประเภทที่เหมาะสมกับเกษตรกรก้าวหน้าซึ่งมีประสบการณ์และความสามารถในการผลิตเป็นแบบการค้า เช่น สามารถผลิตพืชและมีตลาดรองรับที่แน่นอน

๔) ความสำคัญของการทำเกษตรแบบผสมผสาน โดยสรุปมี ๘ ประการ คือ

(๑) เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้โดยไม่จำเป็นต้องกู้ยืมเงินมาลงทุน เมื่อสภาวะราคาพืชผลผันแปรเกิดหนี้สิน เกษตรกรสามารถนำเอาปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เสียเงินทองซื้อมา เมื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เกษตรกรก็สามารถอยู่ได้ยืนอยู่บนขาของตัวเองโดยมีปัจจัยพื้นฐานสำหรับดำรงชีพที่ผลิตได้เอง ก็สามารถมีความสุขได้อย่างยั่งยืน

(๒) เพื่อเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่โดยมีการจัดการเรื่องทุน ที่ดิน และแรงงานอย่างมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดผลผลิตต่อหน่วยการผลิตสูง เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว ทำให้ได้ทั้งพืชผลผลิตข้าวและปลาในพื้นที่เดียวกัน

(๓) สร้างเสถียรภาพและความยั่งยืน ทั้งทางเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมให้เกิดขึ้นในไร่นาและครอบครัวการเกษตร

(๔) เกษตรแบบผสมผสานลดความเสี่ยงในการผลิต ในด้านการผลิตที่อาจเสียหาย หรือความไม่แน่นอนและเสียเปรียบเรื่องราคา ตลอดจนไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ

(๕) ปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพที่อุดมสมบูรณ์ได้เพราะการปลูกไม้ยืนต้นไม่ว่าจะเป็นไม้ผลหรือไม้ใช้สอยในระบบเกษตรแบบผสมผสานจะช่วยให้เกิดความร่มเย็น มูลสัตว์จะเป็นปุ๋ยแก่พืช เศษพืชเป็นอาหารสัตว์และทำปุ๋ยอินทรีย์

(๖) เกษตรกรมีงานทำตลอดปี จะช่วยแก้ปัญหาการอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมือง ตัดปัญหาการขายแรงงาน การก่ออาชญากรรม การค้ามนุษย์ เป็นต้น

(๗) ลดการใช้พลังงานในการเกษตรลง เพราะปัจจัยการใช้พลังงานสามารถจัดหาได้จากผลพลอยได้จากผลผลิตในไร่นา เช่น ก๊าซชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมักและไม้ใช้สอยที่เกิดจากไม้โตเร็วต่าง ๆ แรงงานจากสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย

(๘) รักษาสภาพทางนิเวศวิทยา การทำเกษตรแบบผสมผสานเป็นการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ให้กับคน รักษาความสมดุลให้กับสภาพแวดล้อมซึ่งความสมดุลจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ก๊าซไนโตรเจนในธรรมชาติจะถูกเปลี่ยนเป็นอินทรียวัตถุโดยจุลินทรีย์ที่อาศัยอยู่ในรากพืชตระกูลถั่วและสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินจนทำให้ไนโตรเจนที่อยู่ในรูปที่พืชจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ส่วนธาตุอาหารอื่นๆ พืชสามารถสะสมพลังงานแสงแดดในรูปของเนื้อไม้อาหารและโปรตีน เศษซากพืชที่ร่วงหล่นบนพื้นดินจะเน่ากลายเป็นอาหารพืช

๕) ผลที่เกิดจากการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมอย่างกว้างขวาง ที่ได้รับผล มี ๒ ระดับ คือ ระดับครอบครัว และระดับประเทศชาติ

(๑) ผลที่ได้รับระดับครอบครัว มี ๗ ประการ คือ

๑. ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณทำตามกำลังและศักยภาพแห่งตน เน้นการพึ่งตนเองในทุกๆ ด้าน สามารถอุ้มชูตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self Sufficiency) ซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก มี ๗ ประการ

๒. สร้างเสถียรภาพ (Stability) และความยั่งยืน (Sustainability) ทั้งทางเศรษฐกิจและทางสภาพแวดล้อมให้เกิดขึ้นในไร่นาและครอบครัวของเกษตรกร

๓. เพิ่มผลผลิตต่อหน่วยการผลิต (ที่ดิน แรงงานและทุน)

๔. ปรับปรุงคุณภาพทางโภชนาการ และคุณภาพของประชากรในท้องถิ่นให้ดีขึ้นเพราะมีอาหารครบตามต้องการทุกหมู่ เช่น แป้ง น้ำตาล โปรตีน และเกลือแร่ที่ได้จากผลผลิตในไร่นา

๕. เพิ่มประสิทธิภาพของการใช้พลังงานให้สูงขึ้น เพราะไม่มีเศษเหลือแม้แต่มูลสัตว์ก็สามารถนำมาใช้ผลิตพลังงานและปุ๋ยได้

๖. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในระดับไร่นาให้ดีขึ้น มีสภาพเกื้อกูลกันและกันอย่างยั่งยืน

๗. รักษาสถานะของมาตรฐานการครองชีพโดยการพึ่งพาตนเองเพื่อสามารถยังชีพอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาการกู้ยืมเงิน หรือซื้อปัจจัยในการดำรงชีพด้วยเงินสดราคาแพง

(๒) ผลที่ได้รับระดับประเทศชาติ โดยสรุปมี ๓ ประการ คือ

๑. ช่วยลดพลังงานในการเกษตรลง เพราะสามารถหาได้จากผลพลอยได้จากการผลิตในไร่นามาทดแทน เช่น ก๊าซชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ที่เกิดจากพืช ไม้ใช้สอยปลูกไม้ยืนต้นโตเร็ว แรงงานจากสัตว์

๒. การใช้แรงงานต่อเนื่องตลอดทั้งปีในระบบเกษตรแบบผสมผสานจะช่วยแก้ปัญหาการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้ามาขายแรงงานในเมือง

๓. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพอุดมสมบูรณ์ความพอเพียงนี้มิได้หมายถึงสังคมเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างที่ดีที่จะให้ผู้คนในประเทศทุกสาขาอาชีพ ยึดเป็นแนวปฏิบัติดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและยั่งยืน

สรุป การเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งมาจากการเกษตรของสังคมไทยแบบดั้งเดิมมีการทำไร่นา ทำไร่ที่หัวนาที่ดงดอน พื้นที่นามีเลี้ยงปู ปลา ไว้เพื่อเอามาปรุงเป็นอาหาร นอกจากนั้นก็มีการปลูกพืชผัก ผลไม้ ที่มีอายุสั้น ผสมผสานกันไป ต่อมามีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันในท้องถิ่นและท้ายที่สุด ก็มีการซื้อขายผลผลิต จากนั้นก็มีการผลิตเพื่อเป็นสินค้าพาณิชย์ เช่น ปัจจุบัน และผลผลิตแบบไร่นาสวนผสม จึงมีผลต่อปัจเจกชนในครอบครัวและสังคมส่วนรวมระดับประเทศชาติ

๒.๒.๓ วนเกษตร (Agroforestry Farming)

วนเกษตร ได้ศึกษาถึงแนวคิดโดนทั่วไป ความหมายของระบบนวเกษตร แนวคิดและทางเลือกปฏิบัติและการเกษตรอินทรีย์ ดังนี้

๑) แนวคิดวนเกษตรโดยทั่วไป เป็นระบบเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำการเกษตร ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการปลูกไม้ยืนต้นไม้ผล และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของไร่นา ผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการแสงแดดมาก หรือได้อาศัยร่มเงา และความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม รวมทั้งการจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายชนิดของพืชและสัตว์ คำว่า “วนเกษตร” ถูกใช้มาก่อนหน้านี้ โดยนักวิชาการและหน่วยงานด้านป่าไม้ โดยให้ความหมายที่มีนัยของการทำป่าไม้ผสมผสานร่วมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้ วนเกษตรเป็นที่รู้จักกว้างขวางในสังคมไทย จากการบุกเบิกของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม เมื่อปลายทศวรรษที่ ๒๕๒๐ อันเนื่องมาจากประสบการณ์ชีวิตที่ประสบกับปัญหาความล้มเหลวจากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวในเชิงพาณิชย์ครั้งแล้วครั้งเล่า ทำให้ท่านตัดสินใจขายที่ดินส่วนใหญ่ เพื่อนำไปชำระหนี้สิน แล้วใช้พื้นที่เล็ก ๆ ที่เหลืออยู่เพียงไม่กี่ไร่ แปรสภาพไร่มันสำปะหลังเป็นระบบวนเกษตร ปลูกไม้ยืนต้น และพืชสมุนไพรผสมผสานกัน และมีวิถีชีวิตที่พึ่งตนเองได้ ปรัชญาและประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรท่านนี้เป็นส่วนหนึ่งที่หล่อหลอมให้เกิดแนวความคิดเกษตรกรรมทางเลือก เกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทยต่อมา ผสมผสานเหมือนสภาพป่าธรรมชาติจะทำให้ต้นไม้เติบโตได้ดี ทั้งยังช่วยฟื้นฟูสภาพธรรมชาติกลับคืนมาด้วย[๓๓]

๒) ความหมายของระบบวนเกษตร คำว่า ระบบวนเกษตร หมายถึง การทำการเกษตรในพื้นที่ป่า เช่น การปลูกพืชเกษตร แซมในพื้นที่ป่าธรรมชาติ การนำสัตว์ไปเลี้ยงในป่า การเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการใช้พื้นที่ป่าทำการเพาะปลูกในบางช่วงเวลาสลับกับการปล่อยให้ฟื้นคืนสภาพกลับไป

การเกษตรรูปแบบนี้ส่วนใหญ่พบในชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ป่าธรรมชาติเกษตรกรจะทำการผลิตโดยไม่ให้กระทบต่อพื้นที่ป่าเดิม เช่น ไม่โค่นไม้ป่า หรือ การนำผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์โดยไม่ส่งผลกระทบ

---

[๓๓] อนุสรณ์ อุณโณ, **ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทย,** หน้า ๑๑๗ – ๑๑๘.

ต่อระบบนิเวศน์ รูปแบบเกษตรที่พบ เช่น การทำสวนเมี่ยง(ชา) สวนมะแขว่น ต๋าว ปอสา ก๋ง ฯลฯ ในภาคเหนือ การทำสวนทุเรียน มังคุด ลองกอง สะตอเหรียง ฯลฯ ในภาคใต้

๓) แนวคิดและทางเลือกปฏิบัติเกี่ยวกับวนเกษตร เป็นแนวคิดและทางเลือกปฏิบัติทางการเกษตรแบบหนึ่งซึ่งรูปแบบจะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และสภาพพื้นที่ โดยสามารถแบ่งเป็น ๕ ประเภท คือ

๑. วนเกษตรแบบบ้านสวน มีต้นไม้และพืชผลหลายชั้นความสูง โดยปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น สมุนไพร และพืชผักสวนครัวในบริเวณบ้าน

๒. วนเกษตรที่มีต้นไม้แทรกในไร่นาหรือทุ่งหญ้า เหมาะกับพื้นที่ซึ่งมีลักษณะสูงๆ ต่ำๆ โดยปลูกต้นไม้เสริมในที่ไม่เหมาะสมกับพืชผล เช่น ที่เนินหรือที่ลุ่มน้ำขัง และปลูกพืชในที่ราบหรือที่สม่ำเสมอ

๓. วนเกษตรที่มีต้นไม้ล้อมไร่นา เหมาะกับพื้นที่ไร่นาซึ่งมีลมแรงพืชผลได้รับความเสียหายจากลมพายุอยู่เสมอ จึงต้องปลูกต้นไม้เพิ่มความชุ่มชื้น บังแดดบังลมให้กับพืชผลที่ต้องการร่มเงาและความชื้น

๔. วนเกษตรที่มีแถบต้นไม้และพืชผลสลับกัน เหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดชันเป็นแนวยาวน้ำไหลเซาะหน้าดินมาก แถบต้นไม้ซึ่งปลูกไว้สองถึงสามแถวสลับกับพืชผลเป็นช่วงๆขวางความลาดชันจะช่วยรักษาหน้าดิน และในระยะยาวจะทำให้เกิดขั้นบันไดดินแบบธรรมชาติให้กับพื้นที่สำหรับแถบพืช อาจมีความกว้าง ๕-๒๐ เมตร ตามความเหมาะสมของพื้นที่

๕. วนเกษตรใช้พื้นที่หมุนเวียนปลูกไม้ยืนต้น พืชผล และเลี้ยงสัตว์ เหมาะกับพื้นที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่พอที่จะปลูกพืชผลเป็นแปลงหมุนเวียน โดยมีแปลงไม้ยืนต้นร่วมกับการเลี้ยงสัตว์แบบหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูดิน

๔) การเกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) การเกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการเกษตรที่มีวิธีการผลิตที่ปลอดสารพิษ[๓๔] และการเกษตรอินทรีย์ เป็นการเกษตรที่เน้นการสร้างความสมบูรณ์ให้กับดินโดยใช้วิธีทางธรรมชาติ เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ มีการควบคุมและกำจัดศัตรูพืชโดยชีวะวิธี กายภาพ และอินทรีย์เคมี[๓๕] การเกษตรอินทรีย์เป็นการเกษตรที่มีแนวคิดมาจากโลกตะวันตก โดยเซอร์อัลเบิร์ต โฮวาร์ด เป็นผู้วางรากฐานศาสตร์แห่งเกษตรอินทรีย์ โฮวาร์ดเริ่มต้นด้วยการเป็นนักวิทยาศาสตร์ในห้องทดลอง และเริ่มมองเห็นข้อจำกัดในห้องทดลอง เนื่องจากการได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ทำให้มีสารพิษตกค้างในผลผลิต ทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภค อีกทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมของดินจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ทำให้แนวคิดการเกษตรอินทรีย์เริ่มได้รับความสนใจจากทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคในประเทศไทยปัจจุบัน มีการทำเกษตรอินทรีย์ในหลายจังหวัดในประเทศไทย เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนา นาโส่ แห่งตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นกลุ่มชุมชนเข้มแข็งที่ลุกขึ้นมาสร้างพลังแห่งการพึ่งพาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งกองทุนร้านค้าชุมชน จัดตั้งศูนย์สุขภาพธุรกิจชุมชนด้านสมุนไพร เปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากเกษตรที่ใช้สารเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ จนกลายเป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ส่งออกแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศ และจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชน

---

[๓๔] โครงการเกษตรก้าวหน้า ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน), **เส้นทางสู่ความเป็นเกษตรก้าวหน้า**, กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๕, หน้า ๕๐-๕๑.

[๓๕] ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม,**การเกษตร เกษตรวิถีธรรม วิถีไทย**,หน้า ๓๘.

ที่ชาวบ้านเป็นผู้บริหารเอง เพื่อลดปัญหาการปนเปื้อนระหว่างข้าวอินทรีย์กับข้าวที่ใช้สารเคมีจากการนำข้าวไปสีตามโรงทั่วไป อย่างไรก็ตาม วิจิตร บุญสูง (พ่อวิจิตร) แกนนำชาวบ้านในตำบลนาโส่ ผู้ได้ชื่อว่าเป็น “ปราชญ์” คนหนึ่งในแผ่นดิน ได้พิจารณาดูว่า แม้ชาวบ้านจะเปลี่ยนมาทำนาแบบอินทรีย์ปลอดภัยจากสารเคมี ถึงขั้นได้รับการรับรองมาตรฐานสำนักงานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ก็ตาม แต่นั่นไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันว่าคุณภาพชีวิตของชาวนาอินทรีย์จะดีขึ้นอย่างที่ควรจะเป็น เพราะยังมีการกินใช้อบายมุขต่างๆ จึงยังคงเป็นหนี้ซ้ำซาก ใช้ชีวิตลุ่มๆ ดอนๆ กับกระแสทุนนิยมบริโภคนิยมอยู่เช่นเดิม เพราะขาด “ธรรม” พ่อวิจิตรกล่าวว่า คนทำเกษตรอินทรีย์ต้องมีธรรมะประจำใจ จึงจะสามารถทำนาที่ต้องดูแลเอาใจใส่มากเป็นพิเศษอย่างมีความสุขและด้วยความซื่อสัตย์ เกษตรอินทรีย์ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อขาย แต่เป็นวิถีที่พ่อวิจิตรเรียกว่าเกษตรเกื้อกูล นอกจากเกื้อกูลต่อสภาพแวดล้อม ต่อดิน ต่อคนบริโภคแล้ว ยังต้องเกื้อกูลต่อคนปลูก นำพาชีวิตไปสู่ความสมถะเรียบง่าย พึ่งตนเอง และรู้จักพอเพียง[๓๖]

สรุป วนเกษตร เป็นระบบเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรของป่าธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง การทำการเกษตรในพื้นที่ป่า อาจเป็นป่าอุทยานป่าสงวนหรือป่าโดยทั่ว ๆ ไป วนเกษตรยังเป็นแนวคิดและทางเลือกปฏิบัติต่อป่าแบบหนึ่ง เพื่อที่จะรักษาป่าต้นน้ำลำธาร และการเกษตรแบบลึกแบบหนึ่ง คือ การเกษตรอินทรีย์ ซึ่งหมายถึง ระบบการเกษตรที่เน้นการสร้างความสมบูรณ์ให้กับดินโดยใช้วิธีทางธรรมชาติ และไม่ก่อให้เกิดโรคภัยแก่มวลมนุษย์ เป็นต้น

๒.๒.๔ เกษตรกรรมธรรมชาติ (Natural Farming)

เกษตรกรรมธรรมชาติได้ศึกษาถึงแนวคิด และวิธีปฏิบัติ การเกษตรต่างประเทศไม่มีการขยายตัว การเกษตรธรรมชาติให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติ และหลักการสำคัญเกษตรกรรมธรรมชาติ ดังนี้

๑) แนวคิดและวิธีปฏิบัติ ในประเทศไทย แนวคิดและวิธีปฏิบัติการเกษตรจากต่างประเทศไม่มีการขยายตัวเท่าที่ควรเนื่องจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่

(๑) รูปแบบการเกษตรบางรูปแบบถูกปฏิบัติเฉพาะในองค์กร ไม่ได้ขยายผลสู่ภายนอก ดังกรณีเกษตรอินทรีย์ที่ในช่วงแรกไม่ขยายตัว เนื่องจากเป็นการให้ผู้ป่วยโรคเรื้อนทำกินกันเองภายในโรงพยาบาล อีกทั้งแม้จะเคยพยายามนำออกขายแต่ไม่มีคนกล้าซื้อเพราะกลัวติดโรคเรื้อน

(๒) รูปแบบการเกษตรบางรูปแบบขาดประสบการณ์จริง มีแต่เพียงหลักการและทฤษฎี

(๓) รูปแบบการเกษตรต่างประเทศโดยเฉพาะจากตะวันตกมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์และเป็นกลไก ซึ่งอาจไม่เหมาะสมกับเกษตรกรไทยขณะที่แนวคิดและวิธีปฏิบัติการเกษตรจากประเทศตะวันตกไม่ขยายตัว

(๔) แนวคิดและวิธีการปฏิบัติการเกษตรจากประเทศญี่ปุ่นกลับขยายตัวอย่างมาก ได้แก่ แนวทางเกษตรกรรมฟูกูโอกะ เริ่มต้นด้วยการเป็นนักวิทยาศาสตร์ในห้องทดลอง เขามีความเชื่อว่าแท้จริงแล้ว มนุษย์ไม่รู้

---

[๓๖] ภัทรพร อภิชิต. **วิถีสีเขียว ผู้ผลิต ตลาด และผู้บริโภค : ชุดวิถีชีวิตใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ ๑.กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์. ๒๕๕๑, หน้า ๓๓-๓๕.

อะไรเลย และไม่อาจเข้าใกล้ธรรมชาติได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นกิจกรรมทุกชนิดของมนุษย์จึงไร้ประโยชน์และสูญเปล่า นอกจากกิจกรรมประเภท “อกรรม”(Do-nothing) ซึ่งเป็นการร่วมมือกับธรรมชาติอย่างสอดคล้องและส่งเสริมซึ่งกันและกันเท่านั้นในที่สุด เขาจึงได้ตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตด้วยการทำเกษตร

๒) การเกษตรธรรมชาติให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติ โดยมีการอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นต้นกำเนิดและเป็นจุดสิ้นสุดนี้เอง ที่มีความเป็นมนุษย์และความเมตตากรุณาในทุกหนทุกแห่ง มนุษย์จะทำงานได้ดีที่สุดเมื่อเขาทำเพื่อความดีงามของมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อ “ผลผลิตที่สูงขึ้น” หรือเพื่อ “เพิ่มประสิทธิภาพ” ซึ่งเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานของเกษตรกรรมแบบอุตสาหกรรม ฟูกูโอกะกล่าวว่า “เป้าหมายสูงสุดของเกษตรกรรมไม่ใช่การเพาะปลูกพืช แต่คือการบ่มเพาะความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์” เขาได้กล่าวถึงเกษตรกรรมในฐานะที่เป็นมรรควิถีว่า “เหลาจื๊อ นักปราชญ์เต๋ากล่าวว่า ชีวิตที่สมบูรณ์และถูกต้องดีงาม คือชีวิตที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ ท่านโพธิธรรมซึ่งเป็นปรมาจารย์ทางพุทธศาสนานิกายเซน ได้ใช้เวลาเกือบ ๙ ปี อาศัยอยู่ในถ้ำ โดยปราศจากกิจกรรมอันวุ่นวาย ยุ่งเหยิงการเป็นกังวลอยู่กับการหาเงินหาทอง การขยายตัว การพัฒนา ปลูกพืชเศรษฐกิจและส่งไปขายหาใช่วิถีทางของเกษตรกรไม่ การอยู่ที่นี่ ดูแลทุ่งนาเล็กๆ ด้วยความรู้สึกที่เป็นอิสระในแต่ละวันทุก ๆ วัน นี้คือวิถีดั้งเดิมของเกษตรกรรม งานเกษตรกรรมซึ่งมีความสมบูรณ์เป็นหนึ่งเดียวจะหล่อเลี้ยงบุคคลทั้งร่างกายและวิญญาณ เรามิได้มีชีวิตอยู่ด้วยอาหารเพียงอย่างเดียว”[๓๗] เนื่องมาจากการขาดสมดุลทางธรรมชาติในไร่นาและความพยายามในการพึ่งพิงระบบนิเวศน์ในไร่นาอย่างสมบูรณ์ เกษตรกรชาวไทยจึงได้นำแนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติมาใช้โดยหลักการของการทำเกษตรธรรมชาติ คือ การสร้างสมดุลทางธรรมชาติ โดยทำการเกษตรแบบไม่รบกวนธรรมชาติ เช่น ไม่ไถพรวน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี เน้นปุ๋ยพืชสด ไม่กำจัดวัชพืช แต่มีการคลุมดิน[๓๘]

๓) หลักการสำคัญเกษตรกรรมธรรมชาติ มี ๔ ประการ คือ

(๑) ไม่มีการไถพรวนดิน เป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้วที่เกษตรกรเชื่อว่า การไถเป็นสิ่งจำเป็นต่อการปลูกพืช อย่างไรก็ตาม การไม่ไถพรวนดินคือพื้นฐานของเกษตรกรรมธรรมชาติ พื้นดินมีการไถพรวนตามธรรมชาติด้วยตัวมันเองอยู่แล้ว โดยการแทรกซอนของรากพืชและการกระทำของพวกจุลินทรีย์ทั้งหลาย สัตว์เล็กๆ และไส้เดือน

(๒) ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี หรือ ทำปุ๋ยหมัก คนเรามักจะเข้าไปวุ่นวายกับธรรมชาติ และเขาก็ไม่สามารถแก้ไขผลเสียที่เกิดขึ้นได้ไม่ว่าจะพยายามอย่างไร วิธีการเพาะปลูกที่เลินเล่อทำให้สูญเสียหน้าดินอันอุดมสมบูรณ์ไป เป็นผลทำให้ดินจืดลงทุกปี แต่ถ้าปล่อยดินอยู่ในสภาพของมันเอง ดินจะสามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติเอาไว้ได้ ซึ่งเป็นไปตามวงจรชีวิตของพืชและสัตว์อย่างมีระเบียบ

(๓) ไม่มีการกำจัดวัชพืชไม่ว่าโดยการถางหรือใช้ยาปราบวัชพืชเพราะวัชพืชมีบทบาทสำคัญในการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน และช่วยให้เกิดความสมดุลในสิ่งแวดล้อมทางชีววิทยา ตามหลักการพื้นฐาน

---

[๓๗] ฟูกูโอกะ, มาซาโนบุ. **ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว.** แปลโดย รสนา โตสิตระกูล.พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง. ๒๕๕๑,หน้า ๒๒-๒๓.

[๓๘] ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม**, การเกษตร เกษตรวิถีธรรม วิถีไทย**, หน้า ๑๘.

วัชพืชเป็นสิ่งที่ต้องควบคุม แต่ไม่ต้องกำจัด การใช้ฟางคลุมและปลูกพืชคลุมดินจำพวกถั่วปนไปกับพืชผล ตลอดจนการปล่อยน้ำเข้านาเป็นครั้งคราวเป็นวิธีควบคุมวัชพืชได้อย่างดีในนาของฟูกูโอกะ

(๔) ไม่มีการใช้สารเคมี เมื่อพืชอ่อนแอลงเพราะผลจากการปฏิบัติที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ อันได้แก่ การไถพลิกดิน การใช้ปุ๋ย เป็นต้น ความไร้สมดุลของโรคพืชและแมลงจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ในการเกษตร ธรรมชาตินั้นหากปล่อยไว้ตามลำพังจะอยู่ในสภาพสมดุล แมลงที่เป็นอันตรายและโรคพืชมักมีอยู่เสมอ แต่ไม่เคยเกิดขึ้นในธรรมชาติจนถึงระดับที่ต้องใช้สารเคมีที่มีพิษเหล่านั้นเลย วิธีการควบคุมโรคและแมลงที่เหมาะสม คือ การปลูกพืชที่แข็งแรงในสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์

ฟูกูโอกะ ยังได้กล่าวว่า “งานของเกษตรกร คือ รับใช้ธรรมชาติแล้วทุกอย่างจะดำเนินไปด้วยดี เคยถือกันว่าเกษตรกรรมเป็นงานอันศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมนุษยชาติหลุดออกจากอุดมคตินี้ เกษตรกรรมเพื่อการค้าแบบใหม่จึงเกิดขึ้น เมื่อเกษตรกรเริ่มปลูกพืชเพื่อเงินทอง เขาก็หลงลืมหลักการที่แท้จริงของเกษตรกรรม”

สรุป เกษตรกรรมธรรมชาติ มีแนวคิดและวิธีปฏิบัติจากต่างชาติยังไม่มีการขยายตัวเท่าที่ควร เพราะบางรูปแบบการเกษตรได้ปฏิบัติเฉพาะในองค์กร เป็นรูปแบบขาดประสบการณ์จริง เป็นต้น การเกษตรธรรมชาติ สังคมไทยส่วนมากยังมีความอ่อนน้อมให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติ โดยเชื่อว่าธรรมชาติมีความสำคัญต่อวิถีชีวิต เป็นต้น ดังนั้น ระบบการเกษตรจึงมีวิธีกรรมต่าง ๆ และการเกษตรแบบธรรมชาติมีหลักการที่สำคัญซึ่งให้เป็นไปตามธรรมชาติเท่านั้น โดยไม่มีการไถพรวนดิน ไม่มีการใส่ปุ๋ยเคมี ต่อมาจึงมีวิวัฒนาการเกษตรกรรมใหม่ปรับให้มีการไถพรวนดิน ใส่ปุ๋ยเคมีและมีการกำจัดวัชพืชดังปัจจุบัน

๒.๒.๕ พุทธเกษตรกรรม

พุทธเกษตรกรรม ได้ศึกษาถึงปัญหาและความเป็นมาพุทธเกษตรกรรมตามแนวทางการปฏิวัติเขียว แนวคิดพุทธเกษตรของฉลวย แก้วคง และความสำคัญของพุทธเกษตร ดังนี้

๑) ปัญหาและความเป็นมาของพุทธเกษตรกรรมตามแนวทางการปฏิวัติเขียว ซึ่งหมายถึง การเกษตรที่ใช้เมล็ดพันธุ์ซึ่งให้ผลผลิตสูง ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ตลอดจนเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดกระแสการแสวงหาทางออกเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเกษตรกรรมขึ้นในสังคมไทย ในทางปฏิบัติ การก่อรูปของแนวทางเกษตรกรรมที่เป็นทางเลือกใหม่นั้น ได้เกิดขึ้นโดยอาศัยรากฐานความรู้จาก ๒ แหล่งสำคัญ คือ แหล่งแรกมาจากขบวนการเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศอุตสาหกรรม (เช่นมาจากขบวนการเกษตรกรรมอินทรีย์ในยุโรปและอเมริกา เป็นต้น) ส่วนอีกแหล่งหนึ่งมาจากการศึกษารากฐานความรู้และภูมิปัญญาจากระบบเกษตรกรรมพื้นบ้านของเกษตรกรไทยซึ่งถูกละเลยมาโดยตลอด

ช่วงหนึ่งทศวรรษของการก่อรูปขบวนการเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทยนักพัฒนา นักวิชาการและผู้ที่สนใจในแนวทางดังกล่าว ได้พยายามวางรากฐานกรอบความคิดของระบบเกษตรกรรมทางเลือกตามแบบแผนของไทยขึ้น นั่นคือ “พุทธเกษตรกรรม” ซึ่ง ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ปัญญาชนอาวุโสของประเทศไทยได้เสนอต่อสาธารณะเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ในเวลาไล่เลี่ยกับการนำเสนอกรอบแนวความคิดเรื่องพุทธเกษตรกรรมของปัญญาชนอาวุโสนั้นเอง ที่ชาวนาชื่อ “ฉลวย แก้วคง” ได้ประกาศแนวทางปฏิบัติและ

ความคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมของตนว่าเป็น “พุทธเกษตรกรรม” เช่นเดียวกัน ทั้งๆ ที่ทั้งสองท่านไม่ได้รู้จักและพูดคุยแลกเปลี่ยนกันมาก่อนขณะที่คุณหมอประเวศเสนอแนวความคิดนี้มาจากฐานะการเป็นนักคิดของสังคมไทยในภาพรวม ฉลวย แก้วคง ก็เสนอสิ่งที่ใกล้เคียงกันจากรากฐานของวิถีชีวิตเกษตรกรประสบการณ์ของ ฉลวย แก้วคง นั้นนอกเหนือจากมีคุณค่าโดยตัวเองแล้ว ยังมีคุณค่าในแง่การเชื่อมโยงระหว่างกรอบแนวคิดกับแนวทางปฏิบัติของการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับเกษตรกรรมซึ่งนับว่ามีคุณค่ายิ่ง ทั้งต่อแวดวงงานพัฒนาชนบทและแวดวงวิชาการโดยรวม

๒) แนวคิดพุทธเกษตร ของ ฉลวย แก้วคง มาจากการที่ได้ไปบวชหลังจากที่ได้รับการเตือนสติจากหลวงพ่อโอน พระซึ่งเคยบวชเณรให้ท่าน ในขณะที่ลุงฉลวยบรรลุแก่โทสะคว้าปืนไล่ยิงน้องชายตนเองที่บังอาจพูดจาสั่งสอนพี่ชายในวงเหล้า หลังจากที่ได้สำนึก จึงคิดอยากบวชเพื่ออุทิศบุญกุศลให้บิดามารดา หลังจากบวชแล้ว ทำให้ได้รู้จักแก่นแท้ของชีวิต ทำให้เกิดปัญญาจำแนกแยกแยะเกี่ยวกับวิถีทางในการดำเนินชีวิต รู้ว่าสิ่งใดจำเป็นแก่การดำเนินชีวิต เช่น รู้ว่าสุรายาเสพติด แม้แต่หมากพลูที่ท่านเคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของมันนั้นไม่ใช่สิ่งจำเป็นเพราะเกิดความรู้ขึ้นเองภายในว่า ชีวิตไม่ได้ “ประกอบ” ขึ้นจากสิ่งนั้น ระหว่างนั้น ท่านเล่าว่า จิตใจของท่านละเอียดลึกซึ้งสัมผัสได้ถึงความงามของธรรมชาติ สัมผัสและเข้าใจได้แม้เมื่อสัตว์ เช่น นก หมู หยอกล้อกัน วิถีการดำเนินชีวิตจึงค่อยๆ เปลี่ยนไป

นอกเหนือจากการทำ ให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีการดำ เนินชีวิตแล้วประสบการณ์ดังกล่าวยังได้กลายเป็นรากฐานของการพัฒนาความคิดและแนวทางปฏิบัติเรื่อง“พุทธเกษตรกรรม” ในเวลาต่อมา ท่านเล่าว่า “ขณะนั้นนิมิตหายไป แต่ปัญญาไม่มีดับ เกิดอยู่เรื่อยทุกวันเหมือนคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ใดเห็นทุกข์ผู้นั้นได้พบสุข เริ่มเข้าใจปัญหาการเกษตรเห็นความทุกข์ของการทำไร่ทำนา เพราะการทำไร่ทำนาที่ใครๆ เขาทำกันอยู่นั้นมีแต่ความทุกข์เมื่อก่อนจะไถก็ทุกข์ จะหยอดก็ทุกข์ หยอดแล้วก็ทุกข์ กลัวฝนไม่ตก เมื่อเมล็ดงอกออกมาก็กลัวหนูมาคุ้ย เมื่อขึ้นเป็นต้นได้ก็กลัวว่าหญ้าจะขึ้นคลุม ข้าวโพดออกเป็นฝักก็ทุกข์อีก กลัวฝนตกรดเดี๋ยวมันจะงอกเสีย แม้เมื่อหักใส่ยุ้งก็ทุกข์เพราะกลัวราคาจะถูก เห็นไหมล่ะ ทุกข์จริงๆ ทุกข์ทั้งนั้นลุงเห็นชาวนาชาวไร่มีแต่ความทุกข์ก็เลยไม่ทำอย่างเขา หันมาทำเป็นพุทธเกษตรธาตุ ๔ เลย หรือประมง นา สวน จนทุกวันนี้”[๓๙]

๓) ความสำคัญของพุทธเกษตร ซึ่งเป็น “ความเข้าใจแก่นแท้ของชีวิต” คือหัวใจสำคัญของพุทธเกษตรกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติของฟูกูโอกะ และนี่คือความแตกต่างของเกษตรกรรมยั่งยืนกับระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ หลังจากได้รับประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ ฉลวย แก้วคง จึงเริ่มต้นสร้างระบบเกษตรกรรมตามแนวทางใหม่ขึ้น ขณะที่มีอายุได้ ๔๓ ปี ในทัศนะของท่าน เราต้องรู้จักชีวิตก่อนจึงรู้ว่าควรทำการเกษตรเช่นไร เพราะ “รู้จักชีวิตจึงชื่อว่ารู้ธรรม รู้ธรรมจึงรู้จักธรรมชาติ รู้จักธรรมชาติจึงรู้จักโลก รู้จักโลกก่อน จึงรู้จักเกษตรกรรม” ในความเข้าใจของท่าน การเห็นธรรมะคือการเห็นความจริงของชีวิตซึ่งประกอบไปด้วยธาตุทั้ง ๔ และจิตใจอีกหนึ่ง พุทธเกษตรกรรมนั้นเริ่มต้นขึ้นที่การพูดถึงชีวิตของคน โดยตระหนักว่าชีวิตคนนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับโลกธรรมชาติภายนอก โดยมี “อาหาร” เป็นตัวเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างสองสิ่ง ดังกล่าว ในแง่นี้ โลกธรรมชาติ ระบบเกษตรกรรมที่ผลิตอาหารและชีวิตคน จึง

---

[๓๙] วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, **เกษตรกรรมทางเลือก** ,หน้า ๓๘.

เป็นสามสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันแยกออกจากกันมิได้ การทำลายธรรมชาติเป็นการทำลายชีวิตคนด้วยหลักการของพุทธเกษตรกรรม

๔) แนวคิดของ ฉลวย แก้วคง ประกอบด้วย ปัจจัยต่าง ๆ[๔๐] ดังนี้

๑. เราเกิดจากพระทั้งสาม แม่ทั้งสี่ ร่างกายของเราประกอบไปด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มาประชุมกันเรียกว่ารูป ส่วนไร่นาเกษตรต้องมี ดิน น้ำ ลม ไฟ ประชุมกันเป็นรูปจึงจะถูกต้องตามธรรมะ ตามธรรมชาติ จะขาดอย่างใดไม่ได้เลย ส่วนพระทั้งสาม คือ แม่พระธรณี แม่พระคงคา และแม่พระโพสพซึ่งจะขาดไม่ได้เลย และจะต้องจัดให้แม่ทั้งสามอยู่ให้สมดุลกัน กล่าวคือ ยึดเอาแม่ธรณีเป็นพื้น ขุดสระให้แม่คงคาล้อมรอบเป็นฐาน แม่พระโพสพไว้ตรงกลางเป็นหลัก แล้วปลูกกระท่อมข้างหลังให้เป็นแหล่ง นี่คือการสร้าง พื้น-ฐาน-หลัก-แหล่ง ซึ่งหมายถึงพื้นฐานที่ถูกต้อง

๒. พุทธเกษตรต้องมีธาตุทั้งสี่สมบูรณ์ดินบนคันคูมีแต่ดินอย่างเดียว เราเรียกว่าดิน แต่ถ้าปลูกไม้ไผ่ไว้รอบนอกปลูกไม้ผลทุกชนิดบนคันคู ดินจึงกลายเป็นธาตุดิน ส่วนน้ำที่อยู่ในสระเรียกว่าน้ำ ต่อเมื่อนำกุ้งหอยปูปลาไปเลี้ยงเราจึงเรียกว่าธาตุน้ำ ส่วนธาตุลมกับธาตุไฟไม่ต้องหาเพราะเป็นธาตุที่มาเอง คือช่องว่างในสวน มีการเคลื่อนไหวพัดไปพัดมา นั่นคือ ธาตุลม และแสงสว่างที่ให้ความอบอุ่นและความร้อนนั้นคือ ธาตุไฟธาตุน้ำประกอบไปด้วยธาตุ ๑๒ ชนิด ต้องนำกุ้ง หอย ปู ปลา ใส่ไปถึง ๑๒ ชนิด จึงจะเรียกว่าธาตุน้ำ ส่วนธาตุดิน ถ้ามีแต่ดินโล้น ไม่เรียกว่าเป็นธาตุดินที่สมบูรณ์ ต้องปลูกไม้ผลให้ได้ ๒๑ ชนิด เพราะว่าธาตุดินประกอบไปด้วยธาตุ ๒๑ ชนิด นี่คือความรู้ที่ฉลวย แก้วคง ได้จากการนั่งสมาธิแยกธาตุ

๓. เราเกิดมาจากพืชทุกชนิด ผลไม้ทุกชนิด สัตว์ทุกชนิดแนวคิดพุทธเกษตรกรรมเชื่อว่า มนุษย์เราเกิดจากสายเลือดของบิดามารดา หากเราสาวเข้าไปถึงคำถามที่ว่า บิดามารดา เกิดจากอะไร จะเห็นว่า บิดามารดากินอะไร

สรุป พุทธเกษตรกรรมต้องมีธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ครบถ้วนเนื่องจากร่างกายของเราประกอบไปด้วยธาตุพื้นฐานอย่างเดียวกันกับธรรมชาติภายนอก โดยความเชื่อมโยงระหว่างชีวิตกับธรรมชาติภายนอก คือ อาหารซึ่งประกอบไปด้วยข้าว พืชผัก ไม้ผล และสัตว์น้ำหลากหลายชนิด

๒.๒.๖ การเกษตรทฤษฎีใหม่

การเกษตรทฤษฎีใหม่ ได้ศึกษาถึงแนวคิด ปัญหาหลักจากอดีตจนปัจจุบัน ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม และเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังนี้

๑) แนวคิดปัญหาหลักจากอดีตจนปัจจุบัน ปัญหาที่สำคัญ คือ การขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่เกษตรที่อาศัยน้ำฝน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในเขต ที่มีฝนค่อนข้างน้อยและส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่ เกษตรกรยังคงทำการเพาะปลูก ได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหาย อันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศและฝนทิ้งช่วง แม้ว่าจะมีการขุดบ่อ

---

[๔๐] อ้างแล้ว, วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, **เกษตรกรรมทางเลือก** ,หน้า ๓๘.

หรือสระเก็บน้ำไว้ใช้บ้างแต่ก็มีขนาดเพียงพอ หรือมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นปัญหาให้มีน้ำใช้ไม่เพียงพอ รวมทั้งระบบการปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว

ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึง ได้พระราชทานพระราชดำริ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบความยากลำบากดังกล่าว ให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤติ โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนักพระราชดำรินี้ ทรงเรียกว่า "ทฤษฎีใหม่" เป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารการจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทรงมีทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สองและทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

๒) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ มีปัจจัยหลักการแล้วแนวทางที่สำคัญ ปัจจัยหลักที่สำคัญ มี ๓ ประการ คือ

๑. มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็ก ออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร ซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน

๒. มีการคำนวณโดยหลักวิชาการ เกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียง ต่อการเพาะปลูกได้ตลอดปี

๓. มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบ สำหรับเกษตรกรรายย่อย โดยมีถึง ๓ ขั้นตอน

ส่วนการจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้แบ่งพื้นที่ ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ดังนี้

๑. พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ ๓๐% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและ ใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ

๒. พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน สำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้

๓. พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย

๔. พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ ๑๐% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์และโรงเรือนอื่น ๆ

หลักการและแนวทางที่สำคัญ มี ๔ ประการ คือ

๑. เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำนองเดียวกับการ "ลงแขก" แบบดั้งเดิม เพื่อลดค่าใช้จ่าย

๒. เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนา ๕ ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีอิสรภาพ

๓. ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ได้

พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ต่อการเพาะปลูก ๑ ไร่ โดยประมาณ ฉะนั้น เมื่อทำนา ๕ ไร่ ทำพืชไร่หรือไม้ผลอีก ๕ ไร่ (รวมเป็น ๑๐ ไร่) จะต้องมีน้ำ ๑๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อปี ดังนั้น หากมีพื้นที่ ๑๕ ไร่ จึงมีสูตรคร่าว ๆ ว่า แต่ละแปลงประกอบด้วย

๑. นา ๕ ไร่

๒. พืชไร่พืชสวน ๕ ไร่

๓. สระน้ำ ๓ ไร่ ลึก ๔ เมตร จุประมาณ ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็น ปริมาณน้ำที่เพียงพอที่จะสำรองไว้ใช้ยามฤดูแล้ง

๔. ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ ๒ ไร่

รวมทั้งหมด ๑๕ ไร่

๔. การจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราถือครองที่ดินถัวเฉลี่ย ครัวเรือนละ ๑๕ ไร่ อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่าหรือมากกว่านี้ ก็สามารถใช้อัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ ไปเป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้ กล่าวคือ

๓๐% ส่วนแรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯลฯ ได้ด้วย)

๓๐% ส่วนที่สอง ทำนา

๓๐% ส่วนที่สาม ปลูกพืชไร่ พืชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น)

๑๐% สุดท้าย เป็นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น)

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตรหรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมโดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ ดิน ปริมาณน้ำฝนและสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุกกว่าภาคอื่น หรือหากพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำมาเติมสระได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อหรือสระน้ำให้เล็กลง เพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์อื่นต่อไปได้ เพราะ เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในที่ดินของ ตนจนได้ผลแล้ว ฉะนั้น เกษตรกรก็จะพัฒนาตนเองไปสู่ขั้นพออยู่พอกิน เพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สอง และขั้นที่สาม ต่อไปตามลำดับ ดังนี้

๓) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง ซึ่งมีแนวคิดเป็นภาพพจน์ได้ เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจกันดำเนินการในด้านต่าง ๆ

(๑) การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ชลประทาน ฯลฯ) เมื่อเกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิตโดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำ และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

(๒) การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต) เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

(๓) ความเป็นอยู่(กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ) ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกิน ต่าง ๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

(๔) สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้) แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิภาพและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานีอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

(๕) การศึกษา (โรงเรียน ทุนการศึกษา) ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

(๖) สังคมและศาสนา ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ

๔) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัท จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคารกับบริษัทสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ ราคาขายส่ง) และธนาคารกับบริษัทจะสามารถกระจายบุคลากร (เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น)

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่จากพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ นั้น พอจะสรุป ๔ ประการ คือ

(๑) ให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยาก และเลี้ยงตนเองได้

(๒) ในหน้าแล้งมีน้ำน้อยก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระ มาปลูกพืชผักต่าง ๆ ได้ แม้แต่ข้าวก็ยังปลูกได้ โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน

(๓) ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้

(๔) ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัว และช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย[๔๑]

๕) เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นการทำการเกษตรผสมผสมสานตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีการจัดการแบ่งที่ดินประมาณ ๑๕ ไร่ ซึ่งเป็นจำนวนที่เกษตรกรมีอยู่ออกเป็นอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ โดยแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ

(๑) ส่วนที่หนึ่งให้ขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปี

---

[๔๑] http://www.chaipat.or.th/๒๐๑๐-๐๖-๐๓-๐๕-๕๐-๒๖.html สืบค้นวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

(๒) ส่วนที่สองเอาไว้ทำนา

(๓) ส่วนที่สามเอาไว้ทำการเกษตรผสมผสม

(๔) ส่วนสุดท้ายเอาไว้เป็นที่อยู่อาศัย

ที่สำคัญไม่ใช่แต่เพียงรูปแบบ แต่เป็นหลักคิดของการพึ่งตนเอง มีข้าวปลาอาหารไว้บริโภคอย่างพอเพียง มีเหลือบ้างเพื่อขายได้เงินมาใช้จ่ายในสิ่งจำเป็น เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นรูปธรรมหรือภาคปฏิบัติทางการเกษตรของเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นปรัชญาการพัฒนาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะเพื่อการดำรงชีวิตในทุกส่วนและทุกระดับ ซึ่งเป็นแนวทาง เป็นหลักการและเป็นแนวคิด ดังนี้

(๑) เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางเพื่อการพึ่งตนเองไม่เพียงแต่ระดับครอบครัวเท่านั้น แต่เป็นแนวทางเพื่อการพึ่งพาอาศัยกันในระดับชุมชนและเครือข่ายชุมชน เป็นการจัดการร่วมกันในการผลิต การบริโภค การตลาด การจัดสวัสดิการในลักษณะต่าง ๆรวมทั้งการศึกษาและการอยู่ร่วมกัน และขั้นตอนที่สามเป็นการจัดความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันกับภายนอก ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน สถาบันการเงิน และให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

(๒) เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นหลักการและแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง ความพอเพียง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเน้นความร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งเกิดผู้แพ้ผู้ชนะ มีกำไรขาดทุนและเกิดปัญหาความเดือดร้อน

(๓) เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดที่เรียบง่ายและมีรูปแบบไม่ซับซ้อน แต่ทำยาก เพราะสังคมวันนี้มีกระแสหลักที่กำหนดวิถีชีวิตเน้นการบริโภค ก่อให้เกิดความโลภ รวมทั้งนโยบายการพัฒนาและการส่งเสริมที่ไม่เอื้อให้มีการนำพระราชดำรินี้ไปปฏิบัติอย่างจริงจัง[๔๒]

สรุป การเกษตรทฤษฎีใหม่ มีแนวคิดพัฒนาหลักจากอดีตจนปัจจุบัน ปัญหาที่สำคัญส่วนมาก คือการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร โดยเฉพาะในเขตที่อาศัยน้ำฝน ยังมีทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งเกี่ยวกับปัจจัยหลักการและแนวทางที่สำคัญ ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สองเป็นภาพพจน์ให้เกษตรกรรวมพลังกันเป็นกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ และทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม กลุ่มเกษตรกร ควรพัฒนาความห้าวหน้าเกี่ยวกับการติดต่อประสานงานจัดหาทุนจากแหล่งเงิน เป็นต้น เกษตรทฤษฎีใหม่แบบผสมผสานตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ โดยการแบ่งสัดส่วนของพื้นฐานให้เหมาะสม ซึ่งเป็นหลักคิดและการดำเนินงานโดยบูรณาการตามความเหมาะสม

๒.๓ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ศึกษาถึง ความหมาย ความสำคัญของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรอบแนวคิด หลักการ การประยุกต์ใช้และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

---

[๔๒] เสรี พงศ์พิศ, **ร้อยคำที่ควรรู้,** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลังปัญญา, ๒๕๔๗, หน้า ๓๙-๔๐.

๒.๓.๑ ความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่า ๓๐ ปี ตั้ง แต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึง ความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสรุปว่า ตลอดเวลากว่าครึ่งศตวรรษ นับตั้ง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขึ้น เถลิงราชสมบัติบรมราชาภิเษกภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตร ๙ ยอด) ซึ่งได้พระราชทานพระปฐมราชโองการ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระองค์ได้ทรงทุ่มเทพระวรกาย และพระสติปัญญา ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพสกนิกรของพระองค์ และบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ในด้านต่างๆ ทั้ง ด้านเศรษฐกิจ สังคมทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงประโยชน์สุขของพสกนิกรเป็นที่ตั้งโดยใช้หลักคุณธรรมและความรู้ความเข้าใจทางหลักวิชาความชำนาญและประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมภูมิปัญญา และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่เป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนา

สรุป เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงชี้แนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย โดยทรงพระราชถึงประโยชน์สุขเป็นที่ตั้ง และทรงใช้หลักคุณธรรม ความรู้ความเข้าใจทางหลักวิชาการ ความชำนาญ และประสบการณ์ด้วยวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีที่เหมาะสม

๒.๓.๒ ความหมายและความสำคัญของแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“คำว่าพอเพียง หมายถึง พอมีกิน มีอยู่ และความมีอยู่นั้น หมายถึง มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอเพียงก็คือพอเท่านั้นเอง คนเราย้ำพอในความต้องการมันก็จะมีความโลภน้อย ก็จะเบียดเบียนคนอื่นน้อย พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณพูด ทำก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง ฉะนั้นความพอเพียงนี้ก็แปลว่าความพอประมาณและความมีเหตุผล”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน จากกระแสพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ก่อให้เกิดการระดมความคิดในวงกว้างจากทุกฝ่าย อาทินักวิชาการข้าราชการ ปราชญ์นักคิดทั้ง ระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ทั้ง ภาครัฐและเอกชน โดยน้อมนำเอากระแสพระราชดำริมาปฏิบัติและหาวิธีการที่จะผลักดันให้บังเกิดผลสำเร็จ

ณัฏฐพงศ์ ทองภักดี ได้สรุปประเด็นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสในวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ซึ่งเป็นข้อคิดและข้อแนะนำที่สำคัญได้ดังนี้การเป็นเสือนั้น ไม่สำคัญ สำคัญที่ประชาชนควรมีเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน หรือการทำโครงการใดๆ ต้องทำ

นอกจากนี้แนวพระราชดำริยังมีการประยุกต์ใช้ในหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรม เมื่อหลายฝ่ายนำไปใช้ก็เกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน พระองค์จึงทรงมีพระราชดำรัสเพิ่มเติม และขยายหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้าใจกันมากขึ้น โดยสรุปเช่น พอเพียง คือ พออยู่พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือยหรือหรูหราเกินไป แต่

ให้มีความพอเพียง แต่ถึงแม้บางสิ่งบางอย่างจะดูสิ้น เปลือง แต่น่าจะทำให้มีความสุขก็น่าจะมีไว้ครอบครองได้ ถ้าคนภายในประเทศเพียงจำนวนหนึ่งในสิ่งของจำนวนคนทั้งหมด รู้จักทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วย ทำอะไรด้วยเหตุและผลก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียงและทุกคนจะมีความสุข

ณัฏฐพงศ์ ทองภักดี กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักที่ประชาชนหน่วยงานหรือองค์กรทั้ง ภาครัฐและภาคเอกชนสามารถนำไปปฏิบัติและประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับบริบทของตนได้โดยสาระสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล การมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี รวมไปถึงการมีความรู้และการมีคุณธรรมประกอบกันด้วย องค์ประกอบเหล่านี้ช่วยให้ประชาชนสามารถดำรงชีพในสภาวะสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักที่มาจากประสบการณ์จริงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการพัฒนา และมีพื้นฐานจากพระราชกรณียกิจ โครงการหลวง โครงการในพระราชดำริต่างๆ ซึ่งพระองค์มุ่งเน้นการพัฒนานำไปสู่คน พัฒนาความเป็นอยู่ของปัจเจกในครอบครัวและชุมชนทรงให้เกษตรกรกำหนดวิถีของตนเอง เช่น ลดการพึ่งพิงเฉพาะน้ำ ฝน ลดผลผลิตทางการเกษตรที่มาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เน้นความพออยู่พอกิน ตัวอย่างที่ชัดเจน จะเห็นได้จากทฤษฎีใหม่ ที่เป็นการพัฒนาการเกษตรที่พึ่งตนเองชัดเจน จะเห็นได้จากทฤษฎีใหม่ ที่เป็นการพัฒนาการเกษตรที่พึ่งตนเอง

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ได้กล่าวถึงความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุค โลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้ง ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สรุป เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความรอบคอบ รอบรู้และความระมัดระวังในการดำเนินงานหรือประกอบกิจการงานใดๆ มีความเพียงพอ พออยู่ พอกินในการดำรงชีวิต ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและมีความเข้มแข็ง มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในศาสนา เพื่อสังคมที่สงบสุข กินดีอยู่ดีและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

๒.๓.๓ กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ภายใต้กรอบแนวคิด “๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข” กล่าว คือ ๓ ห่วง ประกอบไปด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยที่ทั้ง หมดนั้น อยู่

ภายใต้ ๒ เงื่อนไข คือ การมีความรู้และคุณธรรม สามารถดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ อย่างสมดุล มี 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกัน ดังนี้

๑) ความพอประมาณ (Moderation) คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อธิบายความหมายของความพอประมาณ ว่าหมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป ไม่สุดโต่งเกินไป ขณะเดียวกันความพอดีนั้น จะต้องเป็นไปในลักษณะที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณจากพระราชดำรัสด้านความประหยัด ประมาณ รู้ว่าสิ่งใดควรจ่ายออกไป และสิ่งใดควรรักษาไว้โดยใช้การประมาณตน และประมาณสถานการณ์ ประมาณตนให้รู้ว่าตนเองต้องการอะไร มีความจำเป็นสำหรับตนมากแค่ไหน และในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ต้องทำอย่างไรถึงจะพอเพียงแก่ตนเอง ซึ่งการประมาณตนเองและสถานการณ์ เพื่อวิเคราะห์ว่าความพอดีของตนนั้นที่ว่าไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป อยู่ที่ระดับใด หลายครั้ง จากพระราชดำรัส กล่าวถึงสถานการณ์รอบด้านในสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจถึงระดับความพอดีของบุคคล องค์การ หรือสังคม เพราะฉะนั้น ความพอประมาณคือพอประมาณขนาดไหน ต้องใช้การประมาณปัจจัยต่างๆรอบด้านทั้ง ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม เป็นเหตุผลให้ทราบถึงความพอประมาณในระดับความพอประมาณนั้น ๆ

๒) ความมีเหตุผล (Reasonableness) การมีเหตุผลสมควรหรือไม่สมควรในการกระทำ และการตัดสินใจโดยพิจารณา จากปัจจัยที่เกี่ยวข้องและคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น อย่างรอบคอบ ดังพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่นิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ดังพระราชดำรัสความว่า

> “...ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นแก่เราในวันนี้ย่อมมีต้นเรื่องมาก่อน ต้นเรื่องนั้นคือเหตุ สิ่งที่ได้รับคือผล และผลที่เกิดจะเป็นเหตุให้เกิดผลอื่นๆ เนื่องกันไปอีกไม่หยุดยั้ง ดังนั้นที่พูดกันว่าให้พิจาณาเหตุผลให้ดีนั้น กล่าวอีกนัยก็คือให้พิจารณาการกระทำหรือกรรมของตนเองให้ดีนั้นเอง คนเราโดยมากมักนึกว่าอนาคตจะเป็นอย่างไรเราทราบไม่ได้แต่ที่จริงเราย่อมจะทราบได้บ้างเหมือนกันเพราะอนาคตคือผลของการกระทำในปัจจุบัน ถ้าปัจจุบันทำดีอนาคตก็ไม่ควรตกต่ำ ฉะนั้น เมื่อกระทำการใดๆ ควรจะได้นึกว่าการกระทำนั้น จะมีผลสืบไปในอนาคต จักได้สติกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้ตัวและระมัดระวังทั้งควรจะสำนึกตระหนักด้วยว่า การพิจารณากระกระทำของตนเองในปัจจุบันนั้น นับว่าสำคัญที่สุด จะต้องพิจารณาให้รอบคอบและถ่องแท้ทุกครั้งมิฉะนั้นผลที่เกิดขึ้นอาจทำให้ต้องผิดหวังอย่างมากที่สุดก็เป็นไปได้...”

จากพระราชดำรัสข้างต้นแสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเกิดจากการกระทำหรือเหตุเบื้องต้นและมีผลของเหตุซึ่งมีทั้งดีและไม่ดี ย่อมส่งผลถึงการปฏิบัติของตนเองในปัจจุบันและอนาคต แต่ผลที่ได้รับที่ชัดเจนมากที่สุดคือในปัจจุบัน ถ้าทำปัจจุบันให้ดีอนาคตก็จะดีไปด้วย

> "...เหตุและผลนี้เป็นสิ่งที่ละเอียดเป็นขั้นเป็นตอนและบางทีก็ซับซ้อนมาก ยากที่จะมองเห็นได้ถ้าไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนรอบคอบจริงๆ เพราะฉะนั้นจึงใคร่จะปรารภถึงหลักความสำคัญสำหรับการคิดพิจารณาหาเหตุและผลไว้สักสองประการ ประการแรก ขอให้เข้าใจว่าผลทุกอย่างต้องมาจากเหตุ เมื่อมีเหตุแล้วต้องเกิดผลและผลที่สำคัญๆ ที่เป็นผลรวบยอด...ย่อมเป็นผลที่เกิดจากเหตุและผลอื่นๆ ที่มีต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับ หลายขั้นตอน จึงจำเป็นที่จะต้องระวัง จับเหตุจับผลให้ได้โดยถูกต้องทุกขั้นตอน ไม่ให้สับสน อีกประการหนึ่ง เหตุที่จะให้ผลอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นนั้น ปรกติจะเห็นว่ามีหลายสาเหตุ...เหตุทั้งหลายนี้จำแนกออกได้เป็นสองประเภท คือเหตุต่างๆที่อยู่นอกตัว ประเภทหนึ่งกับเหตุที่จัดเป็นเหตุภายในอีกประเภทหนึ่ง ขอให้พิจารณาทบทวนดูให้ดีจะเห็นว่า เหตุภายนอกทั้งหมดนั้นเป็นเพียงส่วนประกอบ เหตุแท้จริงอยู่ที่ภายใน คือการกระทำของตัวเอง เพราะฉะนั้นผู้ซึ่งปรารถนาสำเร็จในชีวิตในการงานอีกมากมาย ในกาลข้างหน้าจึงควรอย่างยิ่งที่จะเพ่งเล็งในเหตุภายในคือการกระทำของตนเองเป็นสำคัญ แล้วเร่งกระทำเหตุที่สำคัญนั้นให้ถูก...ข้าพเจ้าอยากให้ทุกคนคำนึงถึงกฎแห่งเหตุผลว่าผลที่เกิดขึ้นเพราะเหตุ คือการกระทำ และผลนั้นจะเป็นผลดีหรือผลเสียก็เพราะกระทำให้ดีหรือให้เสีย ดังนั้นการที่จะทำงานใดให้บรรลุผล ที่พึงประสงค์จะต้องพิจารณาถึงวิธีการที่เหมาะสมก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วลงมือกระทำตามหลักเหตุผลด้วยความตั้งใจจริง และด้วยความสุจริตงานของแต่ละคนจึงจะเป็นผลดี และเชื่อได้ว่าผลงานของแต่ละคน จะประมวลกันเป็นความเจริญมั่นคงของบ้านเมืองได้ดั่งปรารถนา..."

กล่าวได้ว่า "**กฎแห่งเหตุผล**" ในความหมายตามแนวคิดที่ทรงพระราชทานไว้มีความหมายมากกว่าผลงานและผลรับของแต่ละบุคคล แต่ยังให้ความหมายที่ลุ่มลึกผูกพันสอดคล้องประสานถึงหลักปรัชญาและแนวคิดของการกระทำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงย้ำ อย่างชัดเจนว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่ใช้เหตุผลเพื่อนำไปสู่การกระทำที่ดีจะเห็นได้ว่าทรงเน้นที่การกระทำของตัวเองเป็นสำคัญ คือทำให้เหตุภายในให้

ถูกต้องครบถ้วน ผลที่ออกมาจะมีประสิทธิผลมีประโยชน์และมีความสุข ดังพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมฉลองพระชนพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยมีพระราชดำรัสความว่า

> "...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ขอย้ำว่าเป็นทั้งเศรษฐกิจหรือความประพฤติที่ทำอะไร เพื่อให้เกิดผลโดยมีเหตุและผล คือเกิดผลมันมาจากเหตุถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดีให้ผลที่ออกมา คือสิ่งที่ติดตามเหตุ การกระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดีและผลของการกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประสิทธิผล ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข..."

ความสุขซึ่งเป็นผลจากการกระทำต้องไม่มาจากการเบียดเบียนผู้อื่นและส่วนรวม หากส่วนรวมได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อน ก็ย่อมจะส่งผลกระทำกลับมายังตนเองทำให้ได้รับความเดือดร้อนไปด้วยในที่สุด ดังพระบรมราโชวาทเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรแก่นิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ดังพระราชดำรัสความว่า

> "...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น ความเจริญที่แท้นี้มีลักษณะเป็นการ สร้างสรรค์เพราะอำนวยประโยชน์ถึงผู้อื่นและส่วนรวมด้วยตรงกันข้ามกับ ความเจริญอย่างเท็จเทียมที่เกิดขึ้นมาด้วยความประพฤติไม่เป็นธรรมของบุคคล ซึ่งมีลักษณะเป็นการทำลายล้างเพราะให้โทษเบียดเบียนทำลายผู้อื่นและส่วนรวม การเบียดเบียนทำลายนั้นที่สุดก็จะกลับมาทำลายตน ด้วยเหตุที่เมื่อส่วนรวมถูกทำลายเสียแล้วตนเองก็จะยืนตัวอยู่ไม่ได้ จะต้องล่มจมลงไปเหมือนกัน..."

จากพระราชดำรัสชี้ให้เห็นถึงความสุขอันแท้จริงที่ไม่เบียดเบียนมาจากผู้อื่นซึ่งเป็นการประพฤติที่ไม่เป็นธรรมสิ่งเหล่านั้น จะย้อนกลับมาทำลายตนเอง นำมาซึ่งความล่มจมไปในที่สุดและสิ่งสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันที่ความคิดและความต้องการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ก็คือการยึดเหตุผลและความถูกต้อง ปรับความคิด ความต้องการจากสิ่งที่เป็นคุณค่าเทียม ซึ่งเกิดขึ้นจากความวิปริตผันผวนของสังคมและไม่คงทนยั่งยืน ให้กลับไปสู่การยอมรับนับถือคุณค่าแท้ตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ การอยู่อย่างมีเหตุผล การใช้ข้อมูลอย่างมีคุณภาพ ตัดสินใจด้วยข้อมูลความรู้ รู้เขารู้เรา รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงไม่ทำตามๆกัน รู้ตัวเอง รู้ท้องถิ่น รู้ศักยภาพ รู้ทุนชุมชน รู้ปัญหารู้โลกาภิวัตน์ แสวงหาความรู้ศึกษาในระดับสูงขึ้น ตามศักยภาพของตนเอง มีแผนที่ชีวิตครอบครัว แผนที่ชุมชน แผนยุทธศาสตร์แผนงานองค์กรแผนงบประมาณครอบครัว รายรับ รายจ่าย หนีสิ้น

แผนการลงทุนแผนเศรษฐกิจพอเพียง ทำดีมีคุณภาพ ด้วยความสม่ำเสมอ และการมีเหตุผลมาจากการเรียนรู้ที่เหมาะสม ทำให้คนพัฒนาศักยภาพของตนและสามารถใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผล

สรุป ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป ไม่มากเกินไป ไม่สุดโต่ง เกินไป และความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงอย่างมีละเอียดรอบคอบ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ รู้จักประมาณตน และประมาณสถานการณ์ ประการสำคัญ คือ ต้องพิจารณาอย่างมีเหตุมีผล โดยใช้ความเป็นกลาง เที่ยงตรง ปราศจากอคติ พิจารณาได้อย่างรอบด้าน และมีการตัดสินใจอย่างรอบคอบที่สุด

๓) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี (Self–immunity) ณัฏฐพงศ์ ทองภักดี กล่าวว่า พลวัตในมิติต่างๆทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในสภาวะต่างๆอย่างรวดเร็วขึ้น จึงต้องมีการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ การกระทำที่เรียกได้ว่าพอเพียงไม่เพียงคำนึงถึงเหตุการณ์และผลในปัจจุบัน แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ในอนาคตภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลที่มีอยู่และสามารถสร้างภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และการมีภูมิคุ้มกันจะทำให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที

สรุป การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่คาดว่า จะเกิดขึ้น ในอนาคตทั้ง ใกล้และไกล สามารถประมาณได้อย่างเหมาะสมเพราะไม่ประมาทมีการเตรียมพร้อมตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงต่างๆอยู่เสมอเช่นเดียวกับการมีภูมิคุ้มกันที่ดี อย่างเช่น ความมีสติรู้และความสงบภายในใจอยู่เสมอนอกจากคุณลักษณะทั้งสามคือความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังมีเงื่อนไขสำคัญ ๒ ประการ คือเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม

(๑) เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขความรู้ ประกอบไปด้วยความรอบคอบและความระมัดระวัง หากบุคคลมีความรู้เพียงพอ ต่อเรื่องนั้น ๆ จะช่วยให้การตัดสินใจมีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ต้องอาศัยการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างเหมาะสม รวมถึงการใช้วิจารณญาณในการรับข้อมูลที่ได้ศึกษา เพื่อนำมาปรับและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง

สรุปได้ว่า เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วยความรอบคอบและความระมัดระวัง การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและการใช้วิจารณญาณในการรับข้อมูลข่าวสารที่ได้ศึกษา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสม

(๒) เงื่อนไขคุณธรรม เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และคุณธรรมต่างๆ ที่ช่วยกำกับการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม จะเห็นได้ว่าหลักคุณธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่เราได้รับการปลูกฝัง อบรมจากสังคมอยู่เสมอ

สรุป เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็น

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรับผิดชอบ ความเสียสละ ฯลฯ ก่อนที่จะนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน และสังคม

พิพัฒน์ ยอดพฤติกา ได้นำความสัมพันธ์ของคุณลักษณะ เงื่อนไข และจุดหมายในแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาแสดงในเชิงเหตุและผล (Cause and effect) จะปรากฏเป็นแผนผังความสัมพันธ์แห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ พบว่า ความสัมพันธ์ของคุณลักษณะ เงื่อนไข และจุดหมายในแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความเชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะและเงื่อนไขต่างๆ คือ ความรอบรู้ มีความซื่อสัตย์สุจริตกำกับจะเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความพอประมาณ การมีสติไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ ด้วยความอดทน มีความพากเพียรจะเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และการใช้ปัญญาด้วยความรอบคอบระมัดระวัง จะเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความมีเหตุมีผล พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงและก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

เกษม วัฒนชัย กล่าวว่า แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้ง แต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้ง ในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีหลักการ คือ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้ง ภายนอกและภายใน และมีเป้าประสงค์ ให้สมดุลพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้ง ด้านวัตถุสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี มีเงื่อนไขพื้นฐาน อยู่ ๓ ประการ ดังนี้

๑. จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม

๒. ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติและความรอบคอบ

๓. จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน

สรุป แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีความเชื่อมโยงระหว่างคุณธรรมและเงื่อนไขต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ มีการส่งเสริมด้านจิตใจ ความซื่อสัตย์ อดทน สติปัญญา เป็นต้น

๒.๓.๔ หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ คือเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม และจัดเป็นเป้าหมายหลักที่สามารถคงอยู่ตลอดไปได้เคียงคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ด้านอื่น ๆดังเช่นที่กระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทยได้กำหนดไว้ ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานหมวดสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมสำระที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องเศรษฐศาสตร์มาตรฐาน

ส. ๓.๑. ดังนี้ “เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รวมทั้ง เข้าใจหลักการของเศรษฐกิจอย่างพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ”

สมบัติ กุสุมาวลี ได้กล่าวถึงหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปได้ ๖ ประการ ดังนี้

๑. เน้นให้คนเข้าใจหลักพื้นฐานทางสังคมว่า “ความเปลี่ยนแปลง” คือ ความจริงแท้ทางสังคม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถือว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นอนิจจะลักษณะของสังคม ดังนั้น คนในสังคมจึงต้องรู้จักมองโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลานี้อย่างเป็นระบบต้องไม่มองโลกอย่างหยุดนิ่งตายตัว ต้องเข้าใจว่าทุกอย่างล้วนอยู่ภายใต้พลังพลวัตการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีตรรกะของเหตุและผลที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

๒. เน้นการสร้างความพร้อมรองรับกับการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เมื่อมองโลกในเชิงพลวัตแล้ว คนก็จะต้องหันกลับมาถามทบทวนตนเองว่าเตรียมพร้อมตนเอง ครอบครัว ชุมชนองค์กร และประเทศชาติ ให้สามารถรองรับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร หากพิจารณาจากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ประเด็นสำคัญคือ สามารถปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสเหล่านั้นได้อย่างไร

๓. เน้นการสร้างความสมดุล มั่นคง และความยั่งยืนระยะยาว กล่าวคือ ในการที่จะปรับตัวให้พร้อมรองรับกับการเปลี่ยนแปลงได้ หลักสำคัญในการเตรียมความพร้อมนี้ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่มองเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หรือการเอาตัวรอดในระยะสั้น ๆ หรือการแก้ปัญหาให้แต่ตัวเองเอาตัวรอดได้ แต่ไปสร้างความเสียหายให้กับภาคส่วนอื่นหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นเรื่องของการมองการณ์ไกล การเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และการมีชีวิตที่ดีร่วมกันในระยะยาว

๔. เน้นความพอดี พอประมาณ รู้จักตัวเอง รู้จักบริบท ในการที่จะทำให้สังคมชุมชน องค์กรมีความสมดุลยั่งยืนระยะยาว คนในสังคมจะต้อง “รู้เรา รู้เขา” คือ รู้จักตนเอง รู้จักรากเหง้าประวัติศาสตร์ รู้ศักยภาพความสามารถ จุดแข็ง จุดอ่อนของตนเอง และรู้จักวิเคราะห์บริบท / สภาพแวดล้อมแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน รวมทั้ง รู้จักทำความเข้าใจสังคม / ชุมชน / องค์กรในส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเมื่อพิจารณาตัวเราและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านแล้ว หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นให้เราได้รู้จัก “ความพอประมาณ” และ “ความพอดี” กล่าวคือ รู้จักประมาณและประเมินตนเองว่าความพอดี พอเหมาะพอสมควรสำหรับสังคม/ชุมชน/องค์กรของเราควรจะอยู่ ณ จุดใด สิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง คือ การทำอะไรที่สุดโต่งทั้ง ในทางบวกและทางลบ เช่น การทำอะไรที่เกินความสามารถ เกินศักยภาพ และขัดรากเหง้าทางสังคมหรือการทำอะไรที่ต่ำกว่าความสามารถ ศักยภาพ และความเป็นจริงของตนเอง เป็นต้น

๕. เน้นการมีความรู้ และความมีคุณธรรม คนที่จะรู้จักตนเอง รู้จักสภาพแวดล้อมและรู้จักการประมาณตนเองนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และมีธรรมะอยู่ในจิตใจ เงื่อนไขสำคัญที่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยึดถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ คือ การที่คนในสังคม/ชุมชน/องค์กรจะต้องใช้ชีวิตและทำงานอยู่บนพื้นฐานของความรู้ การมีสติปัญญา และการหมั่น เรียนรู้แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มากกว่าการใช้แต่อารมณ์

ความรู้สึกและอคติเดิม ๆ ในการตัดสินใจรวมทั้ง คนในสังคม / ชุมชน / องค์กรจะต้องมีคุณธรรมเป็นพื้น ฐานของจิตใจ เช่น มีความพากเพียรอุตสาหะ มีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์สุจริต มีสัมมาอาชีวะ มีธรรมะในจิตใจ มีความสามัคคี เป็นต้น

๖. เน้นการพึ่งตนเอง การพึ่งพิงกันและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เป้าประสงค์สำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือทำให้คน ครอบครัว ชุมชน องค์กรสังคมสามารถที่จะยืนหยัดบนขาของตนเอง แม้การพึ่งตนเองได้คือหัวใจสำคัญ แต่การพึ่งตนเองได้ไม่ได้หมายความว่าจะใช้ชีวิตแบบปัจเจกชนนิยม ตัวใครตัวมัน ตัดขาดความสัมพันธ์จากโลกภายนอก หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมการพึ่งตนเองแบบยั่งยืน กล่าวคือ การสร้างความสัมพันธ์ ร่วมมือ ช่วยเหลือ แบ่งปัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกับผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ส่งเสริมให้คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน (Self–interest) เป็นที่ตั้งแต่ให้คุณค่าอย่างยิ่งกับการสร้างวิสัยทัศน์และค่านิยมของคนให้รู้จักรับผิดชอบและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม(Collective–interest) เพราะประโยชน์ส่วนรวม คือ สิ่งที่จะสร้างความสงบ สันติ และความผาสุกของทุกคนในสังคมระยะยาว

สรุป หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นให้คนเข้าใจหลักพื้นฐานทางสังคม การสร้างความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน ความพอดีรู้จักประมาณตนเอง และบริบทมีความรู้คู่กับคุณธรรม และการพึ่งตนเอง พึ่งพิงกันตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๓.๕ การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ณัฏฐพงศ์ ทองภักดี กล่าวถึง การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับพฤติกรรมของบุคคลว่า พฤติกรรมอย่างเดียวกันถ้าทำภายใต้เงื่อนไขเดียวกันอาจมีความพอเพียง แต่ถ้าทำภายใต้อีกเงื่อนไขที่แตกต่างกันอาจไม่เพียงพอ การจะทำความเข้าใจจึงไม่สามารถประเมินเพียงการมองพฤติกรรมปลายทางได้ แต่ควรมองถึงปลายทางที่ตัดสินใจภายใต้เงื่อนไขและในสภาพแวดล้อมในขณะนั้น ด้วยว่าเป็นตามองค์ประกอบของความพอเพียงหรือไม่พฤติกรรมนั้นมีความเสี่ยงเพียงใด และสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงหรือยั่งยืนหรือไม่ ดังนั้นการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ความเข้าใจผิดคิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของภาคเกษตรเท่านั้น ปรัชญานี้ไม่สามารถใช้ได้กับการบริหารในภาคอื่นๆ เช่น ภาคธุรกิจเอกชน ภาครัฐวิสาหกิจ เหตุที่คนจำนวนมากคิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของภาคเกษตรก็เนื่องจากว่า ความสนใจในการประยุกต์ใช้ในระยะแรกได้เริ่มต้นอย่างจริงจังในภาคเกษตรกรรมก่อน เนื่องจากภาคเกษตรยังขาดความสามารถในการพัฒนาและขาดหลักการบริหารอย่างสูง นอกจากนี้ภาคเกษตรยังเป็นภาคที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้คนส่วนใหญ่จึงเข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมเมืองหรือภาคการเกษตรที่อาศัยเทคโนโลยีชั้นสูง แท้จริงแล้วการมีพฤติกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาและบริหารในทุกภาคส่วนและทุกสาขาอาชีพได้เป็นอย่างดี ไม่จำเป็นจะต้องเป็นในภาคเกษตรกรรมเท่านั้น

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวว่า เราสามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนและระดับรัฐ ๓ ประการ ดังนี้

๑. ในระดับปัจเจกบุคคลและครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง สามารถพึ่งตนเองได้และดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้เกิดความพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง พยายามพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถอยู่อย่างพอเพียงได้ในทุกสถานการณ์

๒. ความพึงพอใจในระดับชุมชน เกิดขึ้น เมื่อสมาชิกมีระดับความเพียงพอในระดับครอบครัวเป็นพื้นฐานแล้ว สมาชิกสามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขยายผลในทางปฏิบัติไปสู่ระดับชุมชนได้ รวมกลุ่มเพื่อส่วนรวม โดยอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านและความสามารถที่ตนมีอยู่ เป็นพื้น ฐานประกอบการดำเนินชีวิตที่มีความช่วยเหลือแบ่งปันกัน จนเป็นพื้นฐานให้เกิดการรวมกลุ่มในสังคมสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกันต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชนโดยรวมในการดำเนินชีวิตที่สมดุลอย่างแท้จริง

๓. ความพอเพียงในระดับรัฐหรือระดับประเทศเป็นเศรษฐกิจแบบก้าวหน้าเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลายๆแห่งที่มีความพอเพียง มาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ตลอดจนร่วมมือพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชน ด้วยหลักการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด รู้แจ้งเห็นจริงด้วยเหตุผลที่ว่าพื้นฐานของประเทศเป็นอย่างไร ก็สามารถวางนโยบาย และกลยุทธ์การพัฒนาความก้าวหน้าได้โดยไม่คิดว่าการพัฒนาไม่ยั่งยืน ดังนั้น การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องเริ่มจากการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงอะไร และมีหลักการสำคัญอะไรบ้างที่จะนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเห็นถึงประโยชน์จากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จึงจะเกิดความสนใจที่จะทดลองนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต

สรุป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง โดยอาศัยความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี บนหลักความรู้และหลักคุณธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลอย่างยั่งยืน

๒.๓.๖ ระดับของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ อธิบายถึงระดับของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เลี้ยงตนเองบนพื้นฐานของความประหยัดและการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่มีการรวมตัวกันเพื่อร่วมกันดำเนินงานมีการสร้างเครือข่ายโดยประสานความร่วมมือกับภายนอก เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ระดับ ดังต่อไปนี้

๑. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่หนึ่ง (Dependent) เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว มีลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองสามารถสนองความต้องการขั้นพื้นฐานได้ เช่น ความต้องการในปัจจัยสี่ของตนเองและครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกลมเกลียว และมีความพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้วยการประหยัดการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง จนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้ง ทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ

๒. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง (Independent) เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร คือ เมื่อบุคคลหรือครอบครัวมีความพอเพียงในระดับที่หนึ่งแล้ว ก็จะรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์เพื่อร่วมกันดำเนินงานในด้านต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้ง หน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชน

๓. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม (Inter–dependent) เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย คือ เมื่อกลุ่มหรือองค์กรมีความพอเพียงในระดับที่สองแล้วก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสร้างเครือข่าย มีการติดต่อร่วมมือกับธนาคารและบริษัทต่างๆ ทั้งในด้านการลงทุน ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการจำหน่าย ด้านการบริหารจัดการเพื่อการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง ในด้านสวัสดิการ การศึกษา ด้านสังคมและศาสนาให้ได้รับประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่ายการจำแนกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจากหลักของการพึ่งตนเอง โดยเปลี่ยนจากการพึ่งพาตนเองไม่ได้หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาเป็นการพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระแล้วจึงค่อยๆ พัฒนาขึ้น มาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันจนนำไปสู่การพึ่งพิงช่วยเหลือกัน และสงเคราะห์เกื้อกูลร่วมมือกัน

สรุป ระดับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นถึงเรื่อง ความพอเพียงระดับบุคคล และครอบครัว พึ่งตนเองและสนองความต้องการที่จำเป็นขั้นพื้นฐาน แล้วรวมกำลังระดับกลุ่ม เพื่อดำเนินกิจการในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการติดต่อแหล่งทุน ตลาดรองรับผลผลิต เป็นต้น

๒.๔ แนวคิดหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงได้ศึกษาถึง สันโดษ สุจริต พรหมวิหาร อิทธิบาท เบญจศีล เบญจธรรม กัลยาณมิตตา สัปปุริสธรรม และทศพิธราชธรรม ดังนี้[๔๓]

---

[๔๓] จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ, ผศ.ดร., **ศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา,** สืบค้น ๑๓ เมษายน ๒๕๕๗

๒.๔.๑ สันโดษ สันโดษ ได้ศึกษาถึงความหมายและประเภท ดังนี้

๑) ความหมายของสันโดษ สันโดษ หมายถึง ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรง ด้วยความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ความรู้จักอิ่มรู้จักพอ ไม่มีความอยากได้ในของของผู้อื่น เป็นต้น

๒) ประเภทของสันโดษ สันโดษ เป็นคุณธรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างความสุข เมื่อแบ่งตามประเภทมี ๓ ประการ คือ

(๑) ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือ เพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้โดยถูกต้อง ชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

(๒) ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสลงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวงแหนเสียดายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ย่อมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตน แต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน

(๓) ยถาสารุปปสันโดษ ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตนอันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบาเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่สมควรแก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ทานผู้ทรงคุณสมบัตินำนับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณหรือภิกษุบางรูปกำลังประพฤติวัตรขัดเกลาตน ได้ของประณีตมา ก็สละให้แก่เพื่อนภิกษุรูปอื่น ๆ ตนเองเลือกหาของปอนๆ มาใช้หรือตนเองมีโอกาสจะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่รู้ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อื่นที่เชี่ยวชาญถนัด สามารถด้านนั้น ก็สละให้ลาภถึงแก่ท่านผู้นั้น ตนรับเอาแต่สิ่งที่เหมาะสมกับตน

๒.๔.๒ สุจริตธรรม สุจริต ๓ หมายถึง ความประพฤติดี ประพฤติชอบ ความประพฤติที่ดีงาม มี ๓ อย่าง คือ

๑) กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย มี ๓ คือ งดเว้นและประพฤติตรงข้ามกับปาณาติบาต อทินนาทาน และกาเมสุมิจฉาจาร

๒) วจีสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา มี ๔ คือ งดเว้นและประพฤติตรงข้ามกับ มุสาวาท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา และ สัมผัปปลาปะ

๓) มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ มี ๓ คือ อนภิชฌา อพยาบาท และสัมมาทิฏฐิ

การนำสุจริตธรรมปรับใช้กับพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ทั้งนี้ เพราะสถานการณ์ปฏิรูปสังคมไทยต้องการให้การดำเนินชีวิตของมวลชนได้รับความสุจริต ยุติธรรม และมุ่งจะกำจัด

ทุจริตมิจฉาชีพ สร้างความสุจริต สัมมาชีพ และความยุติธรรม ดังปรากฏ คดีทุจริตเงินทอนวัด ทุจริตระบบราชการ การเมือง หรือทุจริตที่ปรากฏตามหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น จึงได้นำเอาสุจริตมาปรับใช้กับพุทธธรรม ต้นแบบ และบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ดังกล่าว

๒.๔.๓ พรหมวิหารธรรม พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ผู้บริหารที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ มี ๔ ประการ ดังนี้

๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรี ต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองกล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข

๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย

๓) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือปกครองประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ก็รู้สึกชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น

๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ไม่ซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม คือการกระทำของเขาเอง ว่าเขาเป็นผู้กระทำขึ้น อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ[๔๔]

สรุปว่า พรหมวิหารทั้งสี่ประการนี้ผู้นำทั้งหลายควรมีไว้ประจำใจ เป็นธรรมซึ่งแสดงว่าเป็นบุคคลที่มีการศึกษาแล้วทั้งร่างกาย และจิตใจได้รับการพัฒนาพร้อมที่จะควบคุม ความประพฤติที่จะแสดงออก หรือปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างถูกต้อง โดยสอดคล้องกับสถานการณ์ ในการดำเนินงานในองค์กรหรือในหน่วยงานต่าง ๆ ให้สำเร็จตามเป้าหมายได้

๒.๔.๔ สังคหวัตถุ สังคหวัตถุ ได้ศึกษาถึงความหมายและประเภทของสังคหวัตถุ ดังนี้

๑) ความหมายของสังคหวัตถุ สังคหวัตถุธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคล ประสานความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะ ก่อให้เกิดความเข้มแข็ง ความสำเร็จตามเป้าประสงค์

๒) ประเภทของสังคหวัตถุ[๔๕] สังคหวัตถุธรรมเป็นคุณธรรมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ มี 4 ประการ คือ

(๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนาสั่งสอน

---

[๔๔] **ที.ม.** (ไทย) ๑๐/๒๖๑/๑๙๔.

[๔๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗) หน้า ๑๔๓.

(๒) ปิยวาจา หรือ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคาแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

(๓) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบาเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

(๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทาตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะ ภาวะ บุคคลเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

๒.๔.๕ อิทธิบาทธรรม อิทธิบาทธรรม ได้ศึกษาถึงความหมาย ประเภท และแนวคิดอิทธิบาท ๔ ดังนี้

๑) ความหมายของอิทธิบาทธรรม อิทธิบาทธรรม หรืออิทธิบาท ๔ หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย

อิทธิบาท มาจากคำว่าอิทธิ + บาท ซึ่งคำว่า อิทธิ หรือฤทธิ์ หมายถึง ฤทธิ์หรือความสำเร็จ ความรุ่งเรือง และคำว่า บาท หมายถึง ฐาน เชิงรอง หรืออุบายเครื่องบรรลุดังนั้น อิทธิบาท จึงหมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือหลักการปฏิบัติเพื่อเอาชนะอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ซึ่งจะทำให้บรรลุถึงความสำเร็จและความก้าวหน้าในการทำงานตามที่มุ่งหวัง ทางแห่งความสำเร็จมี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา[๔๖] อิทธิบาท ๔ เป็นคุณ ๔ อย่าง ถ้ามีบริบูรณ์แล้วจะชักนำให้บุคคลถึงสิ่งที่ต้องการซึ่งไม่เหลือวิสัย จนกล่าวไว้ว่าอิทธิบาท ๔ เป็นธรรมะที่เป็นธรรมที่มีอุปการะแก่งานทุกชนิด ตั้งแต่งานของผู้ครองเรือนจนถึงงานของผู้บำเพ็ญวิปัสสนา[๔๗]

๒) ประเภทของอิทธิบาทธรรม อิทธิบาทธรรม หรืออิทธิบาท เมื่อแบ่งตามประเภทมี ๔ ประการ คือ

(๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

(๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย

(๓) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

---

[๔๖] พุทธทาสภิกขุ, **การทำงานที่เป็นสุข**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๙๐.

[๔๗] พัชราพร วีรสิทธิ์, **ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบห้าประการของบุคลิกภาพและความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงานประกันสังคม,** วิทยานิพนธศาสตรจิตวิทยา, (สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง) ๒๕๔๑. หน้า ๑๑ - ๑๒.

(๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง เป็นต้น[๔๘]

๒.๔.๖ เบญจศีล เบญจศีลได้ศึกษาถึงความหมาย ประเภท วิธีปฏิบัติ และอานิสงส์ของเบญจศีล ดังนี้

๑) ความหมายของเบญจศีลเบญจศีลหรือศีล ๕ ประการ หมายถึง ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความเกษมสุข การสำรวมและความไม่ก้าวล่วงละเมิด”[๔๙] “มีการสำรวมกายวาจาของตนให้มีความสงบเรียบร้อย พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่นำประโยชน์มาสู่ตนและผู้อื่น”[๕๐] ดังนั้น ศีล จึงหมายถึง การสำรวมกายวาจาให้มีความสงบเรียบร้อยภายในกฎระเบียบข้อบังคับที่ได้วางเอาไว้เป็นกฎระเบียบของสังคมมนุษย์สำหรับควบคุมความประพฤติของมนุษย์ทางกาย ทางวาจา ให้เรียบร้อย มี ๕ ประการดังนี้ (๑) เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต (๒) เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ (๓) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม (๔) เว้นจากการกล่าวเท็จ (๕) เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรัย เป็นต้น

๑) ประเภทของเบญจศีล เบญจศีล หรือศีล ๕ ประการ คือ

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายซึ่งกันและกัน

(๒) อทินฺนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลักโกงละเมิดกรรมสิทธิ์ ทาลายทรัพย์สิน

(๓) กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

(๔)มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

(๕) สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มน้ำดองของเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

ศีล ๕ ข้อนี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน) บ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่า เบญจศีลที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่า เป็น นิจศีล (ศีลที่คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นประจำ) บ้าง ว่าเป็น มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์) บ้าง[๕๑] และเบญจศีลเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจะต้องนำบาปรับใช้ในการพัฒนาตน พัฒนางาน

---

[๔๘] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๑๖๐.

[๔๙] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลเบญจธรรม เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

[๕๐] พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **นิเทศธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ธีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗.

[๕๑] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๗๕.

๒.๔.๗ เบญจธรรม ได้ศึกษาถึงความหมาย ประเภท วิธีปฏิบัติ และอานิสงส์ของเบญจธรรม ดังนี้

ความหมายของเบญจธรรม เบญจธรรม หมายถึง “กัลยาธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล” ซึ่งเป็นสภาวะของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ด้วยการประกอบคุณงามความดี ข้อควรปฏิบัติ ๕ ประการ ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ (๑) เมตตา (๒) สัมมาอาชีวะ(๓) กามสังวร (๔) สัจจะ และ(๕) สติสัมปชัญญะ ผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุข[๕๒]

๑) ประเภทของเบญจธรรม เบญจธรรม เป็นคุณธรรม ๕ ประการ โดยแยกเป็น ๕ ประเภท คือ

(๑) เมตตากรุณา คือ ความรักและปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข และมีความสงสารคิดที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ภัยความเดือดร้อนทั้งปวง เอื้อเฟื้อและแบ่งปันน้ำใจให้สังคม มีจิตใจเมตตาปราณีต่อเพื่อนมนุษย์ หรือแม้กระทั่งต่อหมู่สัตว์ทั้งหลาย มักจะมีหน้าตาที่ผ่องใสอิ่มเอิบ มีสง่าราศี ผิดกับคนที่มีจิตอาฆาตพยาบาทเบียดเบียนต่อผู้อื่น ความเมตตาอย่างไม่มีประมาณนี้ ถือว่า เป็นตัวอย่างที่วิเศษในการที่จะเสริมความงามให้อย่างยิ่งยวด

(๒) สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต ไม่หลอกลวงหรือโกงคนอื่นให้เสียหาย ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวงไม่ทรยศต่อสังคมประเทศชาติเช่น ค้ายาเสพติดหรือค้าประเวณีเป็นต้น ไม่เป็นคนลักเล็กขโมยน้อย อันจะก่อความเดือดร้อนตามมา เพราะการเห็นแก่สิ่งเล็กน้อย เห็นว่าไม่มีใครรู้ แต่ถึงแม้ไม่มีใครรู้ ฟ้าก็รู้ ถึงแม้ฟ้าไม่รู้ แต่เรารู้ ทำมาหากินที่สุจริตแม้จะรวยช้า แต่ก็มีความสุขนาน ดีกว่าทุจริตประพฤติมิชอบ รวยเร็วแต่ก็อยู่ไม่นาน อยู่ได้ด้วยความหวาดระแวง ไม่มีความสุข หน้าตาก็ไม่ผ่องแผ้ว อันเกิดจากจิตใจที่ไม่สะอาด

(๓) กามสังวร คือ การสำรวมระวัง ควบคุมตนในเรื่องกามารมณ์ ความต้องการทางเพศให้พอเหมาะพอดี ไม่ให้หลงใหลในรูปเสียง กลิ่น รส สัมผัส ตามกระแสแฟชั่นนิยม ที่ผิดธรรมผิดทางหรือเกินพอดีจนทำให้ตนเอง ครอบครัว และสังคมต้องเดือดร้อน พอใจยินดีในคู่ครองตัว ไม่มัวเมาเจ้าชู้จนเกินงาม ควบคุมและยับยั้งอารมณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหา รักษาจิตของตนดี ไม่ให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล เพราะบางครั้งอำนาจของอารมณ์อาจทำให้อนาคตพังทลายลงได้ในพริบตา นำมาซึ่งความน่ารังเกียจต่อผู้พบเห็น ฉะนั้นจะทำอะไรก็ให้อยู่ในความพอดี เมื่อพอดีก็จะพองาม ความงามที่แท้จริงก็จะตามมา

(๔) มีสัจจะ คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ จริงใจต่อตนเองและผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่สับปลับกลับกลอกที่เรียกว่าหน้าไหว้หลังหลอก เป็นคนตรงต่อหลักการและความถูกต้อง การเป็นคนมีสัจจะ จะเป็นเสน่ห์อย่างมากในการเข้าสังคม เป็นที่เชื่อถือของคนในสังคม ไม่ว่าใครก็ตามจะให้ความไว้วางใจ อย่างไม่รีรอ นับว่าเป็นความงามที่มีผลสำคัญต่อชีวิต หน้าที่การงาน อันจะส่งผลถึงอนาคตความมั่นคงในชีวิต

(๕) มีสติสัมปชัญญะ คือ ฝึกตนให้เป็นคนหนักแน่นในอารมณ์ รู้จักยั้งคิด และควบคุมความรู้สึกตัวอยู่เสมอว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ สิ่งใดมีคุณให้โทษมีประโยชน์และไร้สาระ ตลอดจนระวังมิให้เป็นคน

---

[๕๒] อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๙๕-๑๙๖.

มัวเมาประมาทในทุกลมหายใจเข้าออก มีสติรู้ตัวอยู่ทุกขณะจิต คิดไม่ผิดพลาด พูดไม่ผิดพลาด และทำไม่ผิดพลาด การมีสตินับว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตอย่างมาก ความระลึกได้ และความรู้สึกตัวในทุกขณะที่กระทำ จะก่อให้เกิดความผิดพลาดน้อย หรือแทบจะไม่มีเลย การมีสตินั้น เป็นข้อสำคัญที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอน เพราะสติเป็นหัวใจของทุกอย่าง ของทุกการกระทำ หรือที่เรียกว่า สมาธิ ก็คือ การฝึกสติ นั่นเอง เมื่อฝึกสติบ่อยเข้า ความหลงมัวเมาในมายา ก็จะไม่มี เมื่อไม่มีความหลง การรู้ตามความเป็นจริงก็จะเกิดขึ้นมา และเมื่อใดที่มีสติรู้ตามความเป็นจริงแล้ว จิตก็จะไม่มีความทุกข์ เมื่อไม่มีความทุกข์ ความสุขก็จะบังเกิด เมื่อสุขบังเกิด ความสบายใจ ความผ่องใส แช่มชื่น ความปีติ เอิบอิ่ม ที่ปรากฏในจิตใจ ก็จะแสดงออกมาทางสีหน้า กิริยาท่าทาง ที่เรียบร้อยงดงาม ความสวยงามที่แท้จริงก็จะเกิดขึ้น

๒.๔.๘ กัลยาณมิตตา กัลยาณมิตตาธรรม ได้ศึกษาถึงความหมาย ความสำคัญ และประเภท ดังนี้

๑) ความหมายกัลยาณมิตตา กัลยาณมิตตาธรรม การมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมกลุ่มกับท่านผู้ทรงคุณทรง ปัญญามีความสามารถ ซึ่งจะช่วยแวดล้อม สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ข้อนี้เป็นองค์ประกอบภายนอก[๕๓]

๒) ความสำคัญของกัลยาณมิตตา กัลยาณมิตตาได้กล่าวถึง เพื่อนมิตรสหายที่แท้จริง หรือเพื่อนฝูงที่ประกอบด้วยคุณธรรมที่ดี ดังนั้น

หลักธรรมนี้มีความสำคัญต่อผู้บริหารคือ การเป็นผู้บริหารการเข้าสังคมเป็นสิ่งสำคัญเพราะจะต้องติดต่อประสานหมู่มิตร และการอยู่ร่วมการจำเป็นอย่างยิ่งคือมิตรที่ดี มิตรที่เคยแนะนาช่วยเหลือในสิ่งที่ยังขัดต่อการบริหารงานของการศึกษา ดังนั้นการมีมิตรหรือพรรคพวกที่ดีย่อมเป็นสิ่งที่นาความเจริญให้กับตนและส่วนรวม

๓) ประเภทของกัลยาณมิตตา[๕๔]พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงประเภทของกัลยาณมิตตาธรรมไว้ 5 ประการ คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใดความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉันนั้น

(๒) ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ (การครองชีวิตประเสริฐ) ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่า ผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอารยอัษฎางคิกมรรค

---

[๕๓] อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** หน้า ๑๙๘.

[๕๔] **ส.ม.** (ไทย) ๑๙/๕-๑๒๙/๒-๓๖

(๓) อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชาติผู้มีชราเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ก็พ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ก็พ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส

(๔) เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือนความมีกัลยาณมิตร ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น

(๕) ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่, เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญไม่อันตรธานแห่งสัทธรรม

ดังนั้นหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง พึงพิจารณาในการคบมิตร เมื่อคบมิตรที่ดีมีบุคลากรที่ดีการบริหารก็ดี หากแม้ว่าคบมิตรไม่ดีมีบุคลากรที่ไม่ดี การบริหารก็มีแต่ติดขัดไปทุกด้าน

๒.๔.๙ สัปปุริสธรรม สัปปุริสธรรม ได้ศึกษาความหมาย ประเภทและบทบาทผู้นำตามสัปปุริสธรรม ดังนี้

๑) ความหมายสัปปุริสธรรม สัปปุริสธรรมเป็นธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติความเป็นคนที่สมบูรณ์และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ในการนิยามความหมายของสัปปุริสธรรม **สามารถ อานนฺโท** กล่าวว่า[๕๕] สัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี บุคคลที่มีคุณธรรมประจำใจ โดยยึดเอาหลักสัปปุริสธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต บุคคลที่ยึดเอาหลักสัปปุริสธรรมเป็นธรรมประจำใจยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ดี เพราะเป็นผู้มีเหตุมีผลในการปฏิบัติตน เมื่อบุคคลรู้จักเหตุผลแล้ว การปฏิบัติตนก็เพียบพร้อมด้วยความดี คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล แล้วบุคคลนั้นเป็นคนดี คือ สัตบุรุษ ในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นคนดี เพราะเป็นผู้รักสงบ รักความเที่ยงธรรม รู้จักหน้าที่ของตน รู้จักกาลเทศะ มีเหตุมีผลในการทำงาน โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองคนอื่น จะสามารถบริหารงานได้อย่างราบรื่น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)[๕๖] ได้ให้ความหมายว่า สัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ มี ๗ ประการ คือ ๑. ธัมมัญญุตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ ๒. อัตถัญญุตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล ๓. อัตตัญญุตา รู้จักตน ๔. มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ ๕. กาลัญญุตา รู้จักกาลเวลา ๖. ปริสัญญุตา รู้จักชุมชนสังคม ๗. ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคลคุณธรรม ๗ ประการ อันเป็นคุณสมบัติภายในตัวผู้นำซึ่งมีคุณสมบัติทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันอย่างสมบูรณ์ ที่จะทำให้ผู้นำสามารถจัดการ สามารถปฏิบัติการในภาระงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

ดังนั้น หลักสัปปุริสธรรม ๗ คือ คุณธรรมที่สำคัญ สำหรับสัปปุริสชน หรือคนดี และเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้นำที่สมบูรณ์แบบด้วยคุณธรรมทั้ง ๗ ประการย่อมนำบุคคลนั้นไปสู่ความมีคุณค่าอย่างแท้จริง เรียก

---

[๕๕] พระสามารถ อานนฺโท, **ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม**, วิทยานิพนธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘). หน้า ๕๘.

[๕๖] พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๗๖.

ได้ว่าเป็นคนสมบูรณ์แบบ[๕๗] เป็นคนดีแท้ เป็นบุคคลที่น่าคบหาสมาคมด้วยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมของเขา มีความเหมาะสมถูกต้อง ปราศจากความผิดพลาดนำพาประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยส่วนรวม สามารถนำหมู่ชน สังคม และประเทศชาติไปสู่ความสันติสุขและความเจริญก้าวหน้าตลอดไป

(๑) สัตบุรุษในโลกนี้ถึงถูกใครถามก็ไม่เปิดเผยข้อเสียของบุคคลอื่น ไม่จำเป็นต้องพูดถึงสัตบุรุษผู้ไม่ถูกถาม และสัตบุรุษผู้ถูกถามก็ตอบปัญหาอ้อมค้อม หน่วงเหนี่ยว กล่าวถึงข้อเสียของบุคคลอื่นอย่างไม่ละเอียดเต็มที่ นี้พึงทราบว่า “ผู้นี้เป็นสัตบุรุษ”

(๒) สัตบุรุษถึงไม่ถูกใครถามก็เปิดเผยข้อดีของบุคคลอื่น ไม่จำเป็นต้องพูดถึงสัตบุรุษ ผู้ถูกถาม และสัตบุรุษผู้ถูกถามก็รีบตอบปัญหาไม่อ้อมค้อม ไม่หน่วงเหนี่ยว กล่าวสรรเสริญข้อดีของบุคคลอื่นอย่างละเอียดเต็มที่ นี้พึงทราบว่า “ผู้นี้เป็นสัตบุรุษ”

(๓) สัตบุรุษถึงไม่ถูกใครถามก็เปิดเผยข้อเสียของตน ไม่จำเป็นต้องพูดถึงสัตบุรุษ ผู้ถูกถาม และสัตบุรุษผู้ถูกถามก็รีบตอบปัญหาไม่อ้อมค้อม ไม่หน่วงเหนี่ยว กล่าวข้อเสียของตนอย่างละเอียดเต็มที่ นี้พึงทราบว่า “ผู้นี้เป็นสัตบุรุษ”

(๔) สัตบุรุษถึงไม่ถูกใครถามก็ไม่เปิดเผยข้อดีของตน ไม่จำเป็นต้องพูดถึงสัตบุรุษ ผู้ไม่ถูกถาม และสัตบุรุษผู้ถูกถามก็รีบตอบปัญหาอ้อมค้อม หน่วงเหนี่ยว กล่าวสรรเสริญข้อดีของตนอย่างไม่ละเอียดเต็มที่ นี้พึงทราบว่า “ผู้นี้เป็นสัตบุรุษ”[๕๘]

๒) ประเภทและบทบาทผู้นำตามสัปปุริสธรรม หลักธรรมสัปปุริสธรรม ๗ มีส่วนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะมีความ เหมาะสมกับความเป็นภาวะผู้นำปรากฏพุทธโอวาทเรื่องธรรมของคนดี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณค่า ที่แท้จริงของมนุษย์ชาติ มีธรรมะ หรือคุณสมบัติที่เรียกว่าหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ คือ

(๑) ธัมมัญญุตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตน ประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่า ตำแหน่งฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และ ความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทาอะไรอย่างไรจึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้เป็นต้นตลอดจนขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดา หรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

---

[๕๗] พระพรหมคุณาภรณ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนูญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

[๕๘] **องฺ.จตุกฺก.** (ไทย) ๒๑/๗๓/๑๑๙.

๑. เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๒. เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี

๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง

๔. เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร

๒. วางนโยบายควบคุมสั่งการให้กิจการงานต่าง ๆ บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์[๕๙]

(๒) อัตถัญญุตา รู้ความหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของ หลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์ หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไรที่ไม่มีหน้าที่ ตำแหน่ง หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะการงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้ เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไรดังนี้เป็นต้นตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือ รู้ความหมายของคติธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษา สามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำ ได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๒. เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี

๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง

๔. เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร

๒. วางนโยบายควบคุม สั่งการให้กิจการงานต่างๆ บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์[๖๐]

---

[๕๙] **ที.ปา** (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔;๔๓๙/๓๑๒.

[๖๐] นันทวรรณ อิสรานุวัฒน์ชัย, **ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกานุวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐. หน้า ๘๒.

(๓) อัตตัญญุตา รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะเพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น เท่าไรอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้ เหมาะสม และรู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริม ทำการต่างๆ ให้สอดคล้องถูกจุด ตรงทางที่จะให้เจริญ งอกงามบังเกิดผลดีเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติผู้นำ

๑. เป็นผู้รู้จักความพอดี รู้ธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ เดินทางสายกลาง และหลักสันโดษอย่างถูกต้อง

๒. เป็นผู้มีความรอบคอบในการกระทำกิจกรรมอย่างพอเหมาะพอดี

บทบาทผู้นำ

๑. มอบหมายงานให้บุคคลได้อย่างเหมาะสม

๒. กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกิจการงานทุกอย่างด้วยความรอบคอบ และพอเหมาะ[๖๑]

(๔) มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่นประมาณในการบริโภค รู้จัก ประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์รู้จักความพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจน การพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้สามารถบริหารเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๒. วางแผนงานทุกอย่างได้อย่างเหมาะสม ทนต่อเหตุการณ์

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมการใช้งบประมาณอย่างเหมาะและคุ้มค่า

๒. แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ถูกต้องตามลำดับความสำคัญก่อนหลัง

(๕) กาลัญญุตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงได้ใช้ในการประกอบกิจกระทำหน้าที่การงานปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหน ควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลาให้เป็นเวลา ให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสม ให้ถูกเวลา เป็นต้น เมื่อนำหลักธรรมข้อดีมาพิจารณาแล้วย่อมสามารถสรุปสมบัติและบทบาทหน้าที่ของผู้ทำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษย์สัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม

---

[๖๑] อ้างแล้ว, นันทวรรณ อิสรานุวัฒน์ชัย, **ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกานุวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม**, หน้า ๒๐.

๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

๒. แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม

(๖) ปริสัญญุตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุมและชุมชน รู้การกันควรประพฤติ ปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อไปหา ควรต้องทำกิริยาอย่างนี้ควรต้องทำกิริยาอย่างนี้ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ๆ เป็นต้นเมื่อเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำ ได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษย์สัมพันธ์อย่างดีใน ทุกสังคม

๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

๒. แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม[๖๒]

(๗) ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คติอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำ ได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารประสานงานทุกอย่างในองค์กรและสังคมได้อย่างดี

๒. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทบาทผู้นำ

๑. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๒. การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

๓. การพัฒนาบุคลากรให้ทำงานเป็นทีม

พุทธศาสตร์เศรษฐกิจตามหลักสัปปุริสธรรมและประยุกต์เข้าในกรอบแนวคิด ๓ ประการ คือ

---

[๖๒] อ้างแล้ว, นันทวรรณ อิสรานุวัฒน์ชัย **ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกานุวัตน์ ศึกษาจากหลักพุทธธรรม**, หน้า ๖๘.

๑) มัตตัญญุตาและอัตตัญญุตา เข้ากับความพอประมาณ

๒) ธัมมัญญุตาและอัตตัญญุตา เข้ากับความมีเหตุผล

๓) กาลัญญุตา ปริสัญญุตาและปุคคลัญญุตา เข้าในการมีภูมิคุ้มกันที่ดี

๒.๔.๑๐ ทศพิธราชธรรม ทศพิธราชธรรม ได้ศึกษาถึงความหมายและประเภท ดังนี้

๑) ความหมายของทศพิธราชธรรม ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมของพระราชา กิจวัตรของพระเจ้าแผ่นดิน ควรประพฤติคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมของนักปกครองหรือทศพิธราชธรรม ๑๐ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นคุณธรรมประจำจิตใจของพระราชา และผู้บริหารหรือผู้ปกครองรัฐหรือประเทศชาติ รวมถึงผู้นำผู้ปกครองทุกระดับชั้นในสังคม

๒) ประเภทของทศพิธราชธรรม ทศพิธราชธรรมเป็นธรรมหรือกิจวัตรของผู้ปกครองเริ่มจากหน่วยงาน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ แบ่งตามประเภท มี ๑๐ ประการ[๖๓] คือ

(๑) ทาน การให้ปัน การช่วยเหลือ เกื้อกูล อนุเคราะห์ให้ผู้ใต้ปกครองของตนให้มีการดำรงชีวิตที่ดี ไม่อดอยาก รวมถึงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่แสดงออกถึง การเผื่อแผ่แบ่งปันแก่บุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคมอีกด้วย

(๒) ศีล การประพฤติปฏิบัติตนให้ดีงาม ประกอบด้วยความสุจริตทางกายวาจาและใจให้ดีงาม เรียบร้อย ถูกต้องตามกฎระเบียบวินัยของสังคม เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นที่เคารพ นับถือของประชาชนหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง

(๓) ปริจจาคะ การเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขของส่วนรวม ยอมเสียสละความสุขส่วนตนเข้าไปรับภาระหน้าที่ดำเนินงาน เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หมู่คณะหรือประเทศชาติ ข้อนี้เป็นการมุ่งถึงความเสียสละไม่เห็นแก่ตัวนั่นเอง

(๔) อาชชวะ ความซื่อตรง การกระทำในสิ่งที่เป็นภาระหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรงจริงใจต่อประชาชน หลักธรรมนี้มุ่งถึงความซื่อตรงต่อตนเองและบุคคลอื่น ตลอดถึงหน้าที่การงานด้วยความสุจริตจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่หลอกลวงประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง มีความจงรักภักดีต่อสถาบันและประเทศชาติ

(๕) มัททวะ ความอ่อนโยน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ อ่อนโยน ไม่ถือตัว เย่อหยิ่ง มีอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม พร้อมที่จะรับฟังคำแนะนำตักเตือนจากผู้อื่น อันจะส่งผลให้ได้รับความจงรักภักดีจากประชาชนและผู้ใต้บังคับบัญชา

(๖) ตปะ ความทรงไว้ซึ่งอำนาจ เดช หรือธรรมอยู่ในตัว ที่คอยกำกับยับยั้งชั่งใจไม่ปล่อยให้ความชั่วอกุศลกำเริบ เป็นอำนาจที่ปราบจิตใจของผู้ปกครอง ให้ดำรงอยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่หลงใหลหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ จนหลงลืมความมุ่งมั่นในการกระทำภารกิจของตนให้สมบูรณ์

---

[๖๓] **ขุ.ชา.** (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๖๒.

(๗) อักโกธะ ความไม่ถือโกรธ ความมีเมตตาธรรมประจำจิตใจ กระทำกิจ ต่าง ๆ โดยยึดหลักเหตุผล เพื่อระงับความโกรธ ความขุ่นเคือง มีความรักปรารถนาดีต่อประชาชนหรือ ผู้ใต้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ

(๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ไม่บีบคั้น กดขี่ข่มเหง ให้ประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตนให้ได้รับความเดือดร้อน โดยปราศจากเหตุผล ตลอดถึงการบริหารกิจการ ต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม เช่น ไม่เก็บภาษีขูดรีด ไม่ใช้แรงงานจนเกินไป ไม่หลงระเริงในอำนาจ จนขาดความเมตตากรุณา ในทางกลับกันจะต้องมีความกรุณาช่วยเหลือให้ประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ และมีความสุขความเจริญ

(๙) ขันติ ความอดทน อดกลั้น รู้จักข่มใจตนเอง ไม่ท้อแท้ เหนื่อยหน่ายกับอุปสรรคต่าง ๆ ที่มากระทบกระทั่งกับการปฏิบัติภารกิจหน้าที่ของตน มีสติคอยควบคุมจิตใจให้คงที่อยู่ตามปกติ ไม่ให้กำเริบอ่อนไหวในเมื่อเผชิญกับปัญหา แม้จะหนักขนาดไหนก็ต้องอดทนเพื่อให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี หลักธรรมข้อนี้เป็นการแสดงออกถึงความเข้มแข็งกล้าหาญและอดทน ต่อทุกสถานการณ์

(๑๐) อวิโรธนะ คือ ความไม่ผิดไปจากธรรม ความไม่คลาดเคลื่อนจากธรรมมีการวางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม ไม่มีความหวั่นไหวไปตามลาภสักการะและถ้อยคำดีหรือร้าย มีความเที่ยงธรรมและรักษาระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนประเพณีอันดีงามไว้ มั่นคงในยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม และนิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจของอคติ

พุทธธรรม มีพรหมวิหาร อคติ กัลยาณมิตตา สังควัตถุ อริยมรรค ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิ และทศพิธราชธรรม เป็นหลักพุทธธรรมที่นำไปใช้เป็นรูปแบบในการพัฒนาภาวะผู้นำ

สรุป แนวคิดหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียน มีสันโดษ สุจริต พรหมวิหาร อิทธิบาท เบญจศีล เบญจธรรม กัลยาณมิตตา สัปปุริสธรรม และทศพิธราชธรรม และหลักพุทธธรรมเหล่านี้ เชื่อว่า เป็นต้นแบบ เป็นบทเรียนของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น สันโดษ ความยินดีตามที่หามาได้ ตามกำลังและเหมาะสม ส่วนมากจะเกี่ยวกับสุจริต ทั้งกาย วาจา และจิตใจ มีชีวิตอยู่ด้วยความเมตตา เอื้ออาทรต่อกันมีมิตรไมตรีจิตต่อกัน ยึดมั่นในระเบียบแนวปฏิบัติต่อกัน เคารพกฎระเบียบของสังคม น้อมจิตคิดถึงความเป็นมิตรสหาย ความเสมอกัน ความดีงามของสังคม ในขณะเดียวกันต้องเข้าใจในตนเอง มีเหตุมีผล รู้ประมาณรู้กาลเวลา รู้บุคคลผู้นำของกลุ่มชนเข้าใจซึ้งถึงภาระหน้าที่ กิจวัตรคุณธรรมของผู้นำของรัฐ ประเทศชาติหรือแผ่นดินให้ปวงชนหรือพสกนิกรมีอยู่มีกินดีมีความผาสุกทุกทั่วหน้า โดยพระคุณอันสูงส่งขององค์ประมุขของประเทศ ซึ่งมีทานศีล ให้ประโยชน์สุข มีไมตรีจิตต่อกัน มีความบริสุทธิ์ยุติธรรมมีขันติ อดทน ไม่ตกอยู่ภายใต้กิเลสตัณหาและทรงไว้ซึ่งศรัทธาของปวงชน

๒.๕ แนวคิดพระพุทธศาสนากับสัมมาชีพ

แนวคิดพระพุทธศาสนากับสัมมาชีพได้ศึกษาถึงความหมายและหลักการสัมมาอาชีวะและหลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมมาอาชีวะ ดังนี้

๒.๕.๑ ความหมายและหลักการสัมมาอาชีวะ

๑) ความหมายของสัมมาอาชีวะ คำว่า “สัมมาอาชีวะ” ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ “สัมมา” และคำว่า “อาชีวะ”คำว่า “สัมมา” หมายถึง โดยชอบ ดี ถูกต้อง ถูกถ้วน สมบูรณ์ จริงแท้[๖๔] คำว่า “อาชีวะ” หมายถึง อาชีพ การเลี้ยงชีพ ความเพียรพยายามในการแสวงหาปัจจัยยังชีพ การทำมาหากิน[๖๕]

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของ สัมมาอาชีวะว่า สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ[๖๖]

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของสัมมาอาชีวะว่า หมายถึง การเลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น[๖๗]

กล่าวโดยสรุป สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเว้นจากมิจฉาชีพทุกชนิด ประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น

๒) หลักการของสัมมาอาชีวะ จากการศึกษาพบว่า หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ประการหลัก คือ การเลี้ยงชีพชอบทางกาย การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา การเลี้ยงชีพชอบทางใจ ดังนี้

(๑) การเลี้ยงชีพชอบทางกาย หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา สอนให้งดเว้นการเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควร เรียกว่า มิจฉาวณิชชา คือการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เพราะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการเบียดเบียนและการทำลายชีวิต หลักการของสัมมาอาชีวะจะต้องเว้นจากการประกอบอาชีพทั้ง ๕ ประการ คือ

๑. สัตถวณิชชา การค้าขายศัสตราอันเป็นเครื่องประหาร เช่น หอกดาบ ปืน ระเบิด เป็นต้น

๒. มังสวณิชชา การค้าขายสัตว์มีชีวิต

๓. มัชชวณิชชา การค้าขายสิ่งมึนเมา

๔. วิสวณิชชา การค้าขายยาพิษ

การค้าขายดังกล่าวมานี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือเป็นการประกอบการงานที่มีโทษ คือ มีโทษต่อผู้อื่นและต่อสังคมส่วนรวมด้วย หากอาชีพเหล่านี้เข้าสู่ กระบวนการทางธุรกิจย่อมเป็นการส่งเสริมให้คนในสังคมกระทำผิดทางจริยธรรมได้ง่ายขึ้นเป็นการทำลายพื้นฐานทางจริยธรรมที่ดีงามของสังคม และส่งผลกระทบเชิงลบต่อสังคมเป็นวงกว้าง ดังนั้นหลักการเลี้ยงชีวิตชอบทางกาย จึงต้องงดเว้นจากการประกอบอาชีพที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้กระทำผิดศีลธรรมดังกล่าว การเลี้ยงชีพชอบทางกายยังครอบคลุมไปถึงการเว้นจากจากการเลี้ยงชีวิตด้วยการลักขโมย การทุจริต การคดโกง ทั้งจากโดยอาชีพและสามัญสำนึกแม้ว่าจะมีโอกาสให้

---

[๖๔] พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๓๒๙.

[๖๕] เรื่องเดียวกัน , หน้า ๔๐๖.

[๖๖] ราชบัณฑิตยสถาน**, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.**(กรุงเทพมหานคร:นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑,๑๗๐.

[๖๗] พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๓๑.

กระทำได้หรือไม่ก็ตาม เพราะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน และทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุข คนในสังคมอยู่อย่างรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยหรือทุจริตคดโกงจึงเป็นการดำเนินชีวิตอยู่บนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่น และของสังคม เป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองหมดสิ้น

๒) การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา ตามหลักพระพุทธศาสนา การเลี้ยงชีพชอบทางวาจาจัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีวะ มี ๖ ประการ คือ

(๑) การไม่โกหกหลอกลวงเลี้ยงชีพ โดยดำเนินชีวิตอย่างมีสัจจะ รักษาความสัตย์

(๒) การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพ คือ การเว้นจากการใช้คำพูดยุยงให้คนอื่นแตกแยกกันหรือเข้าใจผิดกัน เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

(๓) การไม่พูดคำหยาบเลี้ยงชีพ

(๔) การไม่พูดเพ้อเจ้อเลี้ยงชีพ คือ ให้เว้นจากการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยวาจาที่ไร้สาระ ไร้แก่นสาร ไม่เป็นธรรมและไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เนื่องจากคำพูดที่เพ้อเจ้อนั้นทำให้ผู้ฟังหลงผิด เข้าใจผิดได้

(๕) การไม่ประจบเลี้ยงชีพ คือเว้นจากการใช้วาจาประจบสอพอผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

(๖) การไม่บังคับขู่เข็ญเลี้ยงชีพ วาจานั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อการข่มขู่หรือบังคับขู่เข็ญเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นด้วยความไม่ชอบธรรม[๖๘]

๓) การเลี้ยงชีพชอบทางใจ ตามหลักพระพุทธศาสนา การเลี้ยงชีพชอบทางใจเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสุขสงบภายใน เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ มี ๓ ประการ คือ

(๑) การไม่โลภอยากได้ทรัพย์คนอื่นเลี้ยงชีพ มีสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้ คือไม่โลภอยากได้ของคนอื่นในทางที่ไม่ชอบไม่ควร คิดเลี้ยงชีพวางแผนดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม

(๒) การไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจต่อความพยาบาท ปองร้ายผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ให้มีจิตเมตตา คิดเอื้อเฟื้อประโยชน์แก่ผู้อื่น อันจะนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ที่ถูกต้องเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย

(๓) การไม่คิดเอารัดเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพ คือเว้นจากการคิดหาโอกาสเพื่อตักตวงเอาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นเพื่อเลี้ยงชีพตนเอง[๖๙]

สรุป การเลี้ยงชีพชอบทางใจจัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นต้นตอให้การดำเนินชีวิตภายนอกเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม เพราะการกระทำภายนอกต่าง ๆ สืบเนื่องมาจากภายในจิตใจ

---

[๖๘] **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๔.

[๖๙] **ม.มู** (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓.

๒.๕.๒ หลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมมาอาชีวะ

การเลี้ยงชีวิตชอบตามหลักสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เกื้อหนุนเพื่อความสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเหมาะสม ทั้งในด้านการแสวงหาการครอบครอง และการใช้จ่ายบนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม ในทางที่จะก่อเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย (๑) อริยมรรคมีองค์ ๘ (๒) หลักอริยทรัพย์ ๗ (๓) หลักอิทธิบาท ๔ (๔) ศีล ๕ (๕) สุจริต ๓ (๖) ทิฏฐธัมมิกกัตถประโยชน์ (๗) กุสจิรัฏฐิติธรรม ดังนี้

๑) อริยมรรคมีองค์ ๘ มรรค แปลว่า ทาง หนทาง ว่าโดยองค์ประกอบ คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกเต็มว่าอริยอัฏฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมีองค์ ๘ อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักธรรมเกื้อหนุนสัมมาอาชีวะได้ดังนี้[๗๐]

(๑) สัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นถูกต้อง หมายถึงการเห็นว่าวิถีการดำเนินชีวิตด้วยการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม ถูกกฎหมายและถูกศีลธรรมนั้น สามารถทำประโยชน์สุขแก่ตนเองได้อย่างแท้จริง

(๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริที่ถูกต้องมองเห็นคุณและโทษในอาชีพนั้นๆทำหน้าที่ให้เกิดความแน่วแน่ เกิดความตั้งมั่นที่จะเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้อง

(๓) สัมมาวาจา คือ หาเลี้ยงชีวิตด้วยความสัตย์ ซื่อสัตย์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

(๔) สัมมากัมมันตะ คือ หาเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูก ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

(๕) สัมมาอาชีวะ คือ หาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ชอบธรรมถูกกฎหมายและถูกศีลธรรม

(๖) สัมมาวายามะ คือ การเริ่มตั้งความเพียร กำจัดความเกียจคร้าน บากบั่นอดทนในการหาเลี้ยงชีวิต

(๗) สัมมาสติ คือ ความไม่ฟั่นเฟือน รู้ตัวอยู่เสมอ แม้จะมีสิ่งยั่วยุก็มีสติไม่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส

(๘) สัมมาสมาธิ คือ ความแน่วแน่ตั้งมั่นในการหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

หลักสัมมาอาชีวะหรือการหาเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องชอบธรรมนั้น มีความสัมพันธ์โดยตรงกับอริยมรรคมีองค์ ๘ การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องย่อมเกิดจากความคิดที่ถูกต้องเป็นเบื้องต้น เมื่อมองเห็นคุณและ โทษจากการประกอบอาชีพนั้นๆ ได้อย่างถ่องแท้แล้วกระบวนการของมรรคย่อมดำเนินไปอย่างเป็นระบบ องค์มรรคทั้ง ๘ จึงสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ และหลอมตัวเป็นอันเดียวกัน

๒) หลักอริยทรัพย์ ๗ ประการ อริยทรัพย์ คือ ทรัพย์อันประเสริฐเป็นของติดตัว อยู่ภายในจิตใจดีกว่าทรัพย์ภายนอก เช่น เงินทอง เป็นต้น เพราะโจรหรือใคร ๆ แย่งชิงไปไม่ได้ และทำให้เป็นคนประเสริฐได้อย่างแท้จริง มี ๗ ประการ คือ

(๑) ศรัทธา คือ ความเชื่อ เชื่อว่าการเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริตตามหลักพระพุทธศาสนาย่อมพบกับความเจริญ สามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่ได้อย่างมั่นคงไม่ตกต่ำ

---

[๗๐] พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๑๕.

(๒) ศีล คือ ข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนทั่วไป คือ ศีล ๕ สำหรับบรรพชิตก็คือ ศีล ๒๒๗ ข้อ ซึ่งศีลเป็นบาทฐานของการสำรวมระวังในการประกอบอาชีพทั้งปวง

(๓) หิริ คือ ความละอายใจต่อทุจริต มีลักษณะเป็นความละอายที่จะเกิดขึ้นในใจเป็นความละอายเกลียดชังต่อบาปทุจริตด้วยความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง เปรียบดังคนหนุ่มสาวรักความสวยงามรังเกียจความสกปรกโสโครก

(๔) โอตตัปปะ คือ ความเกรงกลัวภายในใจต่อความทุจริต เมื่อมีความสะดุ้งกลัวต่อบาปทุจริตและผลก็จะไม่กล้าทำผิด ด้วยกายวาจาและใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลังทั้งนี้จะต้องมีกัมมัสสกตาปัญญา คือ ความรู้เรื่องกรรมและผลของกรรม รู้ว่าทำกรรมดีได้รับผลดี ทำกรรมชั่วได้รับผลชั่ว แล้วเกิดความหวาดหวั่น ครั่นคร้ามขยาดกลัวต่อผลของกรรมชั่ว จนไม่กล้าที่จะแตะต้องข้องเกี่ยวกับอาชีพทุจริต เหมือนคนที่รักตัวกลัวอสรพิษ

(๕) สุตะ คือ การได้เรียนรู้สอบถามประสบการณ์จากผู้ที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินจากสาขาอาชีพต่าง ๆ เพื่อเป็นกำลังใจในการหาเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง มีบทเรียนชีวิตเพื่อเป็นแนวทางกระตุ้นเตือนให้ระมัดระวังไม่หลงประกอบอาชีพในทางที่ผิด

(๖) จาคะ คือ การสละปันสิ่งของที่เป็นของตนให้แก่คนที่ควรให้ เป็นผู้ยินดีในการให้ รู้จักแบ่งปันแก่ผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก

(๗) ปัญญา คือ รอบรู้ถึงคุณและโทษจากการเลี้ยงชีวิต ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต รู้จักแสวงหาอย่างถูกต้อง และใช้จ่ายอย่างประหยัด ตลอดจนมีแนวทางในการพัฒนาจิตใจของตนเองให้เกิดความสุขสงบได้ตลอดเวลา

นอกจากนี้ ผู้เลี้ยงชีพด้วยความสุจริตพึงพิจารณาถึงหลักธรรมสำคัญ ๒ ประการ ซึ่งเป็นจริยธรรมพื้นฐานในการเลี้ยงชีพ มี ๒ ประการ คือ

(๑) สติ ความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เผลอ การควบคุมใจไว้กับจิตหรือกุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้องการจำการงานที่ทำและคำที่พูดแม้นานได้ ผู้มีสติจึงต้องนึกคิดพิจารณาก่อนทำและหรือขณะทำ เพื่อให้ชีวิตอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม

(๒) ปัญญา ความรู้เข้าใจแยกแยะได้ในเหตุผล สิ่งดี สิ่งชั่ว เป็นประโยชน์ไม่เป็นประโยชน์ มีความสุขกับการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ไม่กอบโกยหรือติดยึดกับทรัพย์สินที่หามาได้ แต่ให้รู้จักว่าทรัพย์สินเงินทองเป็นเพียงเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความสุขในชีวิตที่สูงขึ้นได้ เพื่อให้ชีวิตมีความเป็นไปอย่างเหมาะสม ส่งเสริมสิ่งที่ถูกต้องมุ่งอัตถะคือประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นและปรมัตถประโยชน์เป็นหลัก ยึดความถูกต้องไม่ยึดความถูกใจ

๓) หลักอิทธิบาท ๔ หลักธรรมอีกประการหนึ่งที่ส่งเสริมการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ คือหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งจะช่วยเกื้อกูลสนับสนับสนุนและส่งเสริมให้การลงมือปฏิบัติเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหวังประโยชน์ได้อย่างแท้จริง อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท[๗๑] ซึ่งจำแนกไว้เป็น ๔ ประการ คือ

---

[๗๑] **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

(๑) ฉันทะ ความพอใจที่จะประกอบในสิ่งนั้น คือ ต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักในการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นทุกข์โทษแก่ตนและคนอื่น และมุ่งหวังที่จะหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความพอใจที่จะหาเลี้ยงชีวิตให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไปไม่เกียจคร้านประโยชน์ของฉันทะ ฉันทะนี้เป็นข้าศึกโดยตรงกับความเบื่อหน่าย เมื่อมีฉันทะแล้วทำให้ไม่เบื่องาน ไม่รู้สึกท้อแท้ในการหาเลี้ยงชีวิต โดยพิจารณาให้เห็นคุณและโทษเมื่อพิจารณาถึงคุณและโทษจากการหาเลี้ยงชีวิตอย่างเข้าใจแล้วฉันทะจะปรากฏขึ้น

(๒) วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น คือ เมื่อเห็นประโยชน์จากการหาเลี้ยงชีพที่สุจริตแล้ว จึงขยันหมั่นประกอบอาชีพนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนไม่ท้อถอยแต่มีความตั้งใจและพยายามเลี้ยงชีวิตอย่างสุดกำลังความสามารถ

(๓) จิตตะ เอาใจฝักใฝ่สิ่งนั้นไม่วางธุระ หมายถึง ความเอาใจใส่กับอาชีพที่ตนทำ คือ หมั่นตรวจตราดูแลเอาใจใส่กับอาชีพของตนอยู่เสมอ หาข้อบกพร่องผิดพลาดกับตัวเองบ่อยๆ เพื่อปรับปรุงพัฒนาให้เกิดทักษะต่อไป

(๔) วิมังสา หมั่นตรึกตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น หมายถึง การใช้ปัญญาประกอบทำงาน ปัญญาที่ว่าได้แก่วิชาความรู้ วิมังสา ก็คือปัญญา เป็นแสงสว่างของใจ เริ่มตั้งแต่รู้จักงานที่ทำว่าเราทำงานอะไร เป็นคุณหรือเป็นโทษ มีขอบเขตแค่ไหน รู้จักผลได้ผลเสียของงาน รู้จักวิธีทำงานนั้นให้ได้ผลดีอยู่เสมอผู้หาเลี้ยงชีวิตที่มุ่งหวังความสำเร็จในชีวิต ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมด้วยความพยายามอย่างดียิ่ง ต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ ไม่ใช่ปฏิบัติเพียงข้อใดข้อหนึ่ง หรือเพียงสองหรือสามข้อ เพราะผลที่ได้รับจะไม่สำเร็จสมบูรณ์ แต่หากตั้งใจเลี้ยงชีวิตให้ประสบผลสำเร็จจะต้องประกอบด้วย ๑. พอใจ (ฉันทะ) ๒๕ % ๒. ใช้ความเพียร (วิริยะ) ๒๕ % ๓. เอาใจฝักใฝ่ (จิตตะ) ๒๕ % สำเร็จ ๑๐๐ % ๔. หมั่นตรึกตรองพิจารณา (วิมังสา) ๒๕ % ผู้ทำอะไรจะสำเร็จถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ต้องอาศัยความพยายามตั้งแต่เริ่มแรก คือ ผู้ทำอะไรจะสำเร็จถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ต้องอาศัยความพยายามตั้งแต่เริ่มแรก คือ ข้อที่ ๑ จนถึงข้อสุดท้าย คือ ข้อที่ ๔ ในทางตรงกันข้ามผู้ไม่สำเร็จในการงานเลยมักจะขาดมาตั้งแต่ข้อแรกจนถึงข้อสุดท้าย หรือผู้สำเร็จแต่ได้ผลไม่ดีร้อยเปอร์เซ็นต์ มักจะขาดหรือบกพร่องข้อใดข้อหนึ่งอนึ่ง หลักธรรมของอิทธิบาท ๔ นี้ กล่าวได้ว่าเป็นพื้นฐานแห่งความสำเร็จของชีวิต และจะสัมพันธ์กับหลักธรรมข้ออื่นๆ เช่น วุฑฒิธรรม (ธรรมที่ทำให้เจริญ) สมชีวิธรรม (ธรรมของคู่ชีวิต) ฆราวาสธรรม (ธรรมของผู้เป็นฆราวาส) เป็นต้น เมื่อบุคคลปฏิบัติตามธรรมได้อย่างเคร่งครัด ย่อมก่อให้เกิดพลังในการหล่อเลี้ยงชีวิตให้สืบต่ออายุได้ยาวนาน ทั้งในแง่การปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติงานการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ จะช่วยเกื้อหนุนให้บุคคลประสบกับความสำเร็จในการดำเนินชีวิต โดยเริ่มจากความพอใจที่จะดำเนินชีวิตในทางที่ดี มีความเพียรที่จะเลี้ยงชีพในทางสุจริต มีจิตใจฝักใฝ่ในการหาเลี้ยงชีพนั้น ตลอดจนมั่นคอยเอาใจใส่คอยดูแลรักษาหน้าที่ของตนเองไม่ให้บกพร่อง หรือพัฒนาหน้าที่ของตนให้ละเอียด รอบคอบยิ่ง ๆ ขึ้นไป การปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ ดังนี้ได้ย่อมบรรลุถึงความดีคือ อรรถะ หรือประโยชน์ในระดับทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ที่มองเห็นในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถประโยชน์คือประโยชน์ในด้านการพัฒนาจิตใจ และปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน หรือบรรลุจุดหมายของชีวิตครบถ้วนบริบูรณ์ทุกระดับ จึงเกื้อกูลสังคมให้ใช้ ความเพียรพัฒนาตนให้บรรลุถึงจุดหมายในระดับต่างๆ ตามความเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อความ อยู่ร่วมกันด้วยดีของสังคม ทำให้คนในสังคม

มีความเพียรเพื่อพัฒนาตนให้เข้าถึงความดีงาม และเกิดความผาสุกร่วมกัน หากสามารถยึดถือและปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้ได้ การประกอบอาชีพที่สุจริตแม้จะมีอุปสรรคมากน้อยเพียงใด มีความยากลำบากเพียงใด ก็ย่อมจะบรรลุความสำเร็จไปได้ด้วยดี เพราะความพยายามไม่ย่อท้อเหล่านั้นจะเป็นแรงผลักดันให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการจนถึงซึ่งความสำเร็จได้ในที่สุด ถึงกระนั้นการการประกอบอาชีพก็จะต้องดำเนินอยู่ในแนวทางของสัมมาอาชีวะอยู่เสมอ จึงจะสามารถบรรลุถึงประโยชน์สุขดังกล่าว

๔) ศีล ๕ หรือ เบญจศีล คือ ความประพฤติดีทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การหาเลี้ยงชีพที่ปราศจากการเบียดเบียนทั้งตนเองและบุคคลอื่น โดยมีศีล ๕ ข้อเป็นพื้นฐาน[๗๒] ดังนี้

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เลี้ยงชีวิตด้วยการไม่ทำชีวิตสัตว์อื่นต้องลำบาก

(๒) อทินนาทานา เวรมณี คือ เลี้ยงชีวิตด้วยการไม่ขโมย

(๓) กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี คือ เลี้ยงชีวิตด้วยการไม่ประพฤติผิดในกาม

(๔) มุสาวาทา เวรมณี คือ เลี้ยงชีวิตด้วยความสัตย์ ไม่กล่าวเท็จเลี้ยงชีพ

(๕) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี คือ เลี้ยงชีวิตด้วยความบริสุทธิ์ไม่ให้ตนหรือผู้อื่นต้องมัวเมาจากเครื่องของมึนเมาทั้งจากสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

๕) สุจริต ๓ คือ พฤติกรรมที่แสดงความดีชอบในการหาเลี้ยงชีวิตด้วยสุจริตซื่อตรงตามหลักพระพุทธศาสนานั้นครอบคลุมการดำเนินชีวิตทั้ง ๓ ด้าน คือ

(๑) การหาเลี้ยงชีวิตชอบทางกาย เรียก กายสุจริต

(๒) การหาเลี้ยงชีวิตชอบทางวาจา เรียก วจีสุจริต

(๓) การหาเลี้ยงชีวิตชอบทางใจ เรียก มโนสุจริต[๗๓]

กายสุจริต ๓ อย่าง ประกอบด้วย เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักฉ้อ ๑เว้นจากประพฤติผิดในกาม ๑

วจีสุจริต ๔ อย่างเว้นจากพูดเท็จ ๑ เว้นจากพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากพูดคำหยาบ ๑ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ๑

มโนสุจริต ๓ อย่าง ไม่โลภอยากได้ของเขา ๑ ไม่พยาบาทปองร้ายเขา ๑ เห็นชอบตามครรลองคลองธรรม ๑

การหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริตทั้ง ๓ ด้าน คือ ทั้งทางกาย วาจา และใจ ย่อมส่งผลให้เกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิต เพราะสามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่ขึ้นได้ด้วยความดี ไม่ก่อเวรภัยให้กับผู้ใด รู้จักพูดรักษาน้ำใจและเชื่อมประโยชน์ให้เกิดความสามัคคีขึ้นได้ ในขณะเดียวกันการเลี้ยงชีพอย่างถูกต้อง ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นนั้นก็เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นอีกด้วย

๖) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ทิฏฐธัมมิกกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่อำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นของมนุษย์ ๔ ประการ คือ

---

[๗๒] **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๔๗

[๗๓] **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

(๑) อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพที่สุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายดำเนินการให้ได้ผลดี ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ขยันในการประกอบการงาน ยึดหลักธรรมคือความเพียร(วิริยะ) ในการเลี้ยงชีวิต ประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะสม จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดีจนกระทั่งทำให้ทรัพย์เกิดขึ้นมาได้ ดังพุทธภาษิตที่ว่า อุฏฐาตา วินฺทเต ธนํ แปลว่าบุคคล...ขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้[๗๔]

(๒) อารักขสัมปทา ได้แก่การรู้จักรักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติที่หามาได้และผลงานอันตนได้กระทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรมให้ปลอดภัยจากการถูกขโมย การถูกยึดทรัพย์ และภัยธรรมชาติ คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียไป

(๓) กัลยาณมิตตตา ได้แก่ การคบคนดีเป็นมิตร ความเป็นผู้มีเพื่อนที่ดี มีความรู้ความประพฤติที่เป็นแบบอย่างให้ศึกษาและปฏิบัติตามได้ คือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อยู่อาศัย เลือกเสวนาคบหากับคนเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรมจริยธรรม เลือกคบกัลยาณมิตรที่สามารถแนะนำให้ดำเนินชีวิตด้วยการเลี้ยงชีพที่เหมาะสมดีงาม ไม่คบผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

(๔) สมชีวิตา ได้แก่ ความเป็นผู้ดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่คนที่มั่งมีก็ไม่ฟุ่มเฟือยจนกระทั่งหมดตัว คนที่มีน้อยก็รู้จักใช้จ่ายตามความจำเป็น รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย รู้จักประหยัดเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น[๗๕]

หัวใจเศรษฐี หรือ หลักการทั้ง ๔ ข้างต้นนั้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า “ ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตชอบ ” การยึดหลักทิฏฐธัมมิกกัตถประโยชน์ทั้ง ๔ ข้อข้างต้นและปฏิบัติตามอย่างถูกต้องเหมาะสม จะช่วยให้ผู้หาเลี้ยงชีวิตประสบกับความเจริญรุ่งเรือง มีกำลังใจในการดำเนินชีวิต มั่นใจในอาชีพที่ตนประกอบ และเป็นแนวทางเพื่อการพัฒนาสติปัญญาได้อย่างถ่องแท้

๗) กุลจิรัฏฐิติธรรม กุลจิรัฏฐิติธรรม ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน เหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน เป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุนให้ผู้หาเลี้ยงชีพประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีความมั่นคงเป็นเศรษฐีได้ หลักกุลจิรัฏฐิติธรรม มี ๔ ประการ คือ

(๑) นัฏฐคเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้

(๒) ชิณณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม

(๓) ปริมิตปานโภชนา รู้จักประมาณในการกินการใช้

(๔) อธิปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน[๗๖]

ในทางตรงกันข้าม ตระกูลที่มั่งคั่งร่ำรวยจะตั้งอยู่ไม่ได้นานก็เพราะขาดคุณธรรมทั้ง ๔ ประการข้างต้นนั้นเช่นเดียวกัน

---

[๗๔] **สํ.ส.** (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๙.

[๗๕] **องฺ.อฏฺ ฐก.** (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

[๗๖] **องฺ.อฏฺ ฐก.** (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๓๓.

สรุป หลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมมาอาชีวะ มีอริยมรรค ๘ ประการ ส่วนมากเกี่ยวกับ ศีล สมาธิ และปัญญา อริยทรัพย์ คือ ทรัพย์อันประเสริฐที่มีอยู่ในตัว เช่น ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ ปัญญา อิทธิบาท ถือองค์ธรรมที่สามารถบันดาลให้ทำงานสำเร็จ มี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เบญจศีล คือ คุณธรรมพื้นฐานอันเป็นแนวปฏิบัติต่อกันของมนุษย์ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ หลักธรรมที่อำนวยประโยชน์สุข มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ คบมิตรที่ดีและการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง และกุลจิรัฏฐิติธรรม คือ ธรรมสำหรับดำรงความมั่นคง ดังนั้น หลักธรรมทั้ง ๗ ประการ เป็นหลักธรรมเกื้อหนุนในการประกอบสัมมาชีพ ทั้งอาชีพทางร่ายกาย วาจาและด้านจิตใจ

๒.๖ พื้นที่การทำไร่นาสวนผสมจังหวัดอำนาจเจริญ

พื้นที่การทำไร่นาสวนผสมจังหวัดอำนาจเจริญ ได้ศึกษาถึงแหล่งอันเป็นต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสมในเขตจังหวัดอำนาจเจริญที่สำคัญมี ๗ แห่ง คือ

๒.๖.๑ ต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสม ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของ**นางวาสนา สายเนตร**[๗๗]

การทำไร่นาสวนผสมเป็นการทำงานเกษตรหลายชนิดผสมผสานในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีพื้นที่ทำไร่นาสวนผสม ๒๒ ไร่ ได้จัดการแบ่งเป็นพื้นที่ ทำนา ๑๐ ไร่ ทำสวน ๕ ไร่ เพื่อปลูกไม้ผล พืชผัก เป็นพื้นที่สระน้ำ ๕ ไร่ เพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการปลูกพืช เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด และไก่ไข่ และพื้นที่ ๒ ไร่ จัดแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย โรงเรือนจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตรและเล้าเป็ด ฤดูก่อนหน้านี้ได้ทำนาเพียงอย่างเดียว เมื่อประสบกับภัยธรรมชาติ ไม่มีน้ำพอเพียงใช้ในการผลิต จึงไม่ได้รับผลผลิตคุ้มทุน เมื่อได้รับคำแนะนำจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ให้ทำไร่นาสวนผสม พร้อมกับได้น้อมนำพระราชดำรัสขององค์พ่อหลวงที่ว่า “น้ำคือชีวิต” และ “ไม่มีไฟฟ้า คนหรือสิ่งมีชีวิตอยู่ได้ แต่ถ้าไม่มีน้ำ คนหรือสิ่งมีชีวิตอยู่ไม่ได้” จึงเป็นแสงสว่างให้ได้คิดไตร่ตรองพร้อมน้อมนำมาเปลี่ยนแปลงวิถีจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำไร่นาสวนผสม ได้ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยการแบ่งพื้นที่เป็น ๔ ส่วน ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่ ๑ จัดเป็นพื้นที่ทำนา ๑๐ ไร่ แปลงนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รอบแปลงนาได้ขุดเป็นร่องน้ำเพื่อกักเก็บน้ำใช้ปลูกผักบุ้งหรือเลี้ยงปลา หลังจากไถเตรียมดินแปลงนาแล้วได้ปลูกข้าว ด้วยวิธีการปักดำ เน้นการทำนาแบบอินทรีย์ตามวิถีธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีหรือใช้ในระยะเหมาะสมเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพ ผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งบริโภค อีกส่วนหนึ่งขาย

พื้นที่ส่วนที่ ๒ จัดเป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร พื้นที่ ๕ ไร่ ได้ขุดเป็นสระน้ำเพื่อให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงปลา ในสระน้ำได้เลี้ยงปลาตะเพียน ปลานิล เลี้ยงปลาหมอ และปลาช่อน ได้ให้

---

[๗๗] นางวาสนา สายเนตร บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

อาหารปลาทุกวัน ขณะนี้รอให้ปลาโตก่อนจับขึ้นมากิน และขายต้นทุนการเลี้ยงปลา ทั้งในสระน้ำและในร่องน้ำข้างแปลงนา

พื้นที่ส่วนที่ ๓ จัดเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น หวาย และกล้วย ๕ ไร่ แบ่งย่อยเป็น ๓ แปลง คือ แปลงที่ ๑ พื้นที่ ๑ ไร่ อยู่ระหว่างแปลงนากับสระน้ำ ปลูกพืชผักปลอดภัย เช่น ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ หรือกะเพรา แปลงที่ ๒ พื้นที่ ๒ ไร่ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นแบบผสมผสาน เช่น กล้วยน้ำว้าขาว กล้วยหอมทอง และไผ่ แปลงที่ ๓ พื้นที่ ๒ ไร่ อยู่ติดกับแปลงปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้ปลูกพริก ทั้ง ๓ แปลง ได้จัดการใช้ต้นทุนการผลิตอย่างพอเพียง

พื้นที่ส่วนที่ ๔ จัดเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และโรงเรือนเก็บวัสดุการเกษตร เล้าไก่ พื้นที่ ๒ ไร่ ได้แบ่งเป็นบ้าน ๑ หลัง และห่างกันออกไปได้สร้างโรงเรือนเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตร ๑ โรง และเล้าเป็ด ๑ โรง มีต้นทุนสร้างเล้าไก่ ๑ โรง การเลี้ยงได้ใช้วิธีให้ออกหากินอาหารในธรรมชาติและให้อาหารเสริม ขณะนี้ไก่มีผลผลิตไข่ให้เก็บไปกินช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน

ประสบการณ์ที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวมีความเสี่ยงสูงเมื่อต้องประสบภัยทางธรรมชาติหรือศัตรูพืช การที่ได้ปรับเปลี่ยนมาทำไร่นาสวนผสม ความเสี่ยงภัยลดลง แต่ละกิจกรรมให้ผลผลิตสลับ มีให้เก็บกินในครัวเรือน ผลผลิตส่วนหนึ่งนำไปขายทำให้มีรายได้พอเพียงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถยังชีพได้แบบพอเพียงและมั่นคงยิ่งขึ้น เป็นเกษตรกรหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เพื่อลดความเสี่ยงภัย ใช้ปัจจัยการผลิตผสมผสาน ได้ผลผลิตคุ้มทุน เป็นแนวทางให้ดำรงชีพได้แบบพอเพียงมั่นคง

๒.๖.๒ ต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสม การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง ของ**นายพงษ์เพรช พิมพเนตร**[๗๘] ในพื้นที่ ๓๖ ไร่

การทำไร่นาสวนผสม ระยะเริ่มแรกปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้เลี้ยงม้า เลี้ยงวัว ทำนา และทำสวนผลไม้ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ทำนา สระน้ำ ปลูกไม้ยืนต้น และที่อยู่อาศัย การทำไร่นาสวนผสม ได้ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยการแบ่งพื้นที่เป็น ๔ ส่วน ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่ ๑ จัดเป็นพื้นที่ทำนา ๒๐ ไร่ แปลงนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รอบแปลงนาได้ขุดเป็นร่องน้ำเพื่อกักเก็บน้ำใช้ปลูกผักบุ้งหรือเลี้ยงปลา หลังจากไถเตรียมดินแปลงนาแล้วได้ปลูกข้าว ด้วยวิธีการปักดำ เน้นการทำนาแบบอินทรีย์ตามวิถีธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีหรือใช้ในระยะเหมาะสมเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพ ผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งบริโภค อีกส่วนหนึ่งขาย

พื้นที่ส่วนที่ ๒ จัดเป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร พื้นที่ ๕ ไร่ ได้ขุดเป็นสระน้ำเพื่อให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงปลา ในสระน้ำได้เลี้ยงปลาตะเพียน ปลานิล เลี้ยงปลาหมอ และปลาช่อน ได้ให้อาหารปลาทุกวัน ขณะนี้รอให้ปลาโตก่อนจับขึ้นมากิน และขายต้นทุนการเลี้ยงปลา ทั้งในสระน้ำและในร่องน้ำข้างแปลงนา

---

[๗๘] นายพงษ์เพรช พิมพเนตร บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๔ บ้านภูเขาขาม ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

พื้นที่ส่วนที่ ๓ จัดเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ไผ่ และกล้วย ๑๐ ไร่ แบ่งย่อยเป็น ๓ แปลง คือ แปลงที่ ๑ พื้นที่ ๑ ไร่ อยู่ระหว่างแปลงนากับสระน้ำ ปลูกพืชผักปลอดภัย เช่น ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ หรือกะเพรา แปลงที่ ๒ พื้นที่ ๒ ไร่ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นแบบผสมผสาน เช่น กล้วยน้ำว้าขาว กล้วยหอมทอง และไผ่ แปลงที่ ๓ พื้นที่ ๒ ไร่ อยู่ติดกับแปลงปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้ปลูกพริก ทั้ง ๓ แปลงได้จัดการใช้ต้นทุนการผลิตอย่างพอเพียง

พื้นที่ส่วนที่ ๔ จัดเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและโรงเรือนเก็บวัสดุการเกษตร เล้าไก่ พื้นที่ ๑ ไร่ ได้แบ่งเป็นบ้าน ๑ หลัง และห่างกันออกไปได้สร้างโรงเรือนเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตร ๑ โรง และเล้าเป็ด ๑ โรง มีต้นทุนสร้างเล้าไก่ ๑ โรง การเลี้ยงได้ใช้วิธีให้ออกหากินอาหารในธรรมชาติและให้อาหารเสริม ขณะนี้ไก่มีผลผลิตไข่ให้เก็บไปกินช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน

๒.๖.๓ ต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสม ศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาอุดม ทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ตามเศรษฐกิจพอเพียง ของ**นายโทน แจ่มใส**[๗๙] ในพื้นที่ ๔๒ ไร่

การที่เรานำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตแบบพอมี พอกิน ซึ่งเป็นรากฐานของการใช้ชีวิต หากคนเราเห็นแก่ได้มากกว่าให้จะมีความสุขได้อย่างไร เราทุกคนจึงควรดำรงชีวิตแบบพอเพียงไม่ใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป เดินทางสายกลาง ไม่ตึงจนเกินไป ไม่หย่อนจนเกินไป

ความชำนาญพิเศษและจุดเด่นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน การทำเกษตรผสมผสานและ การเลี้ยงกบและปลาในกระชังในบ่อดิน การทำไร่นาสวนผสมไม้ยืนต้น ปราชญ์ผู้ที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลในชุมชน มีความพร้อมในด้านความรู้ ความสามารถประสบการณ์ในการประกอบอาชีพด้านเกษตร เป็นผู้น้อมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาทำเป็นตัวอย่างและถ่ายทอดความรู้ ยอมรับและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรทั่วไปจนได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จ ประสบการณ์ผ่านการอบรมหลักสูตรการลี้ยงสัตว์ การปลูกไม้ผล การทำปุ๋ยอินทรีย์ ประสบการณ์ทำงานเริ่มทำเกษตรพอเพียงมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๑ ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมสาน เลี้ยงกบ เลี้ยงปลาในกระชังและปลาในบ่อดิน การทำไร่นาสวนผสมและไม้ยืนต้น เริ่มทำการเกษตรมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยปลูกมะม่วง มะขาม และลิ้นจี่ ลำไย ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้เข้าโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ โดยการสนับสนุนของเกษตรและสหกรณ์จังหวัดจนมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ ปี ๒๕๕๒ หลักสูตรที่จัดฝึกอบรมการทำเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การเลี้ยงกบ เลี้ยงปลาในกระชังและเลี้ยงปลาในบ่อดิน ทำไร่นาสวนผสมไม้ยืนต้น เช่น ลำไย มะขาม มะม่วง ลิ้นจี่ มะพร้าวฯลฯ ความพร้อมของศูนย์มีอาคารฝึกอบรม สามารถรองรับเกษตรที่จะเข้าอบรมได้ประมาณ ๗๐ คน มีเรือนนอน ทั้งสิ้น ๔ หลัง มีห้องน้ำ จำนวน ๕ ห้อง มีฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่เหมาะสมภายในศูนย์ และมีวัสดุอุปกรณ์ที่เพียงพอสำหรับการฝึกอบรม

---

[๗๙] นายโทน แจ่มใส บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๓ บ้านนาอุดม ตำบลหนองไฮ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

๒.๖.๔ ต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสม ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ไร่นาสวนผสม มหาวิทยาลัยชีวิตแบบยั่งยืน ของ**นายบุญหลาย กัลยา**[๘๐] ในพื้นที่ ๕๒ ไร่

ศูนย์เริ่มก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๔๐ ด้วยการทำกิจกรรมแบบผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ บนเนื้อที่ ๘ ไร่ **ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน**

พื้นที่ส่วนที่ ๑	ทำนา ร้อยละ ๓๐
พื้นที่ส่วนที่ ๒	ทำสวน ร้อยละ ๓๐
พื้นที่ส่วนที่ ๓	ขุดบ่อเลี้ยงปลา ร้อยละ ๓๐
พื้นที่ส่วนที่ ๔	ที่อยู่อาศัย ร้อยละ ๑๐

ต่อมาในปี ๒๕๔๑ นายบุญหลาย ได้เข้ารับการอบรมเรื่องการทำ เกษตรทฤษฎีใหม่ และปี ๒๕๔๕ สำนักงานเกษตรอำเภอเสนางนิคม ได้จัดตั้งให้ศูนย์เป็นจุดสาธิตถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำ ตำบลไร่สีสุก เพื่อให้เกษตรกรเรียนรู้และนำไปปฏิบัติจริง ลดต้นทุนและเพิ่มศักยภาพการผลิต และให้เกษตรกรได้นำทรัพยากรธรรมชาติใก้ลตัวมาเพิ่มคุณค่าให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการ พัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร และสหกรณ์

ตั้งแต่ปี ๒๕๕๑ จนปัจจุบัน การทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยการเลี้ยงสุกร การเลี้ยงปลา และผสมเทียม การเลี้ยงกบ และผสมเทียมกบ การเพาะเห็ดขอนขาว เห็ดนางฟ้าในถุงพลาสติก การเพาะเห็ดขอนขาวในท่อนไม้แบบธรรมชาติ การเพาะเห็ดในตระกล้า การทำสวนมะม่วงและขยายพันธ์พืช การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ สารไล่แมลง การทำปุ๋ยพืชสดจากโสนแอฟริกัน การทำบัญชีครัวเรือน การทำน้ำยาสระผม และการเลี้ยงและขยายพันธุ์จิ้งหรีด ความพร้อมของศูนย์มีอาคารฝึกอบรมที่สามารถรับผู้เข้าอบรมได้จำนวน ๕๐-๖๐ คน สถานที่พักเป็นโรงเรือนแยกชายหญิงที่สามารถรองรับผู้รับการอบรมได้ประมาณ ๕๐ คน และมีห้องน้ำจำนวน ๔ ห้อง มีฐานเรียนรู้ที่เหมาะสมตามหลักสูตรและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่เพียงพอสำหรับการอบรม

๒.๖.๕ ต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสม ศูนย์การเรียนรู้ทำ การเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงการเพาะพันธุ์ปลา การเลี้ยงสัตว์ อินทรีย์เลี้ยงกบ และนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถ่ายทอดความรู้และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร ของ**นายประยงค์ บุญทอง**[๘๑] ในพื้นที่ ๕๒ ไร่

ปี ๒๕๔๐ ได้เริ่มทำเกษตรผสมผสาน โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ และได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์ฯ เรียนรู้ เรื่อง เกษตรทฤษฎีใหม่ ทั้งนี้ ศูนย์ฯได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ ปี ๒๕๕๒ หลักสูตรที่จัดฝึกอบรมการทำเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

---

[๘๐] นายบุญหลาย กัลยา บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๒ บ้านคึมชาด ตำบลไร่สีสุก อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

[๘๑] นายประยงค์ บุญทอง บ้านเลขที่ ๑๕๒ หมู่ ๑๑ บ้านโคกเจริญ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

ประกอบด้วย การทำเกษตรผสมผสาน การทำปุ๋ยหมักปุ๋ยชีวภาพ การขยายพันธ์พืช การเลี้ยงและขยายพันธ์กบ การทำอาหารสัตว์อินทรีย์ การใช้สมุนไพรป้องกันสัตว์ การเพาะเห็ดขอนและเห็ดฟาง การทำบัญชีครัวเรือนการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่าย และเลี้ยงปลาในนาข้าว ปี ๒๕๕๓ คุณประยงค์ บุญทอง ปราชญ์เกษตรแผ่นดินสาขาปราชญ์เกษตรดีเด่น ของจังหวัดอำนาจเจริญ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน สู่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านการประมงและปศุสัตว์อินทรีย์แบบครบวงจร จากเจ้าของรางวัล "ปราชญ์เกษตรดีเด่นปี ๒๕๕๓ เกษตรผู้พลิกฟื้นผืนนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวผักผ่อนหย่อนใจ ด้วยเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องการทำประมงน้ำจืด ที่การันตีด้วยใบรับรองการผลิตสัตว์ขั้นปลอดภัย จากกรมประมง กระทรวงกระเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ การเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ทั้งในบ่อดิน และบ่อซีเมนต์ มีการเปิดฝึกอบรมสาธิต การเพาะและขยายพันธ์สัตว์น้ำ สาธิตการผลิตอาหารสัตว์ สาธิตการให้อาหาร และสาธิตแปรรูปอาหารจากสัตว์น้ำ บนพื้นที่ ๒๐ ไร่ เศษๆ ยังแบ่งพื้นที่เป็นการทำนาปลูกข้าวแบบไร้สารพิษ เกือบ ๑๐ ไร่ การปลูกผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น และปศุสัตว์อินทรี ด้วยระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์และเกิดการเกื้อกุลกันแบบครบวงจร ณ ศูนย์เรียนรู้ ฯ บ้านโคกเจริญ ตำบลนาวัง สภาพพื้นที่ของศูนย์การเดินทางค่อนข้างสะดวก แปลงของศูนย์ที่ติดถนนใหญ่ ด้านหลังแปลงเป็นพื้นที่ทำนา ชุ่มชื้นเป็นอย่างมาก บริเวณภายในศูนย์ เป็นอะไรที่มากว่าที่คิดไว้ นั่นคือที่นี่มีความพร้อมในด้านการถ่ายทอดความรู้เป็นอย่างยิ่ง สถานที่มีศาลาเรียนรู้ มีแผ่นป้าย รูปภาพต่างๆ มีพื้นที่เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ซึ่งก็เหมือนไร่นาสวนผสมโดยทั่วไปแต่เน้นกิจกรรมด้านประมง และสถานที่ที่มีความพร้อมด้านเรียนรู้

ศูนย์มีพื้นที่ประมาณ ๒๐ ไร่ ๒ งาน แบ่งพื้นที่ทำกินดังนี้

-ปลูกข้าวอินทรีย์ ๑๓ ไร่ (หอมมะลิ ๙ ไร่ ข้าวเหนียว ๔ ไร่)

-ปลูกไม้ผล ๒ ไร่

-ปลูกผัก ๒ งาน

-ขุดบ่อเลี้ยงปลา ๕ ไร่ (ปลานิล ๒บ่อ ,ปลาดุกบิ๊กอุย ๒บ่อ)

กิจกรรมอื่นประกอบด้วย

๑. กิจกรรมทางการเกษตร

๑) เลี้ยงวัว ๑๐ ตัว

๒) เลี้ยงหมูป่า ๒๕ ตัว

๓) เลี้ยงเป็ด ๕๐ ตัว

๔) ทำปุ๋ยหมัก

๒. กิจกรรมถ่ายทอดความรู้

นอกจากกิจกรรมทางการเกษตรที่กล่าวมาแล้วศูนย์ยังมีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้และเป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับเกษตรกรทั่วไป โดยคุณประยงค์และเครือข่ายชาวบ้านที่มีความถนัดเฉพาะทางร่วมกันเป็นวิทยากร เช่น ถนัดด้านแปรรูปปลาส้ม ,การปลูกผัก,การเพาะเห็ด,การเลี้ยงกบ,การทำเตาพลังงาน เป็นต้น ส่วนผู้เข้ารับการฝึกอบรม มาจาก ๒ กลุ่มคือกลุ่มที่หน่วยงานราชการจัดมา และกลุ่มที่มีความสนใจทราบข่าวจากการบอกเล่า

ต่อ ๆกันมาและเข้ามาอบรมด้วยความสมัครใจ และในวันที่ทีมงานไปที่ศูนย์ก็มีกลุ่มเกษตรกรจากจังหวัดอำนาจเจริญมาศึกษาดูงาน จำนวนประมาณ ๑๐๐ คน

๒.๖.๖ ต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสม การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเองและเลี้ยงสัตว์ ของ**นางหนูเวียง สร้อยมาศ**[๘๒] ในพื้นที่ ๓๕ ไร่

การทำไร่นาสวนผสม ระยะเริ่มแรก ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้เลี้ยงกระบือ ทำนา และเลี้ยงปลา โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ทำนา สระน้ำ ปลูกไม้ยืนต้น และที่อยู่อาศัย

การทำไร่นาสวนผสม ได้ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยการแบ่งพื้นที่ ๓๕ ไร่ เป็น ๔ ส่วน ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่ ๑ จัดเป็นพื้นที่ทำนา ๒๕ ไร่ แปลงนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รอบแปลงนาได้ขุดเป็นร่องน้ำเพื่อกักเก็บน้ำใช้ปลูกผักบุ้งหรือเลี้ยงปลา หลังจากไถเตรียมดินแปลงนาแล้วได้ปลูกข้าว ด้วยวิธีการปักดำ เน้นการทำนาแบบอินทรีย์ตามวิถีธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีหรือใช้ในระยะเหมาะสมเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพ ผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งบริโภค อีกส่วนหนึ่งขาย

พื้นที่ส่วนที่ ๒ จัดเป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร พื้นที่ ๕ ไร่ ได้ขุดเป็นสระน้ำเพื่อให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงปลา ในสระน้ำได้เลี้ยงปลาตะเพียน ปลานิล เลี้ยงปลาหมอ และปลาช่อน ได้ให้อาหารปลาทุกวัน ขณะนี้รอให้ปลาโตก่อนจับขึ้นมากิน และขายต้นทุนการเลี้ยงปลา ทั้งในสระน้ำและในร่องน้ำข้างแปลงนา

พื้นที่ส่วนที่ ๓ จัดเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น และกล้วย ๔ ไร่ แบ่งย่อยเป็น ๓ แปลง คือ แปลงที่ ๑ พื้นที่ ๑ ไร่ อยู่ระหว่างแปลงนากับสระน้ำ ปลูกพืชผักปลอดภัย เช่น ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ หรือกะเพรา แปลงที่ ๒ พื้นที่ ๒ ไร่ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นแบบผสมผสาน เช่น กล้วยน้ำว้าขาว กล้วยหอมทอง และไผ่ แปลงที่ ๓ พื้นที่ ๒ ไร่ อยู่ติดกับแปลงปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้ปลูกพริก ทั้ง ๓ แปลงได้จัดการใช้ต้นทุนการผลิตอย่างพอเพียง

พื้นที่ส่วนที่ ๔ จัดเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและโรงเรือนเก็บวัสดุการเกษตร เล้าไก่ พื้นที่ ๑ ไร่ ได้แบ่งเป็นบ้าน ๑ หลัง และห่างกันออกไปได้สร้างโรงเรือนเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตร ๑ โรง และเล้าเป็ด ๑ โรง มีต้นทุนสร้างเล้าไก่ ๑ โรง การเลี้ยงได้ใช้วิธีให้ออกหากินอาหารในธรรมชาติและให้อาหารเสริม ขณะนี้ไก่มีผลผลิตไข่ให้เก็บไปกินช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน

การเลือกพื้นที่ปลูกเลือกพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ติดต่อกัน และมีความอุดมสมบูรณ์ของดินโดยธรรมชาติค่อนข้างสูง ประกอบด้วยธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของข้าวอย่างเพียงพอมีแหล่งน้ำสำหรับเพาะปลูก ไม่ควรเป็นพื้นที่ที่มีการใช้สารเคมีในปริมาณมากติดต่อกันเป็นเวลานาน หรือมีการปนเปื้อนของ

---

[๘๒] นางหนูเวียง สร้อยมาศ บ้านเลขที่ ๙๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

สารเคมีสูง และห่างจากพื้นที่ที่มีการใช้สารเคมีการเกษตร พื้นที่ที่จะใช้ในการผลิตข้าวโดยปกติมีการตรวจสอบหาสารตกค้างในดินหรือในน้ำ

การเลือกใช้พันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกควรมีคุณสมบัติด้านการเจริญเติบโตเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปลูกและให้ผลผลิตได้ดีแม้ในสภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ต้านทานโรคแมลงที่สำคัญ และมีคุณภาพเมล็ดตรงกับความต้องการของผู้บริโภคข้าวอินทรีย์ การผลิตข้าวอินทรีย์ในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้พันธุ์ขาวดอกมะลิ ๑๐๕ และ กข. ๑๕ ซึ่งทั้งสองพันธุ์เป็นข้าวที่มีคุณภาพเมล็ดดีเป็นพิเศษ

๒.๖.๗ ต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสม การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง ของ **นายวินิจ สุภาจันทร์**[๘๓] ในพื้นที่ ๖๘ ไร่

กรมส่งเสริมการเกษตรคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นระดับประเทศสาขาไร่นาสวนผสม ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่จังหวัดอำนาจเจริญ ณ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของนายวินิจ สุภาจันทร์ เกษตรกรอำเภอเสนางคนิคม คณะทำงานคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นสาขาไร่นาสวนผสม ประจำปี ๒๕๖๐ กรมส่งเสริมการเกษตร นำโดย นางจิระนุช ชาญณรงค์กุล ผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมเกษตรกร เดินทางมาคัดเลือกและตรวจให้คะแนนเกษตรกรดีเด่นระดับประเทศ สาขาไร่นาสวนผสม ของนายวินิจ สุภาจันทร์ เกษตรกรตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีนายทรงพันธ์ จันทร์สว่าง เกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ นายอำเภอเสนางคนิคม ประชาสัมพันธ์จังหวัดอำนาจเจริญ และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง พร้อมด้วยเกษตรกรตำบลนาเวียง และเครือข่ายให้การต้อนรับ ภายหลังจากรับฟังการนำเสนอผลงานของ นายวินิจ สุภาจันทร์ เจ้าของไร่นาสวนผสม นางจิระนุช ชาญณรงค์กุล ประธานคณะทำงานคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นสาขาไร่นาสวนผสม ประจำปี ๒๕๖๐ ได้ทำพิธีเปิดป้ายศาลาเรียนรู้ หน่วยเรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพผลิตสินค้าการเกษตร จากนั้นได้เยี่ยมชมแปลงเกษตรต่าง ๆที่ นายวินิจ สุภาจันทร์ ดำเนินการ ประกอบด้วย สระเลี้ยงปลา การปลูกพืชแบบผสม ได้แก่ กล้วยน้ำว้า กล้วยหอม มะนาว มะละกอ แก้วมังกร ฝรั่ง ชะอม พืชผักสวนครัว การเลี้ยงวัว กระบือ หมู กบ ไก่ไข่ เพื่อใช้เป็นแหล่งโปรตีน และบ่อผลิตแก๊สชีวมวล จากมูลสัตว์และเศษวัสดุที่เหลือใช้

นายวินิจ สุภาจันทร์ มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน ๖๘ ไร่ ประสบการณ์การทำงาน ประธานศูนย์การเรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ประธานศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และได้เป็นประธานวิสาหกิจชุมชนเครือข่ายข้าวสัจธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ ที่ปรึกษาและผู้ช่วยผู้จัดการระบบส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ อำเภอเสนางคนิคม ประธานกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ตำบลนาเวียง ประธานกลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพดินคืนสู่ธรรมชาติ Smart Farmer ต้นแบบสาขาประมง หมอดินอาสา ประธานกองทุนเงินล้านหมู่บ้าน วิทยากรผู้นำสัมมาชีพ และเศรษฐกิจการเกษตรอาสา “ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.)” และเป็นแหล่งเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรและผู้สนใจจากทั่วประเทศ

---

[๘๓] นายวินิจ สุภาจันทร์ บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๙ บ้านโคกกลาง ตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

แวะเวียนกันเข้ามาเรียนรู้วิถีการทำเกษตรแบบอินทรีย์กันตลอดทั้งปี ภายในศูนย์เรียนรู้ฯ แห่งนี้ มีเนื้อที่ ๑๗ ไร่ เน้นทำเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกข้าวอินทรีย์ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ไข่อินทรีย์ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงกบ ปลูกผักปลอดสารพิษและพืชสวนครัว เช่น พริก มะเขือ มะละกอ ฯลฯ รวมทั้งไม้ผลนานาชนิด เช่น ลำไย มะม่วง ฝรั่ง เป็นต้น ที่ผ่านมา คุณวินิจ เป็นแกนนำส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์คุณภาพ ภายใต้ชื่อกลุ่ม "ข้าวสัจธรรมอำนาจเจริญ" ที่ได้การรับรองคุณภาพมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (มกท.) กลุ่มชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงโคกกลาง หมู่ที่ ๙ ภายใต้การนำของ คุณวินิจ นับเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์คุณภาพดี ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ที่ได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคอย่างกว้างขวาง ทำให้ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่เกษตรกรในพื้นที่และประชาชนที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง คุณวินิจ ทำการตลาดโดยสร้างมูลค่าเพิ่มข้าวด้วยการแปรรูปผลผลิตในรูปของข้าวขาว ข้าวกล้อง จำหน่ายให้แก่กลุ่มต่าง ๆ เช่น การส่งข้าวสารขายในโครงการผูกปิ่นโตข้าวนี้ให้กับผู้บริโภคทั่วประเทศ

สรุป พื้นที่ทำไร่นาสวนผสมในจังหวัดอำนาจเจริญ ที่เป็นต้นแบบและบทเรียน นางวาสนา สายเนตร จัดตั้งศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดิน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ ๒๒ ไร่ นายพงษ์เพชร พิมนเนตร ได้ทำนาข้าวอินทรีย์ที่เน้นการพึงตนเอง ในพื้นที่ ๓๖ ไร่ นายโทน แจ่มใส จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ การเลี้ยงสัตว์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และทำเกษตรแบบใหม่ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในเนื้อที่ ๔๒ ไร่ นายบุญหลาย กัลยา จัดตั้งศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ไร่นาสวนผสมและมหาวิทยาลัยชีวิตแบบยั่งยืน ในพื้นที่ ๕๒ ไร่ นายประยงค์ บุญทอง จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ทำการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีการเพาะพันธุ์ปลา การเลี้ยงสัตว์ ทำอาหารอินทรีย์ เลี้ยงกบ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีศูนย์การเรียนรู้ และจัดกระบวนการเรียนให้แก่เกษตรกร ในพื้นที่ ๕๒ ไร่ นางหนูเวียง สร้อยมาศ ได้ทำไร่ข้าวอินทรีย์ที่เป็นการพึ่งตนเองและเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่ ๓๕ ไร่ และนายวินิจ สุภาจันทร์ ได้ทำนาข้าวอินทรีย์ที่เน้นการพึ่งตนเอง ในพื้นที่ ๖๘ ไร่ บุคคลดังกล่าวนี้ เป็นเจ้าของพื้นที่และได้ดำเนินการเอง

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รองศาสตราจารย์ ดร. ขวัญกมล ดอนขวา วิจัยเรื่อง แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีผลต่อ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ได้กำหนดวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อสร้างแบบจำลองสมการ โครงสร้างเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย และ ทำการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง ๒) เพื่อศึกษาขนาดของความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการพัฒนาเศรษฐกิจ ๓) เพื่อศึกษาถึง ขนาดของผลกระทบในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่มีผลต่อการพัฒนา เศรษฐกิจ โดยเน้นศึกษาประชากรเป้าหมาย ๔ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ขอนแก่น เชียงใหม่ และสงขลา รวม ๔๑๖ ตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่ม ตัวอย่าง ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น

(Stratify random sampling) ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบ และแบบจำลองสมการโครงสร้าง

ผลการศึกษา พบว่า แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจสร้างสรรค์กับ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ที่สร้างขึ้นนั้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อยู่ใน เกณฑ์ที่ดี โดยมีค่าไค-สแควร์ x^2) มีค่าเท่ากับ ๑๖๒.๐๑๔ ที่องศาอิสระ (*df*) เท่ากับ ๖๖ มีค่าไค-สแควร์สัมพัทธ์ (x^2/df) เท่ากับ ๒๔๕ค่าดัชนีความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ (*RMSEA*) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๕๙และค่าดัชนีรากที่สองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (*RMR*) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๓๒ ผลการวิจัยยังพบว่าน้ำหนักองค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีค่ามากที่สุด คือ องค์ประกอบด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี (๐.๙๔๖) รองลงมาคือ ด้านความมีเหตุผล (๐.๕๑๘) และด้าน ความพอประมาณ (๐.๗๖๑) ตามลำดับ โดยมีเงื่อนไขด้านความรู้ (๐.๘๖๘) มากกว่าเงื่อนไขด้าน คุณธรรม (๐.๘๕๕) น้ำหนักองค์ประกอบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีค่ามากที่สุด คือ ด้านการศึกษา (๐.๙๐) รองลงมาคือ ด้านการสร้างสรรค์งาน (๐.๘๙) ด้านการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (๐.๘๘) และด้านการใช้ องค์ความรู้ (๐.๘๘) ตามลำดับ สำหรับองค์ประกอบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีค่ามากที่สุด คือ ด้านการมีงานทำ (๐.๙๕) รองลงมา คือ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (๐.๙๔) ด้านการกระจายรายได้ที่ดี (๐.๙๔) ด้านมาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น (๐.๘๙) และด้านการควบคุมการเกิดมลภาวะเป็นพิษต่อ สิ่งแวดล้อม (๐.๘๙) ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย เท่ากับ -๐.๒๓ และ ๐.๘๖๓ ตามลำดับ[๘๔]

วิลาสินี ศรีสุวรรณ และคณะ วิจัย การสร้างต้นแบบจำลองที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยใช้พลังงานทดแทนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองหลวง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงรายนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างต้นแบบจำลองที่อยู่อาศัยของชุมชนโดยใช้พลังงานทดแทนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองหลวง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการสร้างต้นแบบจำลองที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยใช้พลังงานทดแทนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองหลวง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย โดยทำการศึกษาจากศูนย์เรียนรู้การเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองหลวง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เครื่องมือที่ใช้ทำการวิจัย คือการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแยกเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยอาจารย์ และการศึกษาภาคสนามโดยนักศึกษาวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม

ผลการวิจัย พบว่า แบบจำลองที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยใช้พลังงานทดแทนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้จากการอยู่กับธรรมชาติ ร่วมกับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ โดยการประยุกต์ใช้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชีวิตบนความพอดี พอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง มีคุณธรรม ซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเองลดการพึ่งพาผู้อื่นในส่วนที่ไม่จำเป็น ทำให้แบบจำลองที่อยู่อาศัยประกอบไปด้วยสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต คือตัวที่อยู่อาศัยที่ทำมาจากดินโอ่งดินใช้รักษาความสดของอาหาร เตาแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์และอาหารเหลือทิ้ง ตู้อบพลังงานแสงอาทิตย์และ

---

[๘๔] รองศาสตราจารย์ ดร. ขวัญกมล ดอนขวา,**วิจัยเรื่อง แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีผลต่อ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย,** มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, พ.ศ. ๒๕๕๗,หน้า ก.

เตาชีวมวลสำหรับถนอมอาหาร และน้ำอุ่นสำหรับการอุปโภคบริโภคจากระบบผลิตน้ำอุ่นจากพลังงานแสงอาทิตย์ แต่ในการศึกษาและทำงานร่วมกันกับธรรมชาติจะต้องรู้และเข้าใจในธรรมชาติ ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนมากที่สุด เพื่อการทำงานจะได้เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้อย่างรัดกุมและดีที่สุด[๘๕]

นงลักษณ์ จิ๋วจู และคณะ การวิจัยเรื่อง การถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนบ้านวังน้ำแดง หมู่ที่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ๒) จัดทำ คู่มือชุมชนต้นแบบด้าน เศรษฐกิจพอเพียง และ ๓) พัฒนาชุมชนบ้านวังน้ำแดง หมู่ที่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัด กำแพงเพชร เพื่อให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์ การจัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การดำเนินการขับเคลื่อนการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง และการประเมิน ประสิทธิภาพตามตัวชี้วัดความสำเร็จ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลมาเขียนเชิง พรรณนา อธิบายลักษณะของสิ่งที่ได้ศึกษาโดยเฉพาะผลการวิจัยจากการถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ชุมชนต้นแบบทั้งสองชุมชนมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ พอเพียงให้เป็นชุมชนต้นแบบ มีการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างรายได้อย่างยั่งยืน มุ่งเน้นให้สมาชิกใน ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถพึ่งพาตนเองได้ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม จนชุมชนเป็นที่รู้จักแพร่หลายในการดำรงชีวิตด้านเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการสัมภาษณ์และการถอดบทเรียนจากชุมชนมาสรุป แนวคิดร่วมกัน และนำข้อมูลมาจัดทำคู่มือเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติให้แก่ชุมชนต่าง ๆได้นำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนที่ต้องการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาชุมชนตาม หลักเศรษฐกิจพอเพียง การขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กลยุทธ์ในการขับเคลื่อนการพัฒนา หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และปัจจัยความสำเร็จสู่การเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง จากนั้นผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงให้กับกลุ่ม ครัวเรือนเป้าหมายของชุมชนบ้านวังน้ำแดง หมู่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน โดยคัดเลือกครัวเรือนจำนวน ๓๐ ครัวเรือน เพื่อ ขับเคลื่อนการดำเนินงานในการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน กำหนดป้าหมายการดำเนินงานของชุมชน โดยมุ่งที่จะพัฒนาสู่การเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งหมด ๔ ด้าน คือด้านจิตใจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี และเมื่อกลุ่มครัวเรือนต้นแบบนำไปขยายผลก็จะ เป็นแรงผลักดันให้กลุ่มชาวบ้านเกิดความสนใจ และดำเนินชีวิตตามแนวทางชีวิตแบบพอเพียงโดยน้อมนำ แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ภายในชุมชน ซึ่งจะส่งผล

---

[๘๕] วิลาสินี ศรีสุวรรณ และคณะ, **การสร้างต้นแบบจำลองที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยใช้พลังงานทดแทนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองหลวง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย,**มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย,พ.ศ. ๒๕๕๕, หน้า ก.

ให้ชุมชนมีชีวิตที่ดี สามารถ พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน สมาชิกในชุมชนเกิดความสุข และเป็นแนวทางการพัฒนาการเป็นชุมชนต้นแบบต่อไป[๘๖]

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลวัฒน์ ชุมสุข การวิจัยเรื่องรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาวิถีชีวิตของคนชาวอีสานที่นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ ๒) ศึกษาวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน ๓) การสังเคราะห์การดำเนินชีวิตตามหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ โดยการค้นคว้ารูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน โดยการใช้การอภิปรายกลุ่มและสัมภาษณ์เจาะลึกกับกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เป็นการศึกษาแบบครั้งเดียว ได้แก่ ตำบลบัวแดง, ตำบลสระบัว, อำเภอปทุมรัตน์, จังหวัดร้อยเอ็ด, ตำบลสามัคคี, ตำบลร่องคำ,อำเภอร่องคำ, จังหวัดกาฬสินธุ์, ตำบลศรีฐาน, ตำบลโคกนาโก, อำเภอป่าติ้ว, จังหวัดยโสธร, ตำบลลือ, ตำบลห้วย, อำเภอปทุมราชวงศา, จังหวัดอำนาจเจริญ เพื่อรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์สรุปเรียงเชิงพรรณนาผลการศึกษาวิจัยพบว่า การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน ผู้ทำการศึกษาวิจัยได้สรุปผลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๘ ตำบล ๔ อำเภอ และ ๔ จังหวัด ในด้าน ของปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด คือ ระดับรายได้ รองลงมา คือ อายุ และระดับการศึกษา มีผลต่อการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติระดับปานกลาง และเพศ สถานภาพการสมรส มีผลต่อการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย ในด้านของการสังเคราะห์ ได้รับรู้และเข้าใจ เกี่ยวกับหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความหมายของหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ พออยู่ พอกิน พอใช้ รวมถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกิดจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีไว้ให้แก่ประชาชนชาวไทยมานานแล้วและทำให้ ประชาชนชาวไทยรู้จักประหยัดอดออม และการนำเอาแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพ และความสัมพันธ์ในหมู่บ้านและชุมชนนั้นกลุ่มตัวอย่างได้นำมาประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองในครัวเรือน การเพิ่มระดับรายได้ลดรายจ่าย การส่งเสริมกลุ่ม อาชีพที่มีอยู่เดิม เช่น เพาะเห็ดนางฟ้า การทำปุ๋ยชีวภาพ และปุ๋ยหมัก ทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ทอดทิ้งกัน พร้อมทั้งทำให้หมู่บ้านและชุมชนมีระดับรายได้เพิ่มขึ้น และ คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีหมู่บ้านและชุมชนจึงได้มีการพัฒนาชีวิตต่อไปในอนาคตด้วยการรวมกลุ่มกัน ประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น และมีการแลกเปลี่ยนแนวคิดกันระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้านในชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐบาลบ้างในบางชุมชน[๘๗]

---

[๘๖] นงลักษณ์ จิ๋วจู และคณะ, **การถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนบ้างวังน้ำแดง หมู่ที่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร**, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร,พ.ศ.๒๕๕๗ หน้า ก (บทความวิจัย).

[๘๗] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลวัฒน์ ชุมสุข, **รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของ ชาวอีสาน**, ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๕๗ หน้า ก.

สรุป การวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การสร้างต้นแบบจำลองที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยใช้พลังงานทดแทน ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาพัฒนาชุมชน และรูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน ดังกล่าว

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย เรื่อง “ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ” ผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัยตามหัวข้อต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและจากภาคสนามเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล สังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน ดังนี้

๑) การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ต้นแบบ แนวทางการทำไร่นาสวนผสม และวิเคราะห์ความคุ้มค่าและคุณค่าการทำไร่นาสวนผสมใน ๕ ด้าน คือ ๑. การวางแผนที่ดิน ๒. การดำเนินงาน ๓. ที่ดิน ๔. แรงงาน ๕. ทุน ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดรูปแบบการทำไร่นาสวนผสมมาเป็นกรอบในการศึกษา

(๒) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบความคุ้มค่าและคุณค่าการทำไร่นาสวนผสม และความสัมพันธ์ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในมิติด้านต่างๆ

(๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกกลุ่มผู้นำท้องถิ่น กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม และกลุ่มภาครัฐ โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน ๓ กลุ่ม

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้นำท้องถิ่นจำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐจำนวน ๕ คน

(๓) ดำเนินการวิเคราะห์แนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร โดยเน้นกระบวนการผู้เป็นต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมในการดำเนินการศึกษาวิจัย

(๔) สรุปและนำผลการศึกษาที่ได้ทั้งการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ และการความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้กับมหาวิทยาลัยเกษตรกร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสถาบันวิจัยได้รับทราบ

(๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการวิจัยต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ จำนวน ๓ กลุ่ม ๑. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ๒. กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม และ ๓. กลุ่มภาครัฐ

๓.๒.๑ ประชากร ด้านประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม และกลุ่มภาครัฐ

(๑) กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ กำนันตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และปราชญ์ชาวบ้าน

(๒) กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม ได้แก่ เกษตรกรต้นแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสม

(๓) กลุ่มภาครัฐ ได้แก่ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญ การนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ และเจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๗ คน ประกอบด้วย ๑. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน ๒. กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และ ๓. กลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน ดังนี้

๑. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน ที่อยู่และวันสัมภาษณ์

๑) นายสมพาน ยาวะโนภาส กำนันตำบลนาเวียง บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๙ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

๒) นายบุญนาค เถาวรินทร์ บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ ๓ บ้านนาแต้ กำนันตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑

๓) นายจินดา อุ่นทวง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาคำ บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

๔) นางอุไร เทพศรีหา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคึมใหญ่ บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

๕) นายทองดี สายเนตร ปราชญ์ชาวบ้านหัวภู บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑

๒. กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน ที่อยู่และวันสัมภาษณ์

๑) นางวาสนา สายเนตร บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๑

๒) นายพงษ์เพรช พิมพเนตร บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๔ บ้านภูเขาขาม ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑

๓) นายโทน แจ่มใส บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๓ บ้านนาอุดม ตำบลหนองไฮ อำเภอ เสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

๔) นายบุญหลาย กัลยา บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๒ บ้านคึมชาด ตำบลไร่สีสุก อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

๕) นายประยงค์ บุญทอง บ้านเลขที่ ๑๕๒ หมู่ ๑๑ บ้านโคกเจริญ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑

๖) นางหนูเวียง สร้อยมาศ บ้านเลขที่ ๙๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๑

๗) นายวินิจ สุภาจันทร์ บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๙ บ้านโคกกลาง ตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๑

๓. กลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน ที่อยู่และวันสัมภาษณ์

๑) นางสาวนารียา แก้วเกาะ ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ๑๑๕ หมู่ ๔ ตำบลบุ่ง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

๒) นางสาววิภาดา ลาภรัตน์ ตำแหน่ง เจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ๑๑๕ หมู่ ๔ ตำบลบุ่งอำเภอ เมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

๓) นายลองชัย ประธาน ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ๑๑๕ หมู่ ๔ ตำบลบุ่งอำเภอ เมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

๔) นายกฤตยา สุขไชย ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ สำนักงานเกษตรอำเภอเสนางคนิคมเลขที่ ๑๕๔ หมู่ ๓ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

๕) นายอินทัช จันทร์เรือง ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ เกษตรตำบลนาเวียง สำนักงานเกษตรอำเภอเสนางคนิคมเลขที่ ๑๕๔ หมู่ ๓ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการวิเคราะห์ความคุ้มค่าและคุณค่าต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสม ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นเองโดยการศึกษาค้นคว้าจากแนวคิด เอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วกำหนดเป็นข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีแบบสัมภาษณ์และวิธีการสัมภาษณ์ ดังนี้

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับต้นแบบการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสม เป็นแบบแนวสัมภาษณ์ คำถามปลายเปิด (Open-ended questions) ที่ไม่ชี้นำ ผู้วิจัยจะใช้ทั้งเทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปและสมุดบันทึกประกอบการเก็บข้อมูล โดยมีประเด็นคำถาม ที่เกี่ยวกับต้นแบบการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ

๓.๓.๒ ขั้นตอนวิธีการสร้างเครื่องมือวิจัย วิธีการสร้างเครื่องมือวิจัย มีขั้นตอน ดังนี้

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) กำนันตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้รักษาความสงบประจำหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกรต้นแบบการทำไร่นาสวนผสม นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ และเจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน แบบสัมภาษณ์พัฒนาจากเอกสาร และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ แนวคิด หลักการ กระบวนการสร้างรูปแบบ ต้นแบบการทำไร่นา

สวนผสม และวิเคราะห์ต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสม บูรณาการหลักพุทธธรรมและเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสม ความคุ้มค่าและคุณค่าในการทำไร่นาสวนผสม และความสัมพันธ์ของผู้นำท้องถิ่นภาครัฐในการส่งเสริมในการไร่นาสวนผสม โดยแยกประเด็นที่ต้องการศึกษา

๒) การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยสังเกตรูปแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรต้นแบบการทำไร่นาสวนผสม ควบคู่กับการสัมภาษณ์กำนันตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้รักษาความสงบประจำหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร การนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ และเจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) ทำบันทึกเสนอผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตอุบลราชธานี เพื่อลงนามหนังสือถึงกลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน ในจังหวัดอำนาจเจริญ เพื่อขอความอนุเคราะห์และความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

๒) ลงพื้นที่ในจังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง

๓) การสังเกต (Observation) ซึ่งเป็นการสังเกตรูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรต้นแบบควบคู่กับการสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์ กำนันตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้รักษาความสงบประจำหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญ การนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ และเจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน

๔) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ กำนันตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้รักษาความสงบประจำหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกรต้นแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสม นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ และเจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน ในประเด็นต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร วิเคราะห์ด้านกรอบทั้ง ๕ ด้าน คือ ๑. การวางแผน ๒. การดำเนินงาน ๓. ที่ดิน ๕. แรงงาน ๕. ทุน และต้นแบบบทเรียน หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ความคุ้มค่า คุณค่า และความสัมพันธ์ของผู้นำท้องถิ่นภาครัฐในการส่งเสริมไร่นาสวนผสม โดยแยกประเด็นที่ต้องการออกมาวิเคราะห์

๕) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อให้ได้ต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร วิเคราะห์ความคุ้มค่าและคุณค่าการทำไร่นาสวนผสม

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) มายืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล ด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา ตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการอ่านข้อมูลดังกล่าว พร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้ว

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาวิจัย

๔.๑.๑ ผลการศึกษาวิจัยต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญต้นแบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ จากการที่ได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์เจ้าของ ต้นแบบไร่นาสวนผสม ด้านต้นแบบไร่นาสวนผสม พบว่า

๑) ด้านต้นแบบไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

นางวาสนา สายเนตร[๑] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์การทำไร่นาสวนผสมเป็นการทำงานเกษตรหลายชนิดผสมผสานในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีพื้นที่ทำไร่นาสวนผสม ๒๒ ไร่ ได้จัดการแบ่งเป็นพื้นที่ ทำนา ๑๐ ไร่ ทำสวน ๕ ไร่ เพื่อปลูกไม้ผล พืชผัก เป็นพื้นที่สระน้ำ ๕ ไร่ เพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการปลูกพืช เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด และไก่ไข่ และพื้นที่ ๒ ไร่ จัดแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย โรงเรือนจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตรและเล้าเป็ด ฤดูก่อนหน้านี้ได้ทำนาเพียงอย่างเดียว เมื่อประสบกับภัยธรรมชาติ ไม่มีน้ำพอเพียงใช้ในการผลิต จึงไม่ได้รับผลผลิตคุ้มทุน เมื่อได้รับคำแนะนำจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ให้ทำไร่นาสวนผสม พร้อมกับได้น้อมนำพระราชดำรัสขององค์พ่อหลวงที่ว่า “น้ำคือชีวิต” และ “ไม่มีไฟฟ้า คนหรือสิ่งมีชีวิตอยู่ได้ แต่ถ้าไม่มีน้ำ คนหรือสิ่งมีชีวิตอยู่ไม่ได้” จึงเป็นแสงสว่างให้ได้คิดไตร่ตรองพร้อมน้อมนำมาเปลี่ยนแปลงวิถีจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำไร่นาสวนผสม ได้ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยการแบ่งพื้นที่เป็น ๔ ส่วน ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่ ๑ จัดเป็นพื้นที่ทำนา ๑๐ ไร่ แปลงนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รอบแปลงนาได้ขุดเป็นร่องน้ำเพื่อกักเก็บน้ำใช้ปลูกผักบุ้งหรือเลี้ยงปลา หลังจากไถเตรียมดินแปลงนาแล้วได้ปลูกข้าว ด้วยวิธีการปักดำ เน้นการทำนาแบบอินทรีย์ตามวิถีธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีหรือใช้ในระยะเหมาะสมเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพ ผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งบริโภค อีกส่วนหนึ่งขาย

พื้นที่ส่วนที่ ๒ จัดเป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร พื้นที่ ๕ ไร่ ได้ขุดเป็นสระน้ำเพื่อให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงปลา ในสระน้ำได้เลี้ยงปลาตะเพียน ปลานิล เลี้ยงปลาหมอ และปลาช่อน ได้ให้อาหารปลาทุกวัน ขณะนี้รอให้ปลาโตก่อนจับขึ้นมากิน และขายต้นทุนการเลี้ยงปลา ทั้งในสระน้ำและในร่องน้ำข้างแปลงนา

---

[๑] นางวาสนา สายเนตร บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๑

พื้นที่ส่วนที่ ๓ จัดเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น หวาย และกล้วย ๕ ไร่ แบ่งย่อยเป็น ๓ แปลง คือ แปลงที่ ๑ พื้นที่ ๑ ไร่ อยู่ระหว่างแปลงนากับสระน้ำ ปลูกพืชผักปลอดภัย เช่น ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ หรือกะเพรา แปลงที่ ๒ พื้นที่ ๒ ไร่ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นแบบผสมผสาน เช่น กล้วยน้ำว้าขาว กล้วยหอมทอง และไผ่ แปลงที่ ๓ พื้นที่ ๒ ไร่ อยู่ติดกับแปลงปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้ปลูกพริก ทั้ง ๓ แปลง ได้จัดการใช้ต้นทุนการผลิตอย่างพอเพียง

พื้นที่ส่วนที่ ๔ จัดเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และโรงเรือนเก็บวัสดุการเกษตร เล้าไก่ พื้นที่ ๒ ไร่ ได้แบ่งเป็นบ้าน ๑ หลัง และห่างกันออกไปได้สร้างโรงเรือนเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตร ๑ โรง และเล้าเป็ด ๑ โรง มีต้นทุนสร้างเล้าไก่ ๑ โรง การเลี้ยงได้ใช้วิธีให้ออกหากินอาหารในธรรมชาติและให้อาหารเสริม ขณะนี้ไก่มีผลผลิตไข่ให้เก็บไปกินช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน

ประสบการณ์ที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวมีความเสี่ยงสูงเมื่อต้องประสบภัยทางธรรมชาติหรือศัตรูพืช การที่ได้ปรับเปลี่ยนมาทำไร่นาสวนผสม ความเสี่ยงภัยลดลง แต่ละกิจกรรมให้ผลผลิตสลับ มีให้เก็บกินในครัวเรือน ผลผลิตส่วนหนึ่งนำไปขายทำให้มีรายได้พอเพียงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถยังชีพได้แบบพอเพียงและมั่นคงยิ่งขึ้น เป็นเกษตรกรหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เพื่อลดความเสี่ยงภัย ใช้ปัจจัยการผลิตผสมผสาน ได้ผลผลิตคุ้มทุน เป็นแนวทางให้ดำรงชีพได้แบบพอเพียงมั่นคง

๒) ด้านต้นแบบไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง

นายพงษ์เพรช พิมพเนตร[๒] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์การทำไร่นาสวนผสม ระยะเริ่มแรกปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้เลี้ยงม้า เลี้ยงวัว ทำนา และทำสวนผลไม้ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ทำนา สระน้ำ ปลูกไม้ยืนต้น และที่อยู่อาศัย การทำไร่นาสวนผสม ได้ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยการแบ่งพื้นที่เป็น ๔ ส่วน ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่ ๑ จัดเป็นพื้นที่ทำนา ๒๐ ไร่ แปลงนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รอบแปลงนาได้ขุดเป็นร่องน้ำเพื่อกักเก็บน้ำใช้ปลูกผักบุ้งหรือเลี้ยงปลา หลังจากไถเตรียมดินแปลงนาแล้วได้ปลูกข้าว ด้วยวิธีการปักดำ เน้นการทำนาแบบอินทรีย์ตามวิถีธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีหรือใช้ในระยะเหมาะสมเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพ ผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งบริโภค อีกส่วนหนึ่งขาย

พื้นที่ส่วนที่ ๒ จัดเป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร พื้นที่ ๕ ไร่ ได้ขุดเป็นสระน้ำเพื่อให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงปลา ในสระน้ำได้เลี้ยงปลาตะเพียน ปลานิล เลี้ยงปลาหมอ และปลาช่อน ได้ให้อาหารปลาทุกวัน ขณะนี้รอให้ปลาโตก่อนจับขึ้นมากิน และขายต้นทุนการเลี้ยงปลา ทั้งในสระน้ำและในร่องน้ำข้างแปลงนา

พื้นที่ส่วนที่ ๓ จัดเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ไผ่ และกล้วย ๑๐ ไร่ แบ่งย่อยเป็น ๓ แปลง คือ แปลงที่ ๑ พื้นที่ ๑ ไร่ อยู่ระหว่างแปลงนากับสระน้ำ ปลูกพืชผักปลอดภัย เช่น ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ หรือกะเพรา แปลงที่ ๒ พื้นที่ ๒ ไร่ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นแบบผสมผสาน เช่น กล้วยน้ำว้าขาว กล้วยหอมทอง และ

---

[๒] นายพงษ์เพรช พิมพเนตร บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๔ บ้านภูเขาขาม ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑

ไผ่ แปลงที่ ๓ พื้นที่ ๒ ไร่ อยู่ติดกับแปลงปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้ปลูกพริก ทั้ง ๓ แปลงได้จัดการใช้ต้นทุนการผลิตอย่างพอเพียง

พื้นที่ส่วนที่ ๔ จัดเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและโรงเรือนเก็บวัสดุการเกษตร เล้าไก่ พื้นที่ ๑ ไร่ ได้แบ่งเป็นบ้าน ๑ หลัง และห่างกันออกไปได้สร้างโรงเรือนเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตร ๑ โรง และเล้าเป็ด ๑ โรง มีต้นทุนสร้างเล้าไก่ ๑ โรง การเลี้ยงได้ใช้วิธีให้ออกหากินอาหารในธรรมชาติและให้อาหารเสริม ขณะนี้ไก่มีผลผลิตไข่ให้เก็บไปกินช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน

๓) ด้านต้นแบบไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า ศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาอุดม ทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ตามเศรษฐกิจพอเพียง

นายโทน แจ่มใส[๓] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์การที่เรานำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตแบบพอมี พอกิน ซึ่งเป็นรากฐานของการใช้ชีวิต หากคนเราเห็นแก่ได้มากกว่าให้จะมีความสุขได้อย่างไร เราทุกคนจึงควรดำรงชีวิตแบบพอเพียงไม่ใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป เดินทางสายกลาง ไม่ตึงจนเกินไป ไม่หย่อนจนเกินไป

ความชำนาญพิเศษและจุดเด่นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน การทำเกษตรผสมผสานและ การเลี้ยงกบและปลาในกระชังในบ่อดิน การทำไร่นาสวนผสมไม้ยืนต้น ปราชญ์ผู้ที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลในชุมชน มีความพร้อมในด้านความรู้ ความสามารถประสบการณ์ในการประกอบอาชีพด้านเกษตร เป็นผู้น้อมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาทำเป็นตัวอย่างและถ่ายทอดความรู้ ยอมรับและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรทั่วไปจนได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จ ประสบการณ์ผ่านการอบรมหลักสูตรการลี้ยงสัตว์ การปลูกไม้ผล การทำปุ๋ยอินทรีย์ ประสบการณ์ทำงานเริ่มทำเกษตรพอเพียงมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๑ ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมสาน เลี้ยงกบ เลี้ยงปลาในกระชังและปลาในบ่อดิน การทำไร่นาสวนผสมและไม้ยืนต้น เริ่มทำการเกษตรมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยปลูกมะม่วง มะขาม และลิ้นจี่ ลำไย ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้เข้าโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ โดยการสนับสนุนของเกษตรและสหกรณ์จังหวัดจนมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ ปี ๒๕๕๒ หลักสูตรที่จัดฝึกอบรมการทำเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การเลี้ยงกบ เลี้ยงปลาในกระชังและเลี้ยงปลาในบ่อดิน ทำไร่นาสวนผสมไม้ยืนต้น เช่น ลำไย มะขาม มะม่วง ลิ้นจี่ มะพร้าวฯลฯ ความพร้อมของศูนย์มีอาคารฝึกอบรม สามารถรองรับเกษตรที่จะเข้าอบรมได้ประมาณ ๗๐ คน มีเรือนนอน ทั้งสิ้น ๔ หลัง มีห้องน้ำ จำนวน ๕ ห้อง มีฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่เหมาะสมภายในศูนย์ และมีวัสดุอุปกรณ์ที่เพียงพอสำหรับการฝึกอบรม

๔) ด้านต้นแบบไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ไร่นาสวนผสมมหาวิทยาลัยชีวิตแบบยั่งยืน

---

[๓] นายโทน แจ่มใส บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๓ บ้านนาอุดม ตำบลหนองไฮ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑

นายบุญหลาย กัลยา[๔] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ ศูนย์เริ่มก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๔๐ ด้วยการทำกิจกรรมแบบผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ บนเนื้อที่ ๘ ไร่ โดยแบ่งดังนี้ ๑) ทำนา ร้อยละ ๓๐ ๒) ทำสวนร้อยละ ๓๐ ๓) ขุดบ่อเลี้ยงปลาร้อยละ ๓๐ และ ๔) ที่อยู่อาศัย ร้อยละ ๑๐ ต่อมาในปี ๒๕๔๑ นายบุญหลาย ได้เข้ารับการอบรมเรื่องการทำ เกษตรทฤษฎีใหม่ และปี ๒๕๔๕ สำนักงานเกษตรอำเภอเสนางนิคม ได้จัดตั้งให้ศูนย์เป็นจุดสาธิตถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำ ตำบลไร่สีสุก เพื่อให้เกษตรกรเรียนรู้และนำไปปฏิบัติจริง ลดต้นทุนและเพิ่มศักยภาพการผลิต และให้เกษตรกรได้นำทรัพยากรธรรมชาติใก้ลตัวมาเพิ่มคุณค่าให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการ พัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ตั้งแต่ปี ๒๕๕๑

การทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยการเลี้ยงสุกร การเลี้ยงปลา และผสมเทียม การเลี้ยงกบ และผสมเทียมกบ การเพาะเห็ดขอนขาว เห็ดนางฟ้าในถุงพลาสติก การเพาะเห็ดขอนขาวในท่อนไม้แบบธรรมชาติ การเพาะเห็ดในตระกล้า การทำสวนมะม่วงและขยายพันธ์พืช การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ สารไล่แมลง การทำปุ๋ยพืชสดจากโสนแอฟริกัน การทำบัญชีครัวเรือน การทำน้ำยาสระผม และการเลี้ยงและขยายพันธุ์จิ้งหรีด ความพร้อมของศูนย์มีอาคารฝึกอบรมที่สามารถรับผู้เข้าอบรมได้จำนวน ๕๐-๖๐ คน สถานที่พักเป็นโรงเรือนแยกชายหญิงที่สามารถรองรับผู้รับการอบรมได้ประมาณ ๕๐ คน และมีห้องน้ำจำนวน ๔ ห้อง มีฐานเรียนรู้ที่เหมาะสมตามหลักสูตรและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่เพียงพอสำหรับการอบรม

๕) ด้านต้นแบบไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ทำ การเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงการเพาะพันธุ์ปลา การเลี้ยงสัตว์ อินทรีย์เลี้ยงกบ และนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถ่ายทอดความรู้และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ เกษตรกร

นายประยงค์ บุญทอง[๕] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ปี ๒๕๔๐ ได้เริ่มทำเกษตรผสมผสาน โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ และได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์ฯ เรียนรู้ เรื่อง เกษตรทฤษฎีใหม่ ทั้งนี้ ศูนย์ฯได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ ปี ๒๕๕๒ หลักสูตรที่จัดฝึกอบรมการทำเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย การทำเกษตรผสมผสาน การทำปุ๋ยหมักปุ๋ยชีวภาพ การขยายพันธ์พืช การเลี้ยงและขยายพันธ์กบ การทำอาหารสัตว์อินทรีย์ การใช้สมุนไพรป้องกันสัตว์ การเพาะเห็ดขอนและเห็ดฟาง การทำบัญชีครัวเรือนการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่าย และเลี้ยงปลาในนาข้าว ปี ๒๕๕๓ คุณประยงค์ บุญทอง ปราชญ์เกษตรแผ่นดิน สาขาปราชญ์เกษตรดีเด่น ของจังหวัดอำนาจเจริญ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน สู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านการประมงและปศุสัตว์อินทรีย์แบบครบวงจร จากเจ้าของรางวัล “ปราชญ์เกษตร

---

[๔] นายบุญหลาย กัลยา บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๒ บ้านคึมชาด ตำบลไร่สีสุก อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๕] นายประยงค์ บุญทอง บ้านเลขที่ ๑๕๒ หมู่ ๑๑ บ้านโคกเจริญ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

ดีเด่นปี ๒๕๕๓ เกษตรผู้พลิกฟื้นผืนนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวผักผ่อนหย่อนใจ ด้วยเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องการทำประมงน้ำจืด ที่การันตีด้วยใบรับรองการผลิตสัตว์ขั้นปลอดภัย จากกรมประมง กระทรวงกระเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ การเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ทั้งในบ่อดิน และบ่อซีเมนต์ มีการเปิดฝึกอบรมสาธิต การเพาะและขยายพันธ์สัตว์น้ำ สาธิตการผลิตอาหารสัตว์ สาธิตการให้อาหาร และสาธิตแปรรูปอาหารจากสัตว์น้ำ บนพื้นที่ ๒๐ ไร่เศษๆ ยังแบ่งพื้นที่เป็นการทำนาปลูกข้าวแบบไร้สารพิษ เกือบ ๑๐ ไร่ การปลูกผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น และปศุสัตว์อินทรี ด้วยระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์และเกิดการเกื้อกุลกันแบครบวงจรณ ศูนย์เรียนรู้ ฯ บ้านโคกเจริญ ตำบลนาวังสภาพพื้นที่ของศูนย์การเดินทางค่อนข้างสะดวก แปลงของศูนย์ที่ติดถนนใหญ่ ด้านหลังแปลงเป็นพื้นที่ทำนา ชุ่มชื้น เป็นอย่างมาก บริเวณภายในศูนย์ เป็นอะไรที่มากว่าที่คิดไว้ นั่นคือที่นี่มีความพร้อมในด้านการถ่ายทอดความรู้เป็นอย่างยิ่ง สถานที่มีศาลาเรียนรู้ มีแผ่นป้าย รูปภาพต่างๆ มีพื้นที่เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมูซึ่งก็เหมือนไร่นาสวนผสมโดยทั่วไปแต่เน้นกิจกรรมด้านประมง และสถานที่ที่มีความพร้อมด้านเรียนรู้ และที่สำคัญเจ้าของคุณประยงค์ บุญทอง ด้วยบุคลิกลักษณะของเขา แววตาแห่งความเป็นมิตร ใบหน้าที่เปื้อนยิ้ม เต็มไปด้วยความสุขของเขา ทำให้อยากจะรู้แล้วสิว่า ...เขาทำศูนย์แห่งนี้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร

เมื่อเดินชมแปลงเรียบร้อยแล้ว มีการพูดคุย เราไม่ได้พูดคุยกับคุณประยงค์เพียงคนเดียวเท่านั้น ยังมีทีมวิทยากรเครือข่ายของคุณประยงค์ร่วมด้วย เริ่มจากให้คุณประยงค์บอกเล่าความเป็นมาของการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้

คุณประยงค์เป็นผู้มีความขยันขันแข็งตั้งแต่อยู่ในวัยเด็ก มีแนวคิดการพึ่งตนเองตั้งแต่วัยเพียง ๑๙ ปี เช่นคิดว่าการทำการเกษตรทำให้คนอิ่มท้อง , ทำให้มีเงินเก็บออม, ของสิ่งไหนขาดคนย่อมต้องกา ร(ภาษาอีสานคือคำว่าของมันอึดคนมันอยาก) ด้วยความขยันขันแข็งไม่อยู่นิ่ง

- ปี ๒๕๔๒ เริ่มขุดคลองรอบที่นา เพื่อเลี้ยงปลา และเก็บน้ำฝน ปลูกผักกระเฉด ปลูกมะม่วง (แนวคิดใบไว้คลุมดิน ผลขายได้)
- ปี ๒๕๔๓ ปลูกกล้วย(เพื่อดูดซับน้ำ,ทำปุ๋ย,ขายใบ) สลับกับมะม่วง
- ปี ๒๕๔๔ ขุดบ่อเลี้ยงปลา ซึ่งขัดใจคุณแม่ของคุณประยงค์มากเนื่องจากแม่กลัวเสียพื้นที่นา (แต่ในวันนี้แม่ของคุณประยงค์ยิ้มหน้าบานรับเงินจากการขายปลาทุกวันในวันที่พวกเราไปก็เจอกับคุณแม่คุณประยงค์ด้วยแกยิ้มอย่างมีความสุขจริงๆ) สำนักงานประมงให้การสนับสนุนพันธุ์ปลา
- ปี ๒๕๔๖ กรมปศุสัตว์ให้การสนับสนุนโค
- ปี ๒๕๔๗ จัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน
- ปี ๒๕๔๘ จัดตั้งเป็นโรงเรียนเกษตรกร
- ปี ๒๕๔๙ จัดตั้งเป็นจุดโรงเรียนเลี้ยงสัตว์อินทรีย์ โดยกรมปศุสัตว์
- ปี ๒๕๕๐ ได้รับรางวัลไร่นาสวนผสมดีเด่นที่ ๑ ระดับจังหวัด และที่ ๓ ระดับเขต
- ปี ๒๕๕๒ ได้ไปศึกษาดูงานด้านการเกษตร ณ ประเทศ ญี่ปุ่น โดยกรมส่งเสริมการเกษตรให้การสนับสนุนกิจกรรมในศูนย์

ศูนย์มีพื้นที่ประมาณ ๒๐ ไร่ ๒ งาน แบ่งพื้นที่ทำกินดังนี้

- ปลูกข้าวอินทรีย์ ๑๓ ไร่ (หอมมะลิ ๙ ไร่ ข้าวเหนียว ๔ ไร่)
- ปลูกไม้ผล ๒ ไร่
- ปลูกผัก ๒ งาน.
- ขุดบ่อเลี้ยงปลา ๕ ไร่ (ปลานิล ๒บ่อ ,ปลาดุกบิ๊กอุย ๒บ่อ)

กิจกรรมอื่นประกอบด้วย

กิจกรรมทางการเกษตร ๑.) เลี้ยงวัว ๑๐ ตัว ๒.) เลี้ยงหมูป่า ๒๕ ตัว

๓.) เลี้ยงเป็ด ๕๐ ตัว ๔.) ทำปุ๋ยหมัก

กิจกรรมถ่ายทอดความรู้ นอกจากกิจกรรมทางการเกษตรที่กล่าวมาแล้วศูนย์ยังมีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้และเป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับเกษตรกรทั่วไป โดยคุณประยงค์และเครือข่ายชาวบ้านที่มีความถนัดเฉพาะทางร่วมกันเป็นวิทยากร เช่น ถนัดด้านแปรรูปปลาส้ม ,การปลูกผัก,การเพาะเห็ด,การเลี้ยงกบ,การทำเตาพลังงาน เป็นต้น ส่วนผู้เข้ารับการฝึกอบรม มาจาก ๒ กลุ่มคือกลุ่มที่หน่วยงานราชการจัดมา และกลุ่มที่มีความสนใจทราบข่าวจากการบอกเล่าต่อๆกันมาและเข้ามาอบรมด้วยความสมัครใจ และในวันที่ทีมงานไปที่ศูนย์ก็มีกลุ่มเกษตรกรจากจังหวัดอำนาจเจริญมาศึกษาดูงาน จำนวนประมาณ ๑๐๐ คน

การจัดการ

๑) การบริหารเวลา คุณประยงค์ได้บริหารจัดการศูนย์โดยสิ่งสำคัญที่สุดคือการบริหารเวลา โดยเริ่มจากการตื่นแต่เช้า (๐๔.๐๐น) เป็นประจำทุกวัน จากนั้นไปให้อาหารหมู ให้อาหารเป็ด ให้อาหารไก่ และวัวตามลำดับ เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจเหล่านี้แล้วยังเจียดเวลาขับรถรับส่งนักเรียน อีกด้วย และในระหว่างวันหากมีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ก็จะอยู่ที่ศูนย์ และกิจกรรมอื่นๆตามสถานการณ์

๒) ทุน ใช้วิธีการหมุนเวียนขายผลผลิตในศูนย์เป็นทุน และประหยัดต้นทุนโดยการปรับใช้วัสดุที่มีอยู่ในแปลงหมุนเวียนเกื้อกูลกัน

๓) แรงงาน มีแรงงานหลักในศูนย์ ๒ คน คือคุณประยงค์และลูกชายซึ่งกำลังเรียนอยู่ชั้น ม.๓ คุณประยงค์มีความภาคภูมิใจในตัวลูกชายคนนี้มาก เพราะจะช่วยทำกิจกรรมทุกอย่างในศูนย์หลังเวลาเลิกเรียนและในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ หากขายผลผลิตได้พ่อก็จะให้เป็นเงินค่าขนมหรือเป็นเงินเก็บของเขา ส่วนภรรยาคุณประยงค์เปิดร้านขายของชำในหมู่บ้าน

๔) การจัดการผลผลิต จัดการผลผลิตโดยการแจกเพื่อนบ้านเพื่อผูกมิตร เพื่อนบ้านก็จะมีของมาแลกบ้างการทำเช่นนี้เป็นการประชาสัมพันธ์ผลผลิตในศูนย์ไปในตัว การมาเยี่ยมของเพื่อนบ้านในครั้งต่อไปจะติดตามมาด้วยการซื้อผลผลิตติดไม้ติดมือกลับไป เหลือจากกิน แจก แลก แล้วก็ขายให้พ่อค้า แม่ค้าที่มารับซื้อผลผลิตถึงศูนย์ ซึ่งรายได้หลักมาจากปลาและกบ

ปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการขับเคลื่อนศูนย์

๑) ชุมชน ในกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ ชุมชนมีส่วนร่วมมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการร่วมเป็นวิทยากร ชุมชนให้การยอมรับและให้ความสำคัญ เช่นใช้เป็นสถานที่นัดหมายในการให้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ

๒) เจ้าหน้าที่ จากหน่วยงานต่างๆ ได้เล็งเห็นศักยภาพของศูนย์แห่งนี้ จึงให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต สนับสนุนเพิ่มเติมความรู้ จนเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

๓) เจ้าของศูนย์ ซึ่งก็คือคุณประยงค์เอง เป็นผู้มีแนวคิดเชื่อมั่นว่าการทำเกษตรทำให้อิ่ม และมีรายได้ แล้วก็ทำตามแนวคิดจนประสบความสำเร็จ ,เป็นผู้มีความขยัน ,มีความคิดที่ทันสมัยไม่หยุดนิ่ง พยายามศึกษาค้นหาความรู้ใหม่ๆทั้งจากการอบรมและทดลองทำในแปลงของตนเอง จนเกิดเป็นแนวปฏิบัติใหม่,เป็นนักประสานที่ดีมาก ,มีหัวใจบริการ คือยินดีที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้อื่นโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย

จากการได้ลงมือปฏิบัติเอง ความเอาใจใส่ ความเป็นคนช่างสังเกต และคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอ ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง พอสรุปผลจากการเรียนรู้ด้วยตนเองของคุณประยงค์ดังนี้ การคิดค้นผสมสายพันธุ์ไก่เพื่อให้ลูกไก่แข็งแรง โดยการผสมพันธุ์ไก่ป่า+ไก่บ้าน+ไก่แจ้ถ้าไก่เครียดสังเกตจากการที่ไก่จิกไข่ตัวเอง จะแก้ไขโดยการแยกกรง การเลี้ยงปลาช่อนโดยอิงหลักธรรมชาติโดย ในขั้นตอนการเพาะให้เปิดสปริงเกอร์เหมือนละอองฝนและเลือกวันที่ฝนตกฟ้าร้อง จะทำให้กระบวนการเพาะพันธุ์ปลาได้ลูกปลาที่แข็งแรงและปริมาณมาก การให้อาหารปลาช่อน โดยใช้ กุ้งฝอย ลูกอ๊อด ปลวกทำให้ปลาอ้วน แข็งแรง รวมทั้งให้หนอนขี้หมูจากคอกหมู จะช่วยลดต้นทุนในการซื้ออาหารปลาสำเร็จรูปจากตลาดได้มาก การคิดค้นปลาหมอสายพันธุ์ใหม่ โดยการผสมปลาหมอพันธุ์กับปลาหมอพื้นบ้าน โดยการเตรียมบ่อคลุมด้วยเศษฟางสูบน้ำลง นำพ่อ.แม่พันธุ์ลงในบ่อ อัตรา ๑:๑ ถ้าเริ่มสังเกตเห็นปลาตัวเล็ก ให้นำพ่อ-แม่พันธุ์ออก อาหารที่ให้เป็นอาหารเม็ด การคิดค้นผสมพันธุ์หมูป่า โดยการผสมหมูขาวพื้นเมือง(แม่พันธุ์)+หมูป่า(พ่อพันธุ์) จะได้ลูกหมูพันธุ์ใหม่ลายจุดขาวดำ เลี้ยงง่าย โตเร็ว กินอาหารเก่งทั้งหมดทั้งมวล ก็คือข้อมูลดีดีที่ได้จากการบอกเล่า

ความพร้อมของศูนย์ฯ ประกอบไปด้วย ฐานเรียนรู้ในด้านต่างๆ อาคารสันทนาการ อาคารเอนกประสงค์ เรือนรับรอง เรือนนอน ห้องน้ำ บ่อน้ำ บ่ออนุบาลสัตว์น้ำ ศาลาริมน้ำ เรือนเพาะชำ ลานจอดรถ คอกปศุสัตว์ นาข้าว แปลงผักสวนครัว โรงเพาะเห็ด ร้านอาหาร โฮมสเตย์ ที่พัก กิจกรรมหลักภายในศูนย์ ฐานเรียนรู้การเพาะขยายพันธ์สัตว์น้ำและการแปรรูป ฐานเรียนรู้ด้านปศุสัตว์ กิจกรรมเสริมความรู้ ฐานเรียนรู้การปลูกผักสวนครัว พืชสมุนไพร แบบปลอดสารพิษ ฐานเรียนรู้การทำนาอินทรีย์ ฐานเรียนรู้ด้านการพัฒนาที่ดินการผลิตถ่านอัดแท่ง และพลังทดแทน สาธิตการผลิตน้ำมันไบโอดีเซลจากพืชสบู่ดำ เรียนรู้ไปกับการทำประมงน้ำจืด ภายในแหล่งเรียนรู้ ประกอบไปด้วย บ่อเลี้ยงปลาขนาดใหญ่ ขนาด ๕ ไร่ และบ่อย่อยๆ กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ทำการเพาะและขยายพันธ์ปลาน้ำจืด ได้แก่ ปลาบึก ปลาสวาย ปลาไน ปลานิล ปลาดุก ปลาช่อน ปลาหมอเทศ และอื่นๆ ทั้งในบ่อดินและบ่ซีเมนต์ รวมทั้งทำเป็นกระชังเลี้ยงปลา การเลี้ยงปลาในนาข้าว บ่อเพาะและขยายพันธ์กบในบ่อดินและบ่อซีเมนต์ นอกจากนี้ยังสาธิตทำอาหารปลาและกบแบบประหยัดต้นทุนอีกด้วย ในอนาคตจะมีการจัดทำเป็นอุโมงค์ลอดใต้น้ำเพื่อชมการสาธิตการให้อาหารปลาได้อย่างใกล้ชิดเสริมการเรียนรู้การ

เลี้ยงสัตว์แบบปศุสัตว์อินทรีย์ นอกจากแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้จะมีเอกลักษณ์ด้านการประมงแล้ว การเลี้ยงสัตว์แบบอินทรีย์ หรือการทำปศุสัตว์อินทรีย์ ก็เป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ ประกอบไปด้วย การเลี้ยงโคขุน การเลี้ยงหมูหลุม เลี้ยงเป็ด และเลี้ยงไก่ จะให้ความรู้และสาธิตวิธีการทำอาหารโคขุน อาหารหมู อาหารเป็ด-ไก่ แบบเพิ่มน้ำหนัก อีกทั้งยังเป็นการลดต้นทุนค่าอาหารสำเร็จรูป เสริมด้วยการใช้สมุนไพร การใช้น้ำหมักชีวภาพเลี้ยงสัตว์ทดแทนการใช้วัคซีนและยาปฏิชีวนะต่างๆ เสริมการเรียนรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน การทำนาอินทรีย์ ปลูกผักแบบอินทรีย์ จากสภาพผืนดินที่เป็นดินทรายจนแทบจะปลูกอะไรไม่ขึ้น แต่ด้วยบทบาทของหมอดินอาสาดีเด่นของคุณประยงค์ บุญทอง เจ้าของศูนย์ฯแห่งนี้ได้นำเอานวัตกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพของกรมพัฒนาที่ดินมาใช้ในการปรับปรุงพื้นที่ทำการเกษตรจนประสบความสำเร็จ สามารถปลูกพืชสด และการไถกลบตอซัง และการผลิตน้ำหมักชีวภาพ การผลิตสารสกัดสมุนไพร ทดแทนการใช้สารเคมีใดๆ นอกจากนี้ยังมีการปลุกพืช สาธิตการทำไบโอดีเซลจากพืชสบู่ดำ กิจกรรมเสริมอื่นๆ กิจกรรมขี่ม้าชมทุ่ง ห้องประชุมกลางน้ำ สามารถจัดอบรมสัมมนาได้ไม่เกิน ๕๐ คน ห้องประชุมภายในอาคาร สามารถจัดอบรมสัมมนาได้ ๑๐๐-๑๕๐ คน มีโปรเจ็คเตอร์ไว้คอยบริการฟรี ห้องประชุม VIP ติดแอร์ สามารถจัดอบรมสัมมนาได้ไม่เกิน ๕๐ คน มีอาหารตามสั่งและอาหารพื้นบ้านไว้คอยบริการทุกวัน มีบ้านพักห้องแอร์แบบโฮมสเตย์ไว้คอยให้บริการนักท่องเที่ยวได้ไม่เกิน ๕๐ คน /วัน

๖. ด้านต้นแบบไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเองและเลี้ยงสัตว์

นางหนูเวียง สร้อยมาศ[๖] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์การทำไร่นาสวนผสม ระยะเริ่มแรกปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้เลี้ยงกระบือ ทำนา และเลี้ยงปลา โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ทำนา สระน้ำ ปลูกไม้ยืนต้น และที่อยู่อาศัย การทำไร่นาสวนผสม ได้ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยการแบ่งพื้นที่เป็น ๔ ส่วน ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่ ๑ จัดเป็นพื้นที่ทำนา ๒๕ ไร่ แปลงนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รอบแปลงนาได้ขุดเป็นร่องน้ำเพื่อกักเก็บน้ำใช้ปลูกผักบุ้งหรือเลี้ยงปลา หลังจากไถเตรียมดินแปลงนาแล้วได้ปลูกข้าว ด้วยวิธีการปักดำ เน้นการทำนาแบบอินทรีย์ตามวิถีธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีหรือใช้ในระยะเหมาะสมเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพ ผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งบริโภค อีกส่วนหนึ่งขาย

พื้นที่ส่วนที่ ๒ จัดเป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร พื้นที่ ๕ ไร่ ได้ขุดเป็นสระน้ำเพื่อให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงปลา ในสระน้ำได้เลี้ยงปลาตะเพียน ปลานิล เลี้ยงปลาหมอ และปลาช่อน ได้ให้อาหารปลาทุกวัน ขณะนี้รอให้ปลาโตก่อนจับขึ้นมากิน และขายต้นทุนการเลี้ยงปลา ทั้งในสระน้ำและในร่องน้ำข้างแปลงนา

พื้นที่ส่วนที่ ๓ จัดเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น และกล้วย ๔ ไร่ แบ่งย่อยเป็น ๓ แปลง คือ แปลงที่ ๑ พื้นที่ ๑ ไร่ อยู่ระหว่างแปลงนากับสระน้ำ ปลูกพืชผักปลอดภัย เช่น ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ หรือกะเพรา แปลงที่ ๒ พื้นที่ ๒ ไร่ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นแบบผสมผสาน เช่น กล้วยน้ำว้าขาว กล้วยหอมทอง และ

---

[๖] นางหนูเวียง สร้อยมาศ บ้านเลขที่ ๙๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๑

ไผ่ แปลงที่ ๓ พื้นที่ ๒ ไร่ อยู่ติดกับแปลงปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้ปลูกพริก ทั้ง ๓ แปลงได้จัดการใช้ต้นทุนการผลิตอย่างพอเพียง

พื้นที่ส่วนที่ ๔ จัดเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและโรงเรือนเก็บวัสดุการเกษตร เล้าไก่ พื้นที่ ๑ ไร่ ได้แบ่งเป็นบ้าน ๑ หลัง และห่างกันออกไปได้สร้างโรงเรือนเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตร ๑ โรง และเล้าเป็ด ๑ โรง มีต้นทุนสร้างเล้าไก่ ๑ โรง การเลี้ยงได้ใช้วิธีให้ออกหากินอาหารในธรรมชาติและให้อาหารเสริม ขณะนี้ไก่มีผลผลิตไข่ให้เก็บไปกินช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน

การเลือกพื้นที่ปลูกเลือกพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ติดต่อกัน และมีความอุดมสมบูรณ์ของดินโดยธรรมชาติค่อนข้างสูง ประกอบด้วยธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของข้าวอย่างเพียงพอ มีแหล่งน้ำสำหรับเพาะปลูก ไม่ควรเป็นพื้นที่ที่มีการใช้สารเคมีในปริมาณมากติดต่อกันเป็นเวลานาน หรือมีการปนเปื้อนของสารเคมีสูง และห่างจากพื้นที่ที่มีการใช้สารเคมีการเกษตร พื้นที่ที่จะใช้ในการผลิตข้าวโดยปกติมีการตรวจสอบหาสารตกค้างในดินหรือในน้ำ

การเลือกใช้พันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกควรมีคุณสมบัติด้านการเจริญเติบโตเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปลูกและให้ผลผลิตได้ดีแม้ในสภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ต้านทานโรคแมลงที่สำคัญ และมีคุณภาพเมล็ดตรงกับความต้องการของผู้บริโภคข้าวอินทรีย์ การผลิตข้าวอินทรีย์ในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้พันธุ์ขาวดอกมะลิ ๑๐๕ และ กข. ๑๕ ซึ่งทั้งสองพันธุ์เป็นข้าวที่มีคุณภาพเมล็ดดีเป็นพิเศษ

การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวเลือกใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้มาตรฐานผลิตจากแปลงผลิตพันธุ์ข้าวที่ได้รับการดูแลอย่างดี มีความงอกแรงผ่านการเก็บรักษาโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ ปราศจากโรคแมลง และเมล็ดวัชพืช หากจำเป็นต้องป้องกันโรคที่ติดมากับเมล็ดพันธุ์อนุโลมให้นำมาแช่ในสารละลายจุนสี (จุนสี ๑ กรัมต่อน้ำ ๑ ลิตร) เป็นเวลานาน ๒๐ ชั่วโมง แล้วล้างด้วยน้ำก่อนนำไปปลูก การเตรียมดินวัตถุประสงค์หลักของการเตรียมดิน คือสร้างภาพที่เหมาะสมต่อการปลูกและการเจริญเติบโตของข้าว ช่วยควบคุมวัชพืช โรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าวบางชนิด การเตรียมดินมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณสมบัติดินและสภาพแวดล้อมในแปลงนาก่อนปลูกโดยการไถดะ ไถแปร คราด และทำเทือก วิธีการปลูกการปลูกข้าวแบบปักดำ จะเหมาะสมที่สุดกับการผลิตข้าวอินทรีย์ เพราะการเตรียมดิน ทำเทือก การรักษาระดับน้ำขังในนาจะช่วยควบคุมวัชพืชได้ และการปลูกกล้าข้าวลงดินจะช่วยให้ข้าวสามารถแข่งขันกับวัชพืชได้ ต้นกล้าที่ใช้ปักดำควรมีอายุประมาณ ๓๐ วัน เลือกต้นกล้าที่เจริญเติบโตแข็งแรงดี ปราศจากโรคและแมลงทำลาย เนื่องจากในการผลิตข้าวอินทรีย์ต้องหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ทุกชนิด โดยเฉพาะปุ๋ยเคมี จึงแนะนำให้ใช้ระยะปลูกถี่กว่าระยะปลูกที่แนะนำสำหรับการปลูกข้าวโดยทั่วไปเล็กน้อย คือ ประมาณ ๒๐x ๒๐ เซนติเมตร จำนวนต้นกล้า ๕ ต้นต่อกอ และใช้ระยะปลูกแคบกว่านี้หากดินนามีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ในกรณีที่ต้องปลูกล่าหรือปลูกหลังจากช่วงเวลาปลูกที่เหมาะสมของข้าวแต่ละพันธุ์ และมีปัญหา เรื่องการขาดแคลนแรงงาน แนะนำให้เปลี่ยนไปปลูกวิธีอื่นที่เหมาะสม

การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดินเนื่องจากการปลูกข้าวอินทรีย์ต้องหลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี ดังนั้นการเลือกพื้นที่ปลูกที่ดินมีความ อุดมสมบูรณ์สูงตามธรรมชาติ จึงเป็นการเริ่มต้นที่ได้เปรียบเพื่อที่จะรักษาระดับผลผลิตให้อยู่ในเกณฑ์ ที่น่าพอใจ นอกจากนี้เกษตรกรยังต้องรู้จักการจัดการดินที่ถูกต้อง

และพยายามรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวอินทรีย์ให้ได้ผลดีและยั่งยืนมากที่สุดอีกด้วย

คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน สำหรับการผลิตข้าวอินทรีย์ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วนคือ การจัดการดิน การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และการใช้วัสดุอินทรีย์ทดแทนปุ๋ยเคมี

การจัดการดิน

มีข้อแนะนำเกี่ยวกับการจัดการเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินให้เหมาะสมกับ การใช้ปลูกข้าวอินทรีย์ ดังนี้

ไม่เผาตอซัง ฟางข้าว และเศษวัสดุอินทรีย์ในแปลงนา เพราะเป็นการทำลายอินทรียวัตถุ และจุลินทรีย์ดินที่มีประโยชน์ เพิ่มอินทรียวัตถุให้กับดินโดยการปลูกพืชโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วในที่ว่างในบริเวณพื้นที่นาตามความเหมาะสม แล้วใช้อินทรียวัตถุที่เกิดขึ้นในระบบไร่นาให้เกิดประโยชน์ ต่อการปลูกข้าว ไม่ควรปล่อยที่ดินให้ว่างเปล่าก่อนการปลูกข้าวและหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว แต่ควร ปลูกพืชคลุมดินโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วเขียว ถั่วพร้า โสน เป็นต้น

การใช้ปุ๋ยอินทรีย์หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด และพยายามแสวงหาปุ๋ยอินทรีย์จากธรรมชาติมาใช้อย่างสม่ำเสมอ แต่เนื่องจากปุ๋ยอินทรีย์ธรรมชาติแทบทุกชนิดมีความเข้มข้นของธาตุอาหารค่อนข้างต่ำ จึงต้องใช้ในปริมาณที่สูงมากและอาจมีไม่พอเพียงสำหรับการปลูกข้าวอินทรีย์ และถ้าหากมีการจัดการที่ไม่เหมาะสมก็จะเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิต จึงแนะนำให้ใช้หลักการธรรมชาติที่ว่า “สร้างให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ใช้ทีละเล็กทีละน้อยสม่ำเสมอเป็นประจำ”

การใช้อินทรียวัตถุบางอย่างทดแทนปุ๋ยเคมีหากปฏิบัติตามคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดินข้างต้นแล้วยังพบว่าดินมีความอุดมสมบูรณ์ไม่เพียงพอหรือขาดธาตุอาหารที่สำคัญบางชนิดไป สามารถนำอินทรียวัตถุจากธรรมชาติต่อไปนี้ ทดแทนปุ๋ยเคมีบางชนิดได้คือ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด

ระบบการปลูกพืชปลูกข้าวอินทรีย์เพียงปีละครั้งโดยเลือกช่วงเวลาปลูกที่เหมาะสมกับข้าวแต่ละพันธุ์ และปลูกพืชหมุนเวียนโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วก่อนและหลังการปลูกข้าวอาจปลูกข้าวอินทรีย์ร่วมกับพืชตระกูลถั่ว ก็ได้ ถ้าสภาพแวดล้อมเหมาะสม

การควบคุมวัชพืชหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิดในการควบคุมวัชพืช แนะนำให้ควบคุมวัชพืชโดยวิธีกล เช่น การเตรียมดินที่เหมาะสม วิธีการทำนาที่ลดปัญหาวัชพืช การใช้ระดับน้ำควบคุมวัชพืช การใช้วัสดุคลุมดิน การถอนด้วยมือ วิธีเขตกรรมต่างๆ การใช้เครื่องมือ รวมทั้งการปลูกพืชหมุนเวียน เป็นต้น

การป้องกันกำจัดโรค แมลง และสัตว์ศัตรูพืชหลักการสำคัญของการป้องกันกำจัดโรคแมลง และสัตว์ศัตรูข้าวในการผลิตข้าวอินทรีย์

๗. ด้านต้นแบบไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง

นายวินิจ สุภาจันทร์[๗] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ กรมส่งเสริมการเกษตรคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นระดับประเทศสาขาไร่นาสวนผสม ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่จังหวัดอำนาจเจริญ ณ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของนายวินิจ สุภาจันทร์ เกษตรกรอำเภอเสนางคนิคม คณะทำงานคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นสาขาไร่นาสวนผสมประจำปี ๒๕๖๐ กรมส่งเสริมการเกษตร นำโดย นางจิระนุช ชาญณรงค์กุล ผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมเกษตรกร เดินทางมาคัดเลือกและตรวจให้คะแนนเกษตรกรดีเด่นระดับประเทศ สาขาไร่นาสวนผสมของนายวินิจ สุภาจันทร์ เกษตรกรตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีนายทรงพันธ์ จันทร์สว่าง เกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ นายอำเภอเสนางคนิคม ประชาสัมพันธ์จังหวัดอำนาจเจริญ และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง พร้อมด้วยเกษตรกรตำบลนาเวียง และเครือข่ายให้การต้อนรับ ภายหลังจากรับฟังการนำเสนอผลงานของ นายวินิจ สุภาจันทร์ เจ้าของไร่นาสวนผสม นางจิระนุช ชาญณรงค์กุล ประธานคณะทำงานคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นสาขาไร่นาสวนผสม ประจำปี ๒๕๖๐ ได้ทำพิธีเปิดป้ายศาลาเรียนรู้ หน่วยเรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพผลิตสินค้าการเกษตร จากนั้นได้เยี่ยมชมแปลงเกษตรต่างๆ ที่ นายวินิจ สุภาจันทร์ ดำเนินการ ประกอบด้วย สระเลี้ยงปลา การปลูกพืชแบบผสม ได้แก่ กล้วยน้ำว้า กล้วยหอม มะนาว มะละกอ แก้วมังกร ฝรั่ง ชะอม พืชผักสวนครัว การเลี้ยงวัว กระบือ หมู กบ ไก่ไข่ เพื่อใช้เป็นแหล่งโปรตีน และบ่อผลิตแก๊สชีวมวล จากมูลสัตว์และเศษวัสดุที่เหลือใช้

นายวินิจ สุภาจันทร์ เกิดเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๐๕ อายุ ๕๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๙ ตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ ๓ สมรสกับนางมณฑา สุภาจันทร์ มีบุตรธิดา ๒ คน คือ นายภานุวัตร สุภาจันทร์ และนางสาวลัทนิตา สุภาจันทร์ มีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวน ๕๑ ไร่ ประสบการณ์การทำงาน ประธานศูนย์การเรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ประธานศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงอำเภอเสนางคนิคม ประธานวิสาหกิจชุมชนเครือข่ายข้าวสัจธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ ที่ปรึกษาและผู้ช่วยผู้จัดการระบบส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ อำเภอเสนางคนิคม ประธานกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ตำบลนาเวียง ประธานกลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพดินคืนสู่ธรรมชาติ Smart Farmer ต้นแบบสาขาประมง หมอดินอาสา ประธานกองทุนเงินล้านหมู่บ้าน วิทยากรผู้นำสัมมาชีพ และเศรษฐกิจการเกษตรอาสา

ปราชญ์เกษตรดีเด่น ปี ๒๕๖๑ ช่วงปลายปี ๒๕๖๐ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดอำนาจเจริญได้ประกาศยกย่อง “นายวินิจ สุภาจันทร์” เป็นปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ปี ๒๕๖๑ สาขาปราชญ์เกษตรดีเด่นระดับเขต ๑๓ จากผลงานโดดเด่นในเรื่องการทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง เรียนรู้ปรับปรุงแนวคิดการทำนาให้เข้ากับยุคสมัย เพื่อความอยู่รอดได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องรอนโยบายความช่วยเหลือจากรัฐบาล “หลักคิดในการทำงานของผมก็คือ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ครอบครัวมีพอประมาณ ทำตามกำลังและศักยภาพแห่งตน สามารถพึ่งตนเองได้ทุกด้าน และดำเนินชีวิตโดยทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมควบคู่กันไปด้วย” คุณวินิจ กล่าว คุณวินิจ เกิดในครอบครัวชาวนา ครอบครัวเขาสืบทอดการทำนามา ๓ ชั่วอายุคนแล้ว เขาช่วยพ่อแม่ทำนามาตั้งแต่วัยเด็ก หลังจากเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เขายึดอาชีพทำนามาโดยตลอด ตั้งแต่ ปี พ.ศ.

---

[๗] นายวินิจ สุภาจันทร์ บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๙ บ้านโคกกลาง ตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

๒๕๓๔ โดยปลูกข้าวแบบปักดำ และหว่านนาแห้งบางส่วนซึ่งการปลูกข้าวโดยใช้แรงงานคนในการปักดำ มักพบปัญหาสำคัญคือ ระยะของการปักดำไม่เป็นไปตามมาตรฐาน รวมทั้งการปักดำลึกเกินไปหรือตื้นเกินไป อีกทั้งระยะอายุของต้นกล้าที่จะนำไปปักดำ เนื่องจากการทำนาปีในภาคอีสาน จำเป็นต้องรอน้ำฝน ส่งผลให้อายุของต้นกล้านานไป เป็นสาเหตุทำให้ต้นข้าวเจริญเติบโตช้า แตกกอช้า ให้ผลผลิตตกต่ำแต่เดิมคุณวินิจทำนาปลูกข้าวหอมมะลิเหมือนกับชาวนาทั่วไป โดยใช้ทั้งปุ๋ยและสารเคมี เดิมเขาได้ผลผลิตเฉลี่ยไร่ละ ๔๐๐ กิโลกรัม ตั้งแต่ ปี ๒๕๔๗ เป็นต้นมา คุณวินิจ หันมาทำนาอินทรีย์อย่างจริงจัง หลังฤดูเก็บเกี่ยว ก็ไถกลบตอซัง พร้อมหว่านปุ๋ยพืชสดเพื่อบำรุงดิน และหว่านปุ๋ยมูลสัตว์ตามลงไป เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินเขาทำนาแบบหว่านเมล็ดและปักดำ โดยดูตามสภาพพื้นที่เป็นหลัก โดยพื้นที่น้ำท่วมขังง่ายจะทำนาหว่าน เพื่อให้ต้นข้าวแข็งแรง ระหว่างปลูกจะให้ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยรกหมูที่หมักร่วมกับหอยเชอรี่ฉีดพ่นในแปลงนา ปรากฏว่า นาข้าวอินทรีย์ของเขาได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น เป็นไร่ละ ๖๐๐-๗๐๐ กิโลกรัม คุณวินิจ นับเป็นเกษตรกรหัวก้าวหน้าที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดวิธีการทำนาให้ทันสมัย เพื่อลดต้นทุนและได้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น ยกตัวอย่าง เช่น ขุดบ่อ ทำฝายในไร่นา เพื่อเก็บน้ำในฤดูฝนและเป็นแหล่งน้ำสำรอง ลดความเสี่ยงจากภาวะฝนแล้งในแต่ละปี ขณะเดียวกันลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในเรื่องการสูบน้ำโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์เป็นพลังงานทดแทนในการสูบน้ำมาใช้ในแปลงนา คุณวินิจ นับเป็นเกษตรกรหัวก้าวหน้าที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดวิธีการทำนาให้ทันสมัย เพื่อลดต้นทุนและได้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น ขุดบ่อ ทำฝายในไร่นา เพื่อเก็บน้ำในฤดูฝน และเป็นแหล่งน้ำสำรอง ลดความเสี่ยงจากภาวะฝนแล้งในแต่ละปี ขณะเดียวกันลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในเรื่องการสูบน้ำโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์เป็นพลังงานทดแทนในการสูบน้ำมาใช้ในแปลงนา ปัจจุบัน คุณวินิจ เปิดบ้าน เลขที่ ๔ หมู่ที่ ๙ ตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ เป็น “ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.)” และเป็นแหล่งเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรและผู้สนใจจากทั่วประเทศแวะเวียนกันเข้ามาเรียนรู้วิถีการทำเกษตรแบบอินทรีย์กันตลอดทั้งปี ภายในศูนย์เรียนรู้ฯ แห่งนี้ มีเนื้อที่ ๑๗ ไร่ เน้นทำเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกข้าวอินทรีย์ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ไข่อินทรีย์ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงกบ ปลูกผักปลอดสารพิษและพืชสวนครัว เช่น พริก มะเขือ มะละกอ ฯลฯ รวมทั้งไม้ผลนานาชนิด เช่น ลำไย มะม่วง ฝรั่ง เป็นต้น ที่ผ่านมา คุณวินิจ เป็นแกนนำส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์คุณภาพ ภายใต้ชื่อกลุ่ม “ข้าวสัจธรรมอำนาจเจริญ” ที่ได้การรับรองคุณภาพมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (มกท.) กลุ่มชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงโคกกลาง หมู่ที่ ๙ ภายใต้การนำของ คุณวินิจ นับเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์คุณภาพดี ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ที่ได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคอย่างกว้างขวาง ทำให้ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่เกษตรกรในพื้นที่และประชาชนที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง คุณวินิจ ทำการตลาดโดยสร้างมูลค่าเพิ่มข้าวด้วยการแปรรูปผลผลิตในรูปของข้าวขาว ข้าวกล้อง จำหน่ายให้แก่กลุ่มต่างๆ เช่น การส่งข้าวสารขายในโครงการผูกปิ่นโตข้าวนี้ให้กับผู้บริโภคทั่วประเทศ

โดยทีมงานจะทำหน้าที่ จับคู่ คนทำนา คนซื้อข้าว แนะนำให้ทั้งสองรู้จักกัน เปิดโอกาสให้ทั้งคู่พูดคุยตกลงกันเรื่องราคาและการจัดส่ง โดยแม่สื่อจะคอยดูอยู่ห่างๆ นับเป็นช่องทางการตลาดใหม่ที่ช่วยให้ชาวนาที่ปลูกข้าวอินทรีย์สามารถขายผลผลิตโดยตรงถึงผู้บริโภคในราคายุติธรรม ปัจจุบัน คุณวินิจ รับตำแหน่งประธาน

กลุ่มผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ ตำบลนาเวียง อำเภอเสนางนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ มีผลงานโดดเด่นที่สร้างชื่อเสียงในระดับประเทศ โดยคว้ารางวัลชนะเลิศการประกวดข้าวหอมมะลิระดับประเทศ ปีการเพาะปลูก ๒๕๕๒/๕๓ ประเภทกลุ่มเกษตรกร ได้รับโล่จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ พร้อมรถไถนามูลค่า ๑๔๐,๐๐๐ บาท ในงานตัดสินและมอบรางวัลการประกวดข้าวหอมมะลิของประเทศไทยมาแล้ว “ลูกไม้ หล่นใต้ต้น”ความภาคภูมิใจของพ่อ คุณวินิจ ในวัย ๕๖ ปี รู้สึกภาคภูมิใจมากที่บุตรสาว “คุณลัทนิตา สุภาจันทร์” ก้าวเข้ามาทำหน้าที่ทายาทสืบทอดอาชีพเกษตรกรรม คุณลัทนิตา สาวรุ่นใหม่ไฟแรง ในฐานะ Young Smart Farmer ของจังหวัดอำนาจเจริญ ได้รับการคัดเลือกจาก สำนักงานเกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ ให้เข้าร่วมโครงการฝึกงานผู้นำเยาวชนเกษตรไทยในประเทศญี่ปุ่น ประจำปี ๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๙ โดยมีกำหนดระยะเวลาการฝึกงานทั้งสิ้น ๑๑ เดือนปัจจุบัน คุณ ลัทนิตา ได้เข้ามาช่วยดูแลด้านการจัดจำหน่ายผลผลิตสินค้าในไร่ให้กับคุณพ่อแล้ว เธอยังดูแลเรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ ที่ปลูกดูแลในโรงเรือนกรีนเฮ้าส์ ข้างบนเป็นหลังคาพลาสติก ด้านข้างเป็นมุ้งกันแมลงที่นี่เน้นปลูกผักเชิงพาณิชย์ วางแผนการผลิตอย่างเป็นระบบ ให้มีผลผลิตป้อนเข้าสู่ตลาดได้ตลอดทั้งปี โดยลงทุนติดตั้งอุปกรณ์ให้น้ำ และใช้โรงเรือนระบบปิดที่ง่ายต่อการดูแลจัดการผลผลิตสินค้าผักอินทรีย์ที่ได้รับความนิยมจากลูกค้า ได้แก่ กรีนโอ๊ค เรดโอ๊ค คอส บัตเตอร์เฮด ฟิลเล่ย์ ผักปวยเล้ง คะน้า กวางตุ้ง ฯลฯ ส่งขายให้กับร้านท็อปส์ซุปเปอร์มาร์เก็ต กรุงเทพมหานคร

๑. บทเรียนพัฒนาการทำไร่นาสวนผสม ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ นางวาสนา สายเนตร[๘] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

เกษตรกรรมยั่งยืนคือรูปแบบและวิธีการทำการเกษตรที่เน้นการผสมผสานและการเกื้อกูลกันระหว่างสิ่งมีชีวิตและกิจกรรมการผลิตต่างๆ ในแปลงเกษตร โดยให้มีสภาพคล้ายคลึงกับธรรมชาติมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่อนุญาตให้ใช้สารเคมีในการเกษตรทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนรูปแบบใด

๒. บทเรียนพัฒนาการทำไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง ดังที่ นายวินิจ สุภาจันทร์[๙] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นการจัดระบบของกิจกรรมการผลิตในไร่นา ได้แก่ พืช สัตว์ ประมง ให้มีการผสมผสานอย่างต่อเนื่องและเกื้อกูลในการผลิตซึ่งกันและกัน โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดดอย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลย์ของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเกิดผลในการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ธรรมชาติด้วย

---

[๘] นางหนูเวียง สร้อยมาศ บ้านเลขที่ ๙๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๙] นายพงษ์เพรช พิมพเนตร บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๔ บ้านภูเขาขาม ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑

๓. บทเรียนพัฒนาการทำไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ไร่นาสวนผสมมหาวิทยาลัยชีวิตแบบยั่งยืน ดังที่ นายบุญหลาย กัลยา[๑๐] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

พุทธเกษตรกรรมต้องมีธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ครบถ้วนเนื่องจากร่างกายของเราประกอบไปด้วยธาตุพื้นฐานอย่างเดียวกันกับธรรมชาติภายนอก โดยความเชื่อมโยงระหว่างชีวิตกับธรรมชาติภายนอกคือ อาหารซึ่งประกอบไปด้วยข้าว พืชผัก ไม้ผล และสัตว์น้ำหลากหลายชนิด

๔. บทเรียนพัฒนาการทำไร่นาสวนผสม ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง ดังที่ นายพงษ์เพรช พิมพเนตร[๑๑] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางเพื่อการพึ่งตนเองไม่เพียงแต่ระดับครอบครัวเท่านั้น แต่เป็นแนวทางเพื่อการพึ่งพาอาศัยกันในระดับชุมชนและเครือข่ายชุมชน เป็นการจัดการร่วมกันในการผลิต การบริโภค การตลาด การจัดสวัสดิการในลักษณะต่างๆ รวมทั้งการศึกษาและการอยู่ร่วมกัน เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นหลักการและแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง ความพอเพียง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๔.๑.๒ ผลการศึกษาวิจัยบูรณาการหลักพุทธธรรมและเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรอำนาจเจริญ

๑. ควรนำพุทธธรรมอะไรมาใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ นางวาสนา สายเนตร[๑๒] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

ได้นำหลักอิทธิบาท ๔ มาบูรณาการใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม ซึ่งจะช่วยเกื้อกูลสนับสนับสนุนและส่งเสริมให้การลงมือปฏิบัติเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหวังประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

๑) ฉันทะ (ฉันทะ ความพอใจที่จะประกอบในสิ่งนั้น) คือ ต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักในการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นทุกข์โทษแก่ตนและคนอื่น และมุ่งหวังที่จะหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความพอใจที่จะหาเลี้ยงชีวิตให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไปไม่เกียจคร้านประโยชน์ของฉันทะ ฉันทะนี้เป็นข้าศึกโดยตรงกับความเบื่อหน่าย เมื่อมีฉันทะแล้วทำให้ไม่เบื่องาน ไม่รู้สึกท้อแท้ในการหาเลี้ยงชีวิต โดยพิจารณาให้เห็นคุณและโทษเมื่อพิจารณาถึงคุณและโทษจากการหาเลี้ยงชีวิตอย่างเข้าใจแล้วฉันทะจะปรากฏขึ้น

๒) วิริยะ (ความเพียรประกอบสิ่งนั้น) คือ เมื่อเห็นประโยชน์จากการหาเลี้ยงชีพที่สุจริตแล้ว จึงขยันหมั่นประกอบอาชีพนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนไม่ท้อถอยแต่มีความตั้งใจและพยายามเลี้ยงชีวิตอย่างสุดกำลังความสามารถ

---

[๑๐] นายบุญหลาย กัลยา บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๒ บ้านคึมชาด ตำบลไร่สีสุก อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๑๑] นายโทน แจ่มใส บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๓ บ้านนาอุดม ตำบลหนองไฮ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๑๒] นางวาสนา สายเนตร บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๑

๓) จิตตะ (เอาใจผักใฝ่สิ่งนั้นไม่วางธุระ) หมายถึง ความเอาใจใส่กับอาชีพที่ตนทำ คือ หมั่นตรวจตราดูแลเอาใจใส่กับอาชีพของตนอยู่เสมอ หาข้อบกพร่องผิดพลาดกับตัวเองบ่อยๆ เพื่อปรับปรุงพัฒนาให้เกิดทักษะต่อไป

๔) วิมังสา (หมั่นตรึกตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น) หมายถึง การใช้ปัญญาประกอบทำงาน ปัญญาที่ว่าได้แก่วิชาความรู้ วิมังสา ก็คือปัญญา เป็นแสงสว่างของใจ เริ่มตั้งแต่รู้จักงานที่ทำว่าเราทำงานอะไร เป็นคุณหรือเป็นโทษ มีขอบเขตแค่ไหน รู้จักผลได้ผลเสียของงาน รู้จักวิธีทำงานนั้นให้ได้ผลดีอยู่เสมอผู้หาเลี้ยงชีวิตที่มุ่งหวังความสำเร็จในชีวิต ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมด้วยความพยายามอย่างดียิ่ง ต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ ไม่ใช่ปฏิบัติเพียงข้อใดข้อหนึ่ง หรือเพียงสองหรือสามข้อ เพราะผลที่ได้รับจะไม่สำเร็จสมบูรณ์ แต่หากตั้งใจเลี้ยงชีวิตให้ประสบผลสำเร็จจะต้องประกอบด้วย

๒. ควรนำพุทธธรรมอะไรมาใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ นายทองดี สายเนตร[๑๓] ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

ได้นำหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ มาใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม มรรค แปลว่า ทาง หนทาง ว่าโดยองค์ประกอบ คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกเต็มว่าอริยอัฏฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมีองค์ ๘ อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักธรรมเกื้อหนุนสัมมาอาชีวะได้ดังนี้

๑) สัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นถูกต้อง หมายถึงการเห็นว่าวิถีการดำเนินชีวิตด้วยการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม ถูกกฎหมายและถูกศีลธรรมนั้น สามารถทำประโยชน์สุขแก่ตนเองได้อย่างแท้จริง

๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริที่ถูกต้องมองเห็นคุณและโทษในอาชีพนั้นๆทำหน้าที่ให้เกิดความแน่วแน่ เกิดความตั้งมั่นที่จะเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้อง

๓) สัมมาวาจา คือ หาเลี้ยงชีวิตด้วยความสัตย์ ซื่อสัตย์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

๔) สัมมากัมมันตะ คือ หาเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูก ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๕) สัมมาอาชีวะ คือ หาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ชอบธรรมถูกกฎหมายและถูกศีลธรรม

๖) สัมมาวายามะ คือ การเริ่มตั้งความเพียร กำจัดความเกียจคร้าน บากบั่นอดทนในการหาเลี้ยงชีวิต

๗) สัมมาสติ คือ ความไม่ฟั่นเฟือน รู้ตัวอยู่เสมอ แม้จะมีสิ่งยั่วยุก็มีสติไม่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส

๓. ควรนำพุทธธรรมอะไรมาใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม ผลการศึกษา พบว่าพบว่าศูนย์การเรียนรู้ทำการเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงการเพาะพันธุ์ปลา ดังที่ นายสมพาน ยาวะโนภาส[๑๔] กำนันตำบลนาเวียง ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

---

[๑๓] นายทองดี สายเนตร, **ปราชญ์ชาวบ้าน,** บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๑๔] นายสมพาน ยาวะโนภาส กำนันตำบลนาเวียง บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๙ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

ได้นำหลักทิฏฐธัมมิกกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่อำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นของมนุษย์ ๔ ประการ

๑) อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพที่สุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายดำเนินการให้ได้ผลดี ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ขยันในการประกอบการงาน ยึดหลักธรรมคือความเพียร (วิริยะ) ในการเลี้ยงชีวิต ประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะสม จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดีจนกระทั่งทำให้ทรัพย์เกิดขึ้นมาได้ ดังพุทธภาษิตที่ว่า อุฏฐาตา วินฺทเต ธนํ แปลว่าบุคคล...ขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้

๒) อารักขสัมปทา ได้แก่การรู้จักรักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติที่หามาได้และผลงานอันตนได้กระทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรมให้ปลอดภัยจากการถูกขโมย การถูกยึดทรัพย์ และภัยธรรมชาติ คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียไป

๓) กัลยาณมิตตตา ได้แก่ การคบคนดีเป็นมิตร ความเป็นผู้มีเพื่อนที่ดี มีความรู้ความประพฤติที่เป็นแบบอย่างให้ศึกษาและปฏิบัติตามได้ คือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อยู่อาศัย เลือกเสวนาคบหากับคนเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรมจริยธรรม เลือกคบกัลยาณมิตรที่สามารถแนะนำให้ดำเนินชีวิตด้วยการเลี้ยงชีพที่เหมาะสมดีงาม ไม่คบผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

๔) สมชีวิตา ได้แก่ ความเป็นผู้ดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่คนที่มั่งมีก็ไม่ฟุ่มเฟือยจนกระทั่งหมดตัว คนที่มีน้อยก็รู้จักใช้จ่ายตามความจำเป็น รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย รู้จักประหยัดเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

๑. หลักพุทธธรรมอะไรที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงโดยเฉพาะ ผลการศึกษา ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ไร่นาสวนผสมมหาวิทยาลัยชีวิตแบบยั่งยืน พบว่า นายบุญหลาย กัลยา[๑๕] ดังที่ ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

ได้เน้นความพอดี พอประมาณ รู้จักตัวเอง รู้จักบริบท ในการที่จะทำให้สังคมชุมชน องค์กรมีความสมดุลยั่งยืนระยะยาว คนในสังคมจะต้อง “รู้เรา รู้เขา” คือ รู้จักตนเอง รู้จักรากเหง้าประวัติศาสตร์ รู้ศักยภาพความสามารถ จุดแข็ง จุดอ่อนของตนเอง และรู้จักวิเคราะห์บริบท/สภาพแวดล้อมแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน รวมทั้ง รู้จักทำความเข้าใจสังคม/ชุมชน/องค์กรในส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และเมื่อพิจารณาตัวเราและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านแล้ว หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นให้เราได้รู้จัก “ความพอประมาณ” และ “ความพอดี” กล่าวคือ รู้จักประมาณและประเมินตนเองว่าความพอดี พอเหมาะพอสมควรสำหรับสังคม/ชุมชน/องค์กรของเราควรจะอยู่ ณ จุดใด สิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง คือ การทำอะไรที่สุดโต่งทั้ง ในทางบวกและทางลบ เช่น การทำอะไรที่เกินความสามารถ เกินศักยภาพ และขัดรากเหง้าทางสังคมหรือการทำอะไรที่ต่ำกว่าความสามารถ ศักยภาพ และความเป็นจริงของตนเอง

---

[๑๕] นายทองดี สายเนตร, **ปราชญ์ชาวบ้าน,** บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

๒. หลักพุทธธรรมอะไรที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงโดยเฉพาะ ผลการศึกษา ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า นางอุไร เทพศรีหา[๑๖] ดังที่ ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า เศรษฐกิจพอเพียงสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ระดับ

๑. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่หนึ่ง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว มีลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองสามารถสนองความต้องการขั้นพื้นฐานได้ เช่น ความต้องการในปัจจัยสี่ของตนเองและครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกลมเกลียว และมีความพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้วยการประหยัดการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง จนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้ง ทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ

๒. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร คือ เมื่อบุคคลหรือครอบครัวมีความพอเพียงในระดับที่หนึ่งแล้ว ก็จะรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์เพื่อร่วมกันดำเนินงานในด้านต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้ง หน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชน

๓. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย คือ เมื่อกลุ่มหรือองค์กรมีความพอเพียงในระดับที่สองแล้วก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสร้างเครือข่าย มีการติดต่อร่วมมือกับธนาคารและบริษัทต่างๆ ทั้งในด้านการลงทุน ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการจำหน่าย ด้านการบริหารจัดการเพื่อการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง ในด้านสวัสดิการ การศึกษา ด้านสังคมและศาสนาให้ได้รับประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่ายการจำแนกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจากหลักของการพึ่งตนเอง โดยเปลี่ยนจากการพึ่งพาตนเองไม่ได้หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาเป็นการพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระแล้วจึงค่อยๆพัฒนาขึ้น มาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันจนนำไปสู่การพึ่งพิงช่วยเหลือกัน และสงเคราะห์เกื้อกูลร่วมมือกัน

๔.๑.๓ ผลการศึกษาวิจัยวิเคราะห์ความคุ้มค่าและคุณค่าในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

๑. ความคุ้มค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง พบว่า นายวินิจ สุภาจันทร์[๑๗] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

---

[๑๖] นางอุไร เทพศรีหา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคึมใหญ่ บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๑๗] นางอุไร เทพศรีหา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคึมใหญ่ บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และคุณธรรมต่างๆ ที่ช่วยกำกับการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม จะเห็นได้ว่าหลักคุณธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่เราได้รับการปลูกฝัง อบรมจากสังคมอยู่เสมอ เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรับผิดชอบ ความเสียสละ

๒. ความคุ้มค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ นายทองดี สายเนตร[๑๘] ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

เพื่อเพิ่มระดับรายได้ และมีรายได้รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน รายปี รายได้รายวัน ได้แก่ กิจกรรมพืชผัก (ผักกินใบ ผักบุ้ง ผักกระเฉด ตะไคร้ ขิง ข่า กระเพราเป็นต้น) กิจกรรมสัตว์ (ไก่ และเป็ดไข่ และการเลี้ยงโคนม) รายได้รายสัปดาห์ ได้แก่ ไม้ดอกไม้ประดับ ผักบางชนิด (ชะอม กระถิน ผักกินใบ) รายได้รายเดือน หรือตามฤดูกาลผลิต ๒ – ๔ เดือน กิจกรรมการปลูกพืชผัก ทำนา ทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่เนื้อ เป็ดและสุกร ตลอดจนการเลี้ยงปลาและกบรายได้รายปี เป็นประจำทุกปี ส่วนใหญ่เป็นไม้ผลและไม้ยืนต้นพืชไร่อายุยาว (สับปะรดมันสำปะหลัง) การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ (โคเนื้อ สุกรขุน)

๓. ความคุ้มค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร ผลการศึกษา พบว่า ผลการศึกษา ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ไร่นาสวนผสมมหาวิทยาลัยชีวิตแบบยั่งยืน พบว่า นายบุญหลาย กัลยา[๑๙] ดังที่ ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ และการตลาดที่แปรปรวน เนื่องจากกิจกรรมด้านไร่นาสวนผสมมีความหลากหลายของกิจกรรมการเกษตรจึงทำให้เกิดความหลากหลายด้านชีวภาพ อายุการเก็บเกี่ยวและผลผลิตที่ออกจำหน่ายมีความแตกต่างกันและสามารถช่วยลดการระบาดของโรคและศัตรูพืชลงได้ตลอดจนในบางครั้งราคาผลผลิตบางชนิดตกต่ำแต่บางชนิดราคาสูงหรือให้ผลตอบแทนที่ดีกว่า

๔. ความคุ้มค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ นางวาสนา สายเนตร[๒๐] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

เพื่อลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกให้น้อยลงโดยพึ่งพาทรัพยากรในไร่นามากขึ้นในระบบการผลิตไร่นาสวนผสมมีความหลากหลายกิจกรรมการเกษตรสามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นา หรือกิจกรรมการเกษตรในไร่นาได้มากขึ้นเช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด มูลสัตว์เป็นอาหารปลา ก๊าซชีวภาพ การใช้

---

[๑๘] นายสมพาน ยาวะโนภาส กำนันตำบลนาเวียง บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๙ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๑๙] นายบุญหลาย กัลยา บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๒ บ้านคึมชาด ตำบลไร่สีสุก อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๒๐] นายทองดี สายเนตร, **ปราชญ์ชาวบ้าน,** บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

ปัจจัยการผลิตบางชนิดร่วมกัน เช่น ด้านแรงงานการดูแลรักษา ด้านเครื่องมืออุปกรณ์การผลิตด้านปุ๋ยและธาตุอาหารเสริม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อทดแทนการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอกที่มากและเกินขอบเขต ซึ่งจะส่งผลต่อสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระบบการผลิต

๕. ความคุ้มค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาอุดม ทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ตามเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ นายโทน แจ่มใส[๒๑] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

ในระยะยาว สร้างความสมดุลทางธรรมชาติทำให้สภาพแวดล้อมทางระบบนิเวศของไร่นาและชุมชนเกษตรดีขึ้นเนื่องจากในระบบการผลิตรูปแบบไร่นาสวนผสมของประเทศไทยเกษตรกรนิยมปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ในระบบการผลิตควบคู่กับการทำนาและเลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นกิจกรรมการเกษตรที่สร้างโอกาสด้านการตลาดแก่เกษตรกรดังนั้น การมีไม้ผลไม้ยืนต้น เป็นการสร้างความร่มรื่น รักษาความชื้นในระบบการผลิตของไร่นา การใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมักจากเศษวัสดุการเกษตร โดยการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาและพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกน้อยลงจะทำให้ระบบนิเวศเกษตรดีขึ้น

๑. คุณค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร ผลการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ นายจินดา อุ่นทวง[๒๒] ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

การทำไร่นาสวนผสม การเกษตรของไทยในอดีตเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ จึงไม่ค่อยจะพบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากรและเพื่อการส่งออกเป็นรายได้เข้าสู่ประเทศจึงทำให้การทำการเกษตรในปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความสมดุลทางธรรมชาติการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาดซึ่งนับวันจะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อย ๆ

๒. คุณค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ทำ การเกษตรผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงการเพาะพันธุ์ปลา การเลี้ยงสัตว์ อินทรีย์เลี้ยงกบ และนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถ่ายทอดความรู้และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ เกษตรกร ดังที่ นายประยงค์ บุญทอง[๒๓] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

การทำไร่นาสวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติและความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตโดยการทำการเกษตรหลายๆ อย่าง เพื่อเพิ่มระดับรายได้ สามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาได้มากขึ้น สร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศเกษตรของชุมชนดีขึ้น

---

[๒๑] นางอุไร เทพศรีหา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคึมใหญ่ บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๒๒] นายจินดา อุ่นทวง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาคำ บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

[๒๓] นางอุไร เทพศรีหา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคึมใหญ่ บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมีความมั่นคงในการที่จะประกอบอาชีพการเกษตรต่อไปเป็นการทำกิจกรรมการเกษตรหลาย ๆ อย่าง ๒ อย่าง เพื่อตอบสนองต่อการบริโภคและลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตและภัยธรรมชาติ

๓. คุณค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร ผลการศึกษาต้นแบบ พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง พบว่า นายอินทัช จันทร์เรือง[๒๔] ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ เกษตรตำบลนาเวียง ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

กิจกรรมการเกษตรจำเป็นต้องเกื้อกูลกัน เช่น การเลี้ยงไก่ สุกร รวมกับการปลูกพืช การเลี้ยงปลาในร่องสวนไม้ผลหรือสวนผัก หรืออาจจะมีการเกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรมการผลิต โดยนำเศษเหลือของกิ จกรรมหนึ่งไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับอีกกิจกรรมหนึ่งเช่น เศษพืชผักเป็นอาหารสุกร มูลสุกรเป็นอาหารปลาน้ำจากบ่อปลานำไปรดพืชผัก

๔. คุณค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์ ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง ดังที่ นายพงษ์เพรช พิมพเนตร[๒๕] ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

การทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่างเช่นนี้เกษตรกรจะมีรายได้จากผลผลิตหลาย ๆ อย่าง มีการกระจายการใช้แรงงานอย่างมีประสิทธิภาพตลอดทั้งปี มีความรักและผูกพันกับไร่นา มีความภาคภูมิใจในผลงานและผลผลิตของตนเอง ไม่อยากทิ้งไร่นาไปที่อื่น เกษตรกรมีรายได้ตลอดปีและลดค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้ออาหารเช่น ผัก ผลไม้ และแหล่งอาหารโปรตีนเช่น ปลา ไก่ เป็นต้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

ดังนั้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม “๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข” ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยความ “พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” บนเงื่อนไข “ความรู้” และ “คุณธรรม”

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลูกฝัง สร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่า

---

[๒๔] นายอินทัช จันทร์เรือง ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ เกษตรตำบลนาเวียง สำนักงานเกษตรอำเภอเสนางคนิคมเลขที่ ๑๕๔ หมู่ ๓ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑ เวลา ๑๑.๐๐-๑๓.๑๕ น.

[๒๕] นายสมพาน ยาวะโนภาส กำนันตำบลนาเวียง บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๙ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

ปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต

ซึ่งการทำเกษตรแบบผสมผสานได้ปรากฏ ดังรูปนี้

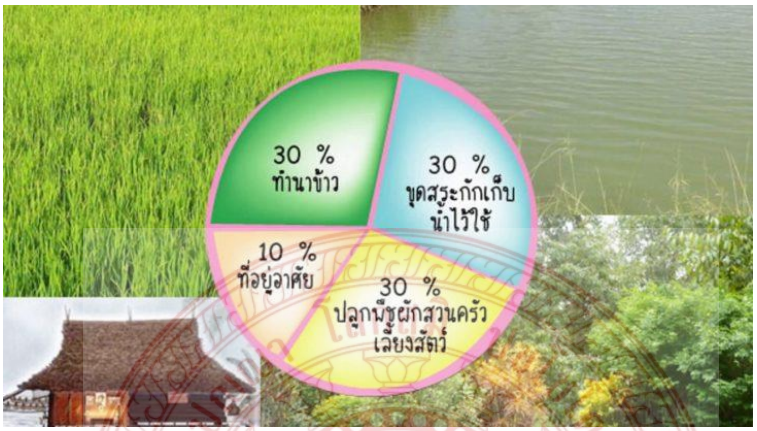

ภาพอ้างอิง การทำเกษตรผสมผสาน (ออนไลน์)
https://www.google.com.sg/search?rlz=1C1RLNS_thTH792TH792&biw=1360&bih=625&tbm=isch&sa=1&ei=OJV-XN_yFOGZmgeUjpAY&q สืบค้น**วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒**

บทสรุป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไขปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ห่วง ๑) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณห่วง ๒) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ ห่วง ๓) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึงการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๒ เงื่อนไข

๑) เงื่อนไข ความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๒) เงื่อนไข คุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ส่วนคำถามที่ว่า ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ๔ มิติ ดังภาพนี้

ภาพอ้างอิง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ออนไลน์)

https://project561.wordpress.com/%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%A7%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%9A/สืบค้นวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Sufficiency Economy เศรษฐกิจพอเพียง คืออะไร ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข สมดุล ๔ มิติ ๓ ห่วง ความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ๒ เงื่อนไข มีคุณธรรม นำความรู้ (เงื่อนไขความรู้ ๓ ร รอบรู้ รอบครอบ ระมัดระวัง) (เงื่อนไขคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทน เพียร มีสติ) สมดุล ๔ มิติ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม (กิจ ล้อม สัง วัฒนธรรม) หลักความพอดี ๕ ประการ หลักเหตุผล ๕ ประการ หลักภูมิคุ้มกัน ๒ หลัก จิตใจ ประหยัด ลดค่าใช้จ่ายทุกด้าน ภูมิปัญญา รอบรู้ รอบครอบ ระมัดระวัง สังคม ประกอบอาชีพสุจริต ทรัพยากร เลิกแก่งแย่งผลประโยชน์ เทคโนโลยี ไม่หยุดนิ่งในการแก้ปัญหาความทุกข์ยากในชีวิต ภูมิธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทนและแบ่งปัน เศรษฐกิจ ปฏิบัติตนลดละเลิก อบายมุข

เป้าหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พึ่งตนเองได้ระดับหนึ่ง อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง เริ่มจากระดับตัวเอง ครอบครัว องค์กร ชุมชน สังคม ประเทศชาติ ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข สมดุล ๔ มิติ (ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม) ลำดับขั้นตอนการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงได้ ตัวเอง ครอบครัว องค์กร ชุมชน สังคม ประเทศชาติ

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตรงกับหลักธรรม สัปปุริสธรรม ๗ มี ๑) (ความพอประมาณ)มัตตัญญุตา เป็นผู้รู้จักประมาณ อัตตัญญุตา เป็นผู้รู้จักตน ๒) (ความมีเหตุผล) ธัมมัญญุตา เป็นผู้รู้จักเหตุ อัตถัญญุตา เป็นผู้รู้จักผล ๓) (การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว)กาลัญญุตา เป็นผู้รู้จักกาล ปริสัญญุตา เป็นผู้รู้จักบริษัท ชุมชน ปุคคลัญญุตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตา เป็นผู้รู้จักบุคคล

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อัญเชิญมาครั้งแรกใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ วิสัยทัศน์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ ตรงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างภูมิคุ้มกัน ข้อใดเรียงลำดับ หลักการสร้างภูมิคุ้มกันกับเกษตรทฤษฎีใหม่ ๓ ขั้น

จัดการตน – รวมกลุ่ม – เครือข่าย

หลักสมดุลของปรัชญาเศรษฐกิจข้อใดสำคัญที่สุดในวิสัยทัศน์ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร 1 เศรษฐกิจ

ตาม ROAD MAP พัฒนาคุณภาพผู้เรียน ของ สพฐ. ควรจัดให้มีการสอนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาสำหรับชั้นใดโดยเฉพาะ ม.๑ - ๓

“เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดรวมถึงการพัฒนาและบริหารประเทศ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ทางสายกลาง คำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วน ๑) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา ๒) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ๓) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้ ๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ๒.ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ๓. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึง ความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ๔) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ๑.เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านความรอบคอบ ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ ๒. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และ ๕) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ดังนั้นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การตัดสินใจ และการกระทำเป็นไปพอเพียง จะต้องอาศัยทั้งคุณธรรมและความรู้ ดังนี้ **เงื่อนไขคุณธรรม** ที่จะต้องสร้างเสริมให้เป็นพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ประกอบด้วย ด้านจิตใจ คือการตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำ คือมีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี้ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบ

ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม **เงื่อนไขความรู้** ประกอบด้วยการฝึกตนให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบ และความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และในขั้นปฏิบัติ

การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ ต้องคำนึงถึง ๔ มิติ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ	ลดรายจ่าย / เพิ่มรายได้ / ใช้ชีวิตอย่างพอควร / คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ / มีภูมิคุ้มกัน / ไม่เสี่ยงเกินไป / การเผื่อทางเลือกสำรอง
ด้านสังคม	ช่วยเหลือเกื้อกูล / รู้รักสามัคคี / สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน
ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ / เลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างรู้ค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด / ฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด
ด้านวัฒนธรรม	รักและเห็นคุณค่าในความเป็นไทย เอกลักษณ์ไทย / เห็นประโยชน์และคุ้มค่าของภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น / รู้จักแยกแยะและเลือกรับวัฒนธรรมอื่น ๆ

จึงพอเข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียง : กับการดำเนินธุรกิจ

เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินธุรกิจ เพราะธุรกิจเกิดขึ้นได้จากการแลกเปลี่ยน ภายใต้เงื่อนไข ๒ ประการ คือ ความรู้ และคุณธรรม ซึ่งนักธุรกิจต้องมีทั้งสองเงื่อนไขเพื่อสามารถทำธุรกิจแลกเปลี่ยนได้อย่างยุติธรรม และสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสมดุล เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นคุณลักษณะของธุรกิจที่ยั่งยืนและสามารถอย่างต่อเนื่อง ด้วยความพอประมาณในแต่ละช่วงเวลา มีเหตุมีผล มีความระวังในความเสี่ยงต่างๆที่จะเกิดขึ้น และมีแผนรองรับเพื่อความไม่ประมาท อันที่จะเกิดความเสียหายต่อตนเองและผู้อื่น

จากเนื้อหาที่นำเสนอในหนังสือ “ เศรษฐกิจพอเพียงปรัชญาใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์” จะพบว่านักธุรกิจส่วนใหญ่ได้ก่อร่างสร้างตัวมาด้วยวิธีการที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเริ่มด้วยการทำธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไป และพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง สามารถพัฒนาขยายเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีความมั่นคงและยั่งยืน โดยคุณลักษณะสำคัญของการดำเนินธุรกิจในรูปแบบดังกล่าวมีหลักสำคัญ ๙ ประการ ดังนี้

๑. เริ่มต้นธุรกิจด้วยวิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

๒. คำนึงถึงแหล่งวัตถุดิบและระยะทางของการขนส่ง

๓. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและไม่แพงเกินไป

๔. มีระบบการผลิตที่สมดุลกับความต้องการของตลาด คือไม่มากหรือน้อยเกินไป

๕. มีวิธีการจัดการที่เหมาะสมกับคนไทยและประเทศไทย

๖. กระจายความเสี่ยงด้วยการสร้างผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย และสามารถปรับเปลี่ยนตามกระแสนิยมได้

๗. ตอบสนองความต้องการภายในชุมชนก่อนที่จะขยายไปทั่วประเทศและต่างประเทศ

๘. ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัสดุท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเป็นสินค้าได้

๙. กู้เงินเพื่อสร้างรายได้ของธุรกิจด้วยความไม่ประมาท และไม่ก่อหนี้จนเกินความสามารถ

การวิเคราะห์ต้นทุนปรากฏดังรูปนี้

ภาพอ้างอิงจาก เส้นทางสู่เศรษฐกินพอเพียง (ออนไลน์)

http://www.84tambonsforking.com/th/sufficient_knowledge.aspx สืบค้นวันที่ ๕ **มีนาคม ๒๕๖๒**

จึงเห็นได้ว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จ ต้องมีความขยัน อดทน หมั่นแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ทุกแขนงอยู่เสมอมีการวางแผนในการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ ไม่เน้นผลกำไร มุ่งหวังความยั่งยืนในระยะยาว รักษาสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคม และธรรมชาติ มีการผลิต การประยุกต์หลักหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรและการดำรงชีวิตของเกษตรกรและผู้สนใจทำให้เกษตรกรนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ลดต้นทุนการผลิตรู้จักนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และมีความปลอดภัยโดยมีทีมวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้เข้าใจได้ง่ายเป็นภาษาที่ชาวบ้านเข้าถึง และการตลาด การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกรของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมีเกษตรกรที่สนใจทั้งในและต่างประเทศเข้ารับการถ่ายทอดอบรมเรียนรู้ประมาณปีละ ๓๐๐ – ๔๐๐ รายผ่านทางหน่วยงานราชการในจังหวัดอำนาจเจริญ ทาง Facebook ทาง website ทาง line และการบอกต่อของเกษตรกรทำให้เกษตรกรสามารถนำความรู้ไปปรับใช้และมองเห็นคุณค่าของวัตถุดิบในท้องถิ่นของตนเองเพื่อลดต้นทุนการผลิตมีตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตซึ่งการผลิตต้องมีมาตรฐานที่ปลอดภัยสู่ตลาดเกษตรกร และทำให้เกษตรกรองค์ความรู้เรื่องการลดต้นทุน โดยการผลิตปุ๋ยหมัก น้ำหมัก น้ำส้มควันไม้ ใช้เอง และมีการใช้ความรู้จากการฝึกอบรมโรงเรียนเกษตรกรมาใช้ ทำให้สามารถบริหารจัดการแปลงนาได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ผลผลิตสูง ซึ่งในขณะนี้ได้มีการต่อยอดไปสู่การเลี้ยงกบในพื้นที่นา เพื่อสร้างรายได้เสริม การผลิต มีการปลูกข้าวต้นทุน

ต่ำ โดยมีการปลูกข้าวอินทรีย์ ใช้น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมัก น้ำส้มควันไม้ ปุ๋ยคอก ที่ผลิตใช้เองจากเศษวัสดุเหลือใช้ในไร่นา มีการเลี้ยงกบธรรมชาติในนาข้าว เลี้ยงและเพาะพันธุ์ปลานิลแดง ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกไม้ผล โดยทำการผลิตในรูปแบบเกษตรผสมผสาน เหลือจากการบริโภคก็นำมาจำหน่าย และยังเป็นศูนย์เรียนรู้ที่เปิดให้ผู้สนใจได้ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการเกษตรการตลาด เมื่อมีการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ ไม่ใช้สารเคมี ก็มีการจำหน่ายได้ราคาดีเพราะผู้บริโภคไว้วางใจแวะเวียนมาซื้อที่สวน แต่ไม่มีการนำไปจำหน่ายยังตลาดภายนอก เนื่องจากเน้นการผลิตเพื่อบริโภค หากเหลือจึงจำหน่าย สำหรับการทำประมงก็มีกบและปลาจำหน่ายอยู่ตลอดทั้งปี ซึ่งลูกค้าจะเดินทางมาซื้อได้ที่สวน เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จมีความขยันหมั่นเพียร มีการเรียนรู้ ลองผิดลองถูกอยู่ตลอดเวลา และมีความพอเพียงมีเหตุมีผลในการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนสืบไป

๔.๒ สรุปองความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเรื่องต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ

ทำให้เห็นแนวทางที่ส่งผลในเรื่องหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Sufficiency Economy เศรษฐกิจพอเพียง คืออะไร ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข สมดุล ๔ มิติ ๓ ห่วง ความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ๒ เงื่อนไข มีคุณธรรม นำความรู้ (เงื่อนไขความรู้ ๓ ร รอบรู้ รอบครอบ ระมัดระวัง) (เงื่อนไขคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทนเพียร มีสติ) สมดุล ๔ มิติ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม (กิจ ล้อม สัง วัฒนธรรม) หลักความพอดี ๕ ประการ หลักเหตุผล ๕ ประการ หลักภูมิคุ้มกัน ๒ หลัก จิตใจ ประหยัด ลดค่าใช้จ่ายทุกด้าน ภูมิปัญญา รอบรู้ รอบครอบ ระมัดระวัง สังคม ประกอบอาชีพสุจริต ทรัพยากร เลิกแก่งแย่งผลประโยชน์ เทคโนโลยี ไม่หยุดนิ่งในการแก้ปัญหาความทุกข์ยากในชีวิต ภูมิธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทนและแบ่งปัน เศรษฐกิจ ปฏิบัติตนลดละเลิก อบายมุข

สิ่งที่สำคัญคือเราต้องรู้ถึงเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การตัดสินใจ และการกระทำเป็นไปพอเพียงจะต้องอาศัยทั้งคุณธรรมและความรู้ ดังนี้ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องสร้างเสริมให้เป็นพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ประกอบด้วย ด้านจิตใจ คือการตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำ คือมีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี้ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยการฝึกตนให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบ และความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และในขั้นปฏิบัติ

ดังนั้นการทำไร่นาสวนผสมเป็นการทำงานเกษตรหลายชนิดผสมผสานในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีพื้นที่ทำไร่นาสวนผสม ๒๒ ไร่ ได้จัดการแบ่งเป็นพื้นที่ ทำนา ๑๐ ไร่ ทำสวน ๕ ไร่ เพื่อปลูกไม้ผล พืชผัก เป็นพื้นที่สระน้ำ ๕ ไร่ เพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการปลูกพืช เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด และไก่ไข่ และพื้นที่ ๒ ไร่ จัดแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย โรงเรือนจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์เกษตรและเล้าเป็ด ฤดูก่อนหน้านี้ได้ทำนา

เพียงอย่างเดียว เมื่อประสบกับภัยธรรมชาติ ไม่มีน้ำพอเพียงใช้ในการผลิต จึงไม่ได้รับผลผลิตคุ้มทุน เมื่อได้รับคำแนะนำจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ให้ทำไร่นาสวนผสม พร้อมกับได้น้อมนำพระราชดำรัสขององค์พ่อหลวงที่ว่า “น้ำคือชีวิต” และ “ไม่มีไฟฟ้า คนหรือสิ่งมีชีวิตอยู่ได้ แต่ถ้าไม่มีน้ำ คนหรือสิ่งมีชีวิตอยู่ไม่ได้” จึงเป็นแสงสว่างให้ได้คิดไตร่ตรองพร้อมน้อมนำมาเปลี่ยนแปลงวิถีจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำไร่นาสวนผสม ได้ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยการแบ่งพื้นที่เป็น ๔ ส่วน ที่มีรูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเองเพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายและกระชับถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้เพื่อช่วยให้ตนเองและคนอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม ส่วนการที่จะระบุว่ารูปแบบหนึ่งๆ จะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้น ๆ ควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่ต้องการอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ [๒๖]

จะเห็นได้ว่าจากการได้ลงมือปฏิบัติเอง ความเอาใจใส่ ความเป็นคนช่างสังเกต และคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอ ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง พอสรุปผลจากการเรียนรู้ด้วยตนเองของคุณประยงค์ดังนี้ การคิดค้นผสมสายพันธุ์ไก่ เพื่อให้ลูกไก่แข็งแรง โดยการผสมพันธุ์ไก่ป่า+ไก่บ้าน+ไก่แจ้ถ้าไก่เครียดสังเกตจากการที่ไก่จิกไข่ตัวเอง จะแก้ไขโดยการแยกกรง การเลี้ยงปลาช่อนโดยอิงหลักธรรมชาติโดย ในขั้นตอนการเพาะให้เปิดสปริงเกอร์เหมือนละอองฝนและเลือกวันที่ฝนตกฟ้าร้อง จะทำให้กระบวนการเพาะพันธุ์ปลาได้ลูกปลาที่แข็งแรงและปริมาณมาก การให้อาหารปลาช่อน โดยใช้ กุ้งฝอย ลูกอ๊อด ปลวกทำให้ปลาอ้วน แข็งแรง รวมทั้งให้หนอนขี้หมูจากคอกหมู จะช่วยลดต้นทุนในการซื้ออาหารปลาสำเร็จรูปจากตลาดได้มาก การคิดค้นปลาหมอสายพันธุ์ใหม่โดยการผสมปลาหมอพันธุ์กับปลาหมอพื้นบ้าน โดยการเตรียมบ่อคลุมด้วยเศษฟางสูบน้ำลง นำพ่อ.แม่พันธุ์ลงในบ่อ อัตรา ๑ : ๑ ถ้าเริ่มสังเกตเห็นปลาตัวเล็ก ให้นำพ่อ - แม่พันธุ์ออก อาหารที่ให้เป็นอาหารเม็ด การคิดค้นผสมพันธุ์หมูป่า โดยการผสมหมูขาวพื้นเมือง (แม่พันธุ์) + หมูป่า (พ่อพันธุ์) จะได้ลูกหมูพันธุ์ใหม่ลายจุดขาวดำ เลี้ยงง่าย โตเร็ว กินอาหารเก่ง ทั้งหมดทั้งมวล ก็คือข้อมูลดีดีที่ได้จากการบอกเล่า

ด้วยที่มีความพร้อมของศูนย์ฯ ประกอบไปด้วย ฐานเรียนรู้ในด้านต่างๆ อาคารสันทนาการ อาคารเอนกประสงค์ เรือนรับรอง เรือนนอน ห้องน้ำ บ่อน้ำ บ่ออนุบาลสัตว์น้ำ ศาลาริมน้ำ เรือนเพาะชำ ลานจอดรถ คอกปศุสัตว์ นาข้าว แปลงผักสวนครัว โรงเพาะเห็ด ร้านอาหาร โฮมสเตย์ ที่พัก กิจกรรมหลักภายในศูนย์ ฐานเรียนรู้การเพาะขยายพันธ์สัตว์น้ำและการแปรรูป ฐานเรียนรู้ด้านปศุสัตว์ กิจกรรมเสริมความรู้ ฐานเรียนรู้การปลูกผักสวนครัว พืชสมุนไพร แบบปลอดสารพิษ ฐานเรียนรู้การทำนาอินทรีย์ ฐานเรียนรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน การผลิตถ่านอัดแท่ง และพลังทดแทน สาธิตการผลิตน้ำมันไบโอดีเซลจากพืชสบู่ดำ เรียนรู้ไปกับการทำประมงน้ำ

---

[๒๖] ดิเรก วรรณเศียร, **การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน,** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ก.

จืด ภายในแหล่งเรียนรู้ ประกอบไปด้วย บ่อเลี้ยงปลาขนาดใหญ่ ขนาด ๕ ไร่ และบ่อย่อยๆ กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ทำการเพาะและขยายพันธ์ปลาน้ำจืด ได้แก่ ปลาบึก ปลาสวาย ปลาไน ปลานิล ปลาดุก ปลาช่อน ปลาหมอเทศ และอื่นๆ ทั้งในบ่อดินและบ่ซีเมนต์ รวมทั้งทำเป็นกระชังเลี้ยงปลา การเลี้ยงปลาในนาข้าว บ่อเพาะและขยายพันธ์กบในบ่อดินและบ่อซีเมนต์ นอกจากนี้ยังสาธิตทำอาหารปลาและกบแบบประหยัดต้นทุนอีกด้วย ในอนาคตจะมีการจัดทำเป็นอุโมงค์ลอดใต้น้ำเพื่อชมการสาธิตการให้อาหารปลาได้อย่างใกล้ชิดเสริมการเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์แบบปศุสัตว์อินทรีย์ นอกจากแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้จะมีเอกลักษณ์ด้านการประมงแล้ว การเลี้ยงสัตว์แบบอินทรีย์ หรือการทำปศุสัตว์อินทรีย์ ก็เป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ ประกอบไปด้วย การเลี้ยงโคขุน การเลี้ยงหมูหลุม เลี้ยงเป็ด และเลี้ยงไก่ จะให้ความรู้และสาธิตวิธีการทำอาหารโคขุน อาหารหมู อาหารเป็ด-ไก่ และการเลี้ยงปลาในนาข้าวและการเกษตรแบบผสมผสานเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของพัฒนาการและการก่อตัวของขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทย โดยในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ ภาคอีสานประสบปัญหาภัยแล้งและประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร จึงเริ่มมีการเลี้ยงปลาในนาข้าว นักพัฒนาได้ค้นพบรูปแบบและเทคนิคการเกษตรอื่น ๆ อีก เช่น รูปแบบการเกษตรแบบผสมผสานของมหาอยู่ สุนทรธัย ซึ่งเป็นการประยุกต์รูปแบบการทำสวนยกร่องแถบภาคกลางไปพัฒนาเป็นระบบเกษตรแบบผสมผสานที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดสุรินทร์โดยเริ่มจากการสร้างสระเก็บน้ำในไร่นา จากนั้นจึงค่อยๆ พัฒนามาปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆอย่างช้าๆ จนกระทั่งกิจกรรมการผลิตต่างๆ ได้เข้าสู่ระบบผสมผสานอย่างเต็มรูปแบบเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ทั้งนี้ การเกษตรแบบผสมผสานเริ่มขยายตัวตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นต้นมา[๒๗] และการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งมาจากการเกษตรของสังคมไทยแบบดั้งเดิมมีการทำไร่นา ทำไร่ที่หัวนาที่ดงดอน พื้นที่นามีเลี้ยงปูปลา ไว้เพื่อเอามาปรุงเป็นอาหาร นอกจากนั้นก็มีการปลูกพืชผัก ผลไม้ ที่มีอายุสั้น ผสมผสานกันไป ต่อมามีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันในท้องถิ่นและท้ายที่สุด ก็มีการซื้อขายผลผลิต จากนั้นก็มีการผลิตเพื่อเป็นสินค้าพาณิชย์ เช่น ปัจจุบัน และผลผลิตแบบไร่นาสวนผสม จึงมีผลต่อปัจเจกชนในครอบครัวและสังคมส่วนรวมระดับประเทศชาติ แบบเพิ่มน้ำหนัก อีกทั้งยังเป็นการลดต้นทุนค่าอาหารสำเร็จรูป เสริมด้วยการใช้สมุนไพร การใช้น้ำหมักชีวภาพเลี้ยงสัตว์ทดแทนการใช้วัคซีนและยาปฏิชีวนะต่างๆ เสริมการเรียนรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน การทำนาอินทรีย์ ปลูกผักแบบอินทรีย์ จากสภาพผืนดินที่เป็นดินทรายจนแทบจะปลูกอะไรไม่ขึ้น แต่ด้วยบทบาทของหมอดินอาสาดีเด่นของคุณประยงค์ บุญทอง เจ้าของศูนย์ฯแห่งนี้ได้นำเอานวัตกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพของกรมพัฒนาที่ดินมาใช้ในการปรับปรุงพื้นที่ทำการเกษตรจนประสบความสำเร็จ สามารถปลูกพืชสด และการไถกลบตอซัง และการผลิตน้ำหมักชีวภาพ การผลิตสารสกัดสมุนไพร ทดแทนการใช้สารเคมีใดๆ นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืช สาธิตการทำไบโอดีเซลจากพืชสบู่ดำ กิจกรรมเสริมอื่นๆ กิจกรรมขี่ม้าชมทุ่ง ห้องประชุมกลางน้ำ สามารถจัดอบรมสัมมนาได้ไม่เกิน ๕๐ คน ห้องประชุมภายในอาคาร สามารถจัดอบรมสัมมนาได้ ๑๐๐-๑๕๐ คน มีโปรเจ็คเตอร์ไว้คอยบริการฟรี ห้องประชุม VIP ติดแอร์ สามารถจัดอบรมสัมมนาได้ไม่เกิน ๕๐ คน มีอาหารตามสั่งและอาหารพื้นบ้านไว้คอยบริการทุกวัน มีบ้านพักห้องแอร์แบบโฮมสเตย์ไว้คอยให้บริการนักท่องเที่ยวได้ไม่เกิน ๕๐ คน /วัน

---

[๒๗] อนุสรณ์ อุณโณ, **ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทย,** หน้า ๑๐๙-๑๑๕.

จึงเห็นได้ว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จ ต้องมีความขยัน อดทน หมั่นแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ทุกแขนงอยู่เสมอมีการวางแผนในการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ ไม่เน้นผลกำไร มุ่งหวังความยั่งยืนในระยะยาว รักษาสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคม และธรรมชาติ มีการผลิต การประยุกต์หลักหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรและการดำรงชีวิตของเกษตรกรและผู้สนใจทำให้เกษตรกรนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ลดต้นทุนการผลิตรู้จักนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และมีความปลอดภัยโดยมีทีมวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้เข้าใจได้ง่ายเป็นภาษาที่ชาวบ้านเข้าถึง และการตลาด การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกรของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมีเกษตรกรที่สนใจทั้งในและต่างประเทศเข้ารับการถ่ายทอดอบรมเรียนรู้ และเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินธุรกิจ เพราะธุรกิจเกิดขึ้นได้จากการแลกเปลี่ยน ภายใต้เงื่อนไข ๒ ประการ คือ ความรู้ และคุณธรรม ซึ่งนักธุรกิจต้องมีทั้งสองเงื่อนไขเพื่อสามารถทำธุรกิจแลกเปลี่ยนได้อย่างยุติธรรม และสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสมดุล เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นคุณลักษณะของธุรกิจที่ยั่งยืนและสามารถอย่างต่อเนื่อง ด้วยความพอประมาณในแต่ละช่วงเวลา มีเหตุมีผล มีความระวังในความเสี่ยงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น และมีแผนรองรับเพื่อความไม่ประมาท อันที่จะเกิดความเสียหายต่อตนเองและผู้อื่น

ฉะนั้นระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลูกฝัง สร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้นส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต เงื่อนไขคุณธรรม ที่ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และคุณธรรมต่างๆ ที่ช่วยกำกับการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม จะเห็นได้ว่าหลักคุณธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่เราได้รับการปลูกฝัง อบรมจากสังคมอยู่เสมอ เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรับผิดชอบ ความเสียสละ เพราะยุคนี้เป็นระบบเกษตรกรรมเชิงทวิลักษณ์ (DualisticAgriculture) ซึ่งหมายถึงระบบเกษตรกรรมที่มีทั้งการเกษตรเชิงแข่งขันและการเกษตรแบบยั่งยืนในช่วงต้นแผนฯ ๗ ถึงแผนฯ ๙ (พ.ศ. ๒๕๓๔ – พ.ศ. ๒๕๔๙) โดยมีเป้าหมายการผลิตเพื่อขายให้ได้ผลตอบแทนสูงโดยลดต้นทุน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง เกิดจากกระแสการทำการเกษตรแบบยั่งยืน และในช่วงท้ายนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานแนวคิดทฤษฎีใหม่

และในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบเกษตรทางเลือกขยายกว้างขวางกลายเป็นกระแสหลักในประเทศไทย[๒๘]

ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จมีความขยันหมั่นเพียร เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงชี้แนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย โดยทรงพระราชถึงประโยชน์สุขเป็นที่ตั้ง และทรงใช้หลักคุณธรรม ความรู้ความเข้าใจทางหลักวิชาการ ความชำนาญ และประสบการณ์ด้วยวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นหลักทศพิธราชธรรม ที่เป็นธรรมของพระราชา กิจวัตรของพระเจ้าแผ่นดิน ควรประพฤติคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมของนักปกครองหรือทศพิธราชธรรม ๑๐ คือหลักธรรมที่เป็นคุณธรรมประจำจิตใจของพระราชา และผู้บริหารหรือผู้ปกครองรัฐหรือประเทศชาติ รวมถึงผู้นำผู้ปกครองทุกระดับชั้นในสังคมส่งผลให้มีแนวคิดหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียน มีสันโดษ สุจริต พรหมวิหาร อิทธิบาท เบญจศีล เบญจธรรม กัลยาณมิตตา สัปปุริสธรรม และทศพิธราชธรรม และหลักพุทธธรรมเหล่านี้ เชื่อว่า เป็นต้นแบบ เป็นบทเรียนของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น สันโดษ ความยืนดีตามที่หามาได้ ตามกำลังและเหมาะสม ส่วนมากจะเกี่ยวกับสุจริต ทั้งกาย วาจา และจิตใจ มีชีวิตอยู่ด้วยความเมตตา เอื้ออาทรต่อกันมีมิตรไมตรีจิตต่อกัน ยึดมั่นในระเบียบแนวปฏิบัติต่อกัน เคารพกฎระเบียบของสังคม น้อมจิตคิดถึงความเป็นมิตรสหาย ความเสมอกัน ความดีงามของสังคม ในขณะเดียวกันต้องเข้าใจในตนเอง มีเหตุมีผล รู้ประมาณรู้กาลเวลา รู้บุคคลผู้นำของกลุ่มชน เข้าใจซึ้งถึงภาระหน้าที่ กิจวัตรคุณธรรมของผู้นำของรัฐประเทศชาติหรือแผ่นดินให้ปวงชนหรือพสกนิกรมีอยู่มีกินดีมีความผาสุกทุกทั่วหน้า โดยพระคุณอันสูงส่งขององค์ประมุขของประเทศ ซึ่งมีทานศีล ให้ประโยชน์สุข มีไมตรีจิตต่อกัน มีความบริสุทธิ์ยุติธรรมมีขันติ อดทน ไม่ตกอยู่ภายใต้กิเลสตัณหาและทรงไว้ซึ่งศรัทธาของปวงชนที่ส่งผลแนวคิดพระพุทธศาสนากับสัมมาชีพได้ศึกษาถึงความหมายและหลักการสัมมาอาชีวะและหลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมมาอาชีวะ มีผลไปถึงการเลี้ยงชีวิตชอบตามหลักสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เกื้อหนุนเพื่อความสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเหมาะสม ทั้งในด้านการแสวงหาการครอบครอง และการใช้จ่ายบนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม ในทางที่จะก่อเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย (๑) อริยมรรคมีองค์ ๘ (๒) หลักอริยทรัพย์ ๗ (๓) หลักอิทธิบาท ๔ (๔) ศีล ๕ (๕) สุจริต ๓ (๖) ทิฏฐธัมมิกกัตถประโยชน์ (๗) กุสจิรัฏฐิติธรรมทำให้เราเข้าใจถึงหลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมมาอาชีวะ มีอริยมรรค ๘ ประการ ส่วนมากเกี่ยวกับ ศีล สมาธิ และปัญญา อริยทรัพย์ คือ ทรัพย์อันประเสริฐที่มีอยู่ในตัว เช่น ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ ปัญญา อิทธิบาท ถือองค์ธรรมที่สามารถบันดาลให้ทำงานสำเร็จ มี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เบญจศีล คือ คุณธรรมพื้นฐานอันเป็นแนวปฏิบัติต่อกันของมนุษย์ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ หลักธรรมที่อำนวยประโยชน์สุข มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ คบมิตรที่ดีและการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง และกุลจิรัฏฐิติธรรม คือ ธรรมสำหรับดำรงความมั่นคง ดังนั้นหลักธรรมทั้ง ๗ ประการ เป็นหลักธรรมเกื้อหนุนในการประกอบสัมมาชีพ ทั้งอาชีพทางร่ายกาย วาจาและด้านจิตใจ และ มีการเรียนรู้ ลองผิดลองถูกอยู่ตลอดเวลา และมีความพอเพียงมีเหตุมีผลในการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงในรัชกาลที่ ๙ อย่างยั่งยืนสืบไป

---

[๒๘] ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, **การเกษตร เกษตรวิถีธรรม วิถีไทย**, หน้า ๒๕-๓๗.

บทที่ ๕

สรุปผลและข้อเสนอแนะของการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ต้นแบบและบทเรียนไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ในจังหวัดอำนาจเจริญ ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ ๓) เพื่อศึกษาวิธีบูรณาหลักพุทธธรรมจะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ

๕.๑ สรุปผลของการวิจัย

ไร่นาสวนผสมของเกษตรกร เป็นชื่อเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีวิตของชาวนาหรือเกษตรกร ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงการพัฒนารูปแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสม พบว่า การพัฒนา คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จัดระบบการพัฒนา มีการนำหลักการวิชาการ แนวคิดทฤษฎีและประสบการณ์มาปรับใช้ในการปฏิบัติ

ไร่นาสวนผสม คือ ระบบการเกษตรที่มีกิจกรรมการผลิตหลาย ๆ กิจกรรม เพื่อสนองต่อการบริโภค ลดความเสี่ยงจากราคาผลิตผลที่มีความไม่แน่นอน การจัดการให้กิจกรรมการผลิตให้มีการผสมผสานเกื้อกูลกัน เป็นต้น การทำไร่นาสวนผสมเป็นการทำงานการเกษตรหลายชนิด ผสมผสานในบริเวณพื้นที่เดียวกัน โดยแบ่งพื้นที่ทำนา ทำสวน เพื่อปลูกผลไม้พืชผัก พื้นที่สระน้ำ ให้ปลูกพืชเลี้ยงปู ปลา เป็ดไก่ จัดแบ่งที่อยู่อาศัย โรงเรือนเก็บวัสดุอุปกรณ์ในการทำเกษตรกรรม เป็นต้น

แนวคิดการพัฒนาในขณะที่สังคมโลก ไม่ได้พัฒนาโดยยึดหลักทางสายกลาง มุงแตสร่างความเจริญทางด่านวัตถุโดยไม่ให่ความสนใจในการพัฒนาด่านจิตใจเทาที่ควร จึงทำให่ต้องประสบภาวะวิกฤตในด่านตางๆ ทั้งในดานเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดลอม การกอการ ราย สังคมขาด สันติสุข การเกษตรของไทยในอดีตเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ จึงไม่ค่อยจะพบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากร และเพื่อการส่งออกเป็นรายได้เข้าสู่ประเทศจึงทำให้การทำการเกษตรในปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความสมดุลทางธรรมชาติการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาดซึ่งนับวัน

จะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อย ๆ การทำไร่นาสวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๗ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทยซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกันเพื่อความอยู่ดีมีสุขมุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน ด้วยหลักการดังกล่าวแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับ ๑๐ ที่นี้จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ การที่ประเทศไทยจะสามารถก้าวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องมาจากการมี“เศรษฐกิจชุมชน” ที่เข้มแข็งเพื่อให้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้นๆโดยหันมาใช้หลักพิจารณาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผลของการวิเคราะห์แนวคิดการพัฒนา พบว่า มุ่งเน้นความสมดุลระหว่างจิตใจกับเศรษฐกิจ สังคมทรัพยากรธรรมชาติและผลของการวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เป็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ พุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสม ซึ่งหมายถึงการนำเอาหลักธรรมที่เหมาะสมกับระบบเกษตรกรรม ของเกษตรกร คือ สันโดษ สุจริต พรหมวิหาร สังคหวัตถุ เบญจศีล เบญจกรรม กัลยาณมิตตา สัปปุริสและทศพิธราชธรรม

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีกรอบในการดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้และมีคุณธรรม รู้ถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ดังนั้น พุทธธรรมที่นำมาใช้ในกรอบ ปรัชญา แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเกี่ยวกับรู้จักความพอประมาณ ความบริสุทธิ์ยุติธรรม ความมีระเบียบวินัยปรับตน ในตั้งอยู่ในค่านิยมของสังคม เป็นคนเข้าใจรอบครอบ รอบรู้ รู้จัก เหตุผล ตน ประมาณ กาลเวลาบุคคลและผู้นำของสังคมและการเป็นผู้นำแนวปฏิบัติของผู้นำระดับรัฐและประเทศชาติ

วิธีบูรณาการธรรมะที่เหมาะสมตามกรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ทราบถึงคุ้มค่าและคุณค่าการจัดทำไร่นาสวนผสม ผลของการศึกษาวิจัยมีการคุ้มค่าและคุณค่า มี ๒ ทาง คือ ทางกายภาพและจิตวิทยา ทางกายภาพได้พัฒนาให้ดีขึ้นคุ้มค่า คุณค่า การเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พานิชยกรรม โดยการปรับมัตตัญญุตา อัตตัญญุตา เข้ากับความพอประมาณ ปรับธัมมัญญุตา อัตถัญญุตา เข้ากับความมีเหตุผล และปรับกาลัญญุตา ปริสัญญุตา ปุคตลัญญุตาเข้ากับการมีภูมิคุ้มกันที่ดี การจัดการไร่นาสวนผสม มีการวางแบบการดำเนินการที่ดินแรงงาน และเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินชีวิต และพบว่า ทางจิตวิทยาได้เกิดการคุ้มค่า คุณค่า จากการพัฒนาด้าน ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น พบว่า เกิดสันติสุข สามัคคี มีการเกื้อกูลกันในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร

๕.๒ ข้อเสนอแนะของการวิจัย

จากการวิจัยเกี่ยวกับต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ภาครัฐต้องให้การสนับสนุนการให้ความรู้เกี่ยวการทำไร่นาสวนผสม แหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ ส่งเสริมการให้ความรู้การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพเพื่อใช้เองในชุมชน และการส่งเสริมการทำไร่นาสวนผสม รัฐบาลควรมีนโยบายแบบยั่งยืนและให้ราคาสูงขึ้น รัฐบาลควรจะมีนโยบายในการแก้ปัญหาภัยแล้งแบบยั่งยืนให้กับเกษตรกรเพาะปลูก ที่ผ่านมาเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๒) ควรศึกษาเกษตรกรต้นแบบในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงในการบูรณะ หลักพุทธธรรมการทำไร่นาสวนผสมเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย:

๑.๑. ข้อมูลปฐมภูมิ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิตต์พระบรมราชินีนาถ.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๑.๒. ข้อมูลทุติยภูมิ:

๑.๒.๑. หนังสือ:

บุญชม ศรีสะอาด, **การพัฒนาการวิจัยโดยใช้รูปแบบ,** มหาวิทยาลัยสารคาม : อภิชาตการพิมพ์, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) **พจนานุกรมพุทธศาสตร์** ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ฟูกูโอกะ, มาซาโนบุ. **ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว. แปลโดย รสนา โตสิตระกูล.**พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง. พ.ศ. ๒๕๕๑.

ภัทรพร อภิชิต. **วิถีสีเขียว ผู้ผลิต ตลาด และผู้บริโภค : ชุดวิถีชีวิตใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์. พ.ศ.๒๕๕๑.

เยาวดี วิบูลย์ศรี ,**การประเมินโครงการ แนวคิด และแนวปฏิบัติ,** กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, **เกษตรกรรมทางเลือก ความหมาย ความเป็นมา และเทคนิควิธี**, กรุงเทพมหานคร : เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก, พ.ศ. ๒๕๓๙.

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, **การเกษตร เกษตรวิถีธรรมวิถีไทย**, กรุงเทพมหานคร : เชนปริ้นติ้ง, พ.ศ. ๒๕๕๑.

สมพร เทพสิทธา. **การเดินตามรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยแก้ไขปัญหา ความยากจนและการทุจริต ฉบับสมบูรณ์,** กรุงเทพมหานคร : กองทุนอริยมรรค. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแหงชาติ. พ.ศ. ๒๕๔๙.

เสรี พงศ์พิศ, **ร้อยคำที่ควรรู้,** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลังปัญญา, พ.ศ.๒๕๔๗.

อนุสรณ์ อุณโณ, **ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทย,** นนทบุรี : ฝ่ายสนับสนุนและประสานงานวิจัย มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), พ.ศ. ๒๕๔๖.

๑.๒.๒. บทความ:

นงลักษณ์ จิ๋วจู และคณะ, **การถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนบ้างวังน้ำแดง หมู่ที่ 5 ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร**, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร , พ.ศ.๒๕๕๗

๑.๒.๓. วิทยานิพนธ์

Brown and Moberg อ้างใน สมาน อัศวภูมิ “**การพัฒนารูปแบบการบริหารการประถมศึกษาระดับจังหวัด”,** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

กรรณิกา เจิมเทียนชัย, “**การพัฒนารูปแบบการประเมินประสิทธิผลองค์กรของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข”,**วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ดิเรก วรรณเศียร,**การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน,** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๕.

ทิศนา แขมมณี, **รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย,** กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ธีระ รุญเจริญ อ้างใน สมาน อัศวภูมิ, **การใช้วิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก,**อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ม.ป.ป..

นพมาศ พระทอง, **การพัฒนาชนบทในรูปของเกษตรแบบผสมผสาน** : กรณีศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและงานของมหาอยู่ สุนทรธัย เกษตรกรตัวอย่างแห่งจังหวัดสุรินทร์,ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่), กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,ถ่ายเอกสาร, พ.ศ.๒๕๓๖,

บุญส่ง หาญพานิช, **การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย**, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ศุภลักษณ์ เศษธะพานิช , “**การนาเสนอรูปแบบการนาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช่ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาล**”,วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๔.

สมาน อัศวภูมิ, **การใช้วิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก**, อุบลราชธานี :มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ม.ป.ป..

อำนวย เถาตระกูล, **เอกสารประมวลความรู้ เรื่อง หลักทฤษฎี แนวคิดงานวิจัย สำหรับใช้เป็นฐานความรู้ในการศึกษา** ค้นคว้าวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารความรู้ในสถาบันการอาชีวศึกษาไทย, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๔๘

๑.๒.๔. สัมภาษณ์

นายสมพาน ยาวะโนภาส กำนันตำบลนาเวียง บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๙ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายบุญนาค เถาวรินทร์ บ้านเลขที่ 95 หมู่ที่ 3 บ้านนาแต้ กำนันตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายจินดา อุ่นทวง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาคำ บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นางอุไร เทพศรีหา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคึมใหญ่ บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายทองดี สายเนตร ปราชญ์ชาวบ้านหัวภู บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นางวาสนา สายเนตร บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านนาคำ ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายพงษ์เพรช พิมพเนตร บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๔ บ้านภูเขาขาม ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายโทน แจ่มใส บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๓ บ้านนาอุดม ตำบลหนองไฮ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

นายบุญหลาย กัลยา บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๒ บ้านคึมชาด ตำบลไร่สีสุก อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

นายประยงค์ บุญทอง บ้านเลขที่ ๑๕๒ หมู่ ๑๑ บ้านโคกเจริญ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นางหนูเวียง สร้อยมาศ บ้านเลขที่ ๙๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายวินิจ สุภาจันทร์ บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๙ บ้านโคกกลาง ตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

นางสาวนารียา แก้วเกาะ ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ๑๑๕ หมู่ ๔ ตำบลบุ่งอำเภอ เมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นางสาววิภาดา ลาภรัตน์ ตำแหน่ง เจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ๑๑๕ หมู่ ๔ ตำบลบุ่งอำเภอ เมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายลองชัย ประธาน ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตร อำเภอเมืองอำนาจเจริญ ๑๑๕ หมู่ ๔ ตำบลบุ่งอำเภอ เมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายกฤตยา สุขไชย ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ สำนักงานเกษตรอำเภอเสนางคนิคม เลขที่ ๑๕๔ หมู่ ๓ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

นายอินทัช จันทร์เรือง ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ เกษตรตำบลนาเวียง สำนักงานเกษตรอำเภอเสนางคนิคมเลขที่ ๑๕๔ หมู่ ๓ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๒.๕. งานวิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร. ขวัญกมล ดอนขวา, **วิจัยเรื่อง แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย**, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, พ.ศ. ๒๕๕๗.

วิลาสินี ศรีสุวรรณ และคณะ,**การสร้างต้นแบบจำลองที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยใช้พลังงานทดแทนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองหลวง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย,**มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย,พ.ศ. ๒๕๕๕.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลวัฒน์ ชุมสุข, **รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอีสาน**, ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๕๗.

๑.๒.๖.อ้างอิงจากเว็บไซต์

http://www.norvathesdubeez.hu/leto/tresek/eng/col.doc

http://www.sathai.org/knowledge/๐๕_sa.patern.htm#agro, **มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน.วนเกษตร,** สืบค้นเมื่อ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

http://www.chaipat.or.th/๒๐๑๐-๐๖-๐๓-๐๕-๕๐-๒๖.html สืบค้นวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

https://sites.google.com/site/wannisa๑๔๑๑/naeana-canghwad-xanacceriy/๕-sphaph-sersthkic สืบค้นวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๑.

http://amnatcharoen.mol.go.th/node/๕๗๙ สืบค้นวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

https://www.google.com.sg/search?rlz=1C1RLNS_thTH792TH792&biw=1360&bih=625&tbm=isch&sa=1&ei=OJV-XN_yFOGZmgeUjpAY&q สืบค้น**วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒**

https://project561.wordpress.com/%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%A7%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%9A/สืบค้นวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

http://www.84tambonsforking.com/th/sufficient_knowledge.aspx สืบค้นวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ PRIMARY SOURCES:

T.Husen,and N.T.Postlethwaite,The International Encyclopedia of Education, ,๒rd ed. (New York : Simon and Schuster,Inc.,๑๙๗๕), pp.๑๓๗-๑๓๘.

Stoner, A. F., & Wankel, C. , Management. ๓rd ed. (New Delhi: Prentice – Hill Privated, ๑๙๘๖), p. ๑๒.

Hausser, D. L. , Comparison of Different Models for Organizational Analysis,(New York: John Wiley & Son,๑๙๘๐), pp. ๑๓๒-๑๖๑.

Hausser, D. L. , Comparison of Different Models for Organizational Analysis,(New York: John Wiley & Son,๑๙๘๐), pp. ๑๓๒-๑๖๑.

Tosi, H.L., & Carrol, S.J, Management. ๒nd ed,(New York: John Wiley and Sons, ๑๙๘๒). p. ๑๖๓.

Joyce B. and Weil M. , Model of Teaching(๒nd ed),(New Delhi : Prentice – Hall of India Private Limited,๑๙๘๕), p ๑๖๕.

Keeves P.J., Education Research Methodology,and Measurement : An International Handbook, (Oxford : Pergamam Press,๑๙๘๘), pp. ๕๖๑ – ๕๖๕ cited in Sallis, ๒๐๐๒.0

Steiner, E. Methodology of Theory Construction. (Sydney : Educology Associates, ๑๙๘๘), p ๑๘๙.

Ivancevich, J. H. et al. (๑๙๘๙). **Management : Principles and Functions.** ๔th ed.Boston: MA.: Richard D. Irwin. Retrieved July ๒๐, ๒๐๐๕, from

Bardo J.W. and Hardman J.J, Urban Sociology : A Systematic introduction, (New Yok : F.E. Peacock Publishers,๑๙๘๒), p. ๗๐.

Tosi H.L. and Carroll S.J.,Managment(๒nd ed.), (New Yok : John Wiley & Sons, ๑๙๘๒),p. ๑๖๓.

Victioria Neufeldt, Webster's New World Dictionary,๓rd Edition (New York : Simon and Schuster,Inc),๑๙๘๘. p. ๕๔๑.

Good, Carter V., Dictionary of Education. (New York: Mc Graw Hill Book, Co, Inc), ๑๙๗๓, P. ๑๙๘.

Jame A.F. Stoner and Char Wankel, Management,๓rd ed. (New Delhi:Prentice-Hall, ๑๙๘๖), p.๑๒.

ภาคผนวก

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
บทความของการวิจัย

ปัญญา โลกสุขี ปัชโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ

Models and Lessons Learned in Mixed Farming of Agriculturists at Amnatcharoen Province

พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร)
พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต รศ.ดร.
พระสิริชัย ธมมจโร (สายสิงห์)
นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

การผู้วิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ในจังหวัดอำนาจเจริญ ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ ๓) เพื่อศึกษาวิธีบูรณาหลักพุทธธรรมจะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ โดยรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบคำถามปลายเปิด ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน รวมทั้งหมดจำนวน ๑๗ คน เก็บข้อมูลโดยศึกษาจากเอกสารงานวิจัย และสัมภาษณ์แบบเจาะจง ที่มีโครงสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ในเขตอำนาจเจริญ

ABSTRACT

The objectives of this research include: 1) To study model development in mixed farming of agriculturists in Amnatcharoen Province; 2) To study Buddha Dhamma model and lessons learned in sufficiency economy in mixed farming of agriculturists in Amnatcharoen Province; 3) To study the means in integrating Buddha Dhamma into mixed farming of agriculturists in Amnatcharoen Province. It is a qualitative research by in-depth interviewing with open-ended questions. The total 17 interviewees include 3 local community leaders, 7 agriculturists doing mixed-farming and 5 officials of government sector. Information is gathered through research reports, purposive sampling interviews, and structured interview forms in Amnatcharoen Province.

บทนำ

การพัฒนาสังคมในปัจจุบันมุ่งเน้นความเจริญก้าวหนาทางวิทยาศาสตรและเทคโนโลยี ซึ่งทำใหเกิดความเจริญมั่งคั่งทางวัตถุอย่างมาก แตความเจริญมั่งคั่งจิตใจกลับเสื่อมถอยลดน่อยลง ไมไดรับการพัฒนาใหก่าวหน่าเทาเทียมทันกัน แม่เศรษฐกิจจะดีขึ้น มีสิ่งเอื้ออำนวยความสุขและความสะดวกสบายอยางมากมาย แตจิตใจคนกลับ เห็นแกตัวมากขึ้น เห็นแกผูอื่นและสวนรวมนอยลง การที่สังคมโลกไมไดพัฒนาโดยยึดหลักทางสายกลาง มุงแตสร่างความเจริญทางด่านวัตถุโดยไมใหความสนใจในการพัฒนาด่านจิตใจเทาที่ควร จึงทำใหต้องประสบภาวะวิกฤตในด่านตางๆ ทั้งในดานเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล่อม การกอการรายสังคมขาด สันติสุข การเกษตรของไทยในอดีตเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ จึงไม่ค่อยจะพบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากร และเพื่อการส่งออกเป็นรายได้เข้าสู่ประเทศจึงทำให้การทำการเกษตรในปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความสมดุลทางธรรมชาติการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาดซึ่งนับวันจะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อย ๆ การทำไร่นาสวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ และความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตโดยการทำการเกษตรหลายๆ อย่าง เพื่อเพิ่มระดับรายได้ สามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาได้มากขึ้น สร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศเกษตรของชุมชนดีขึ้น

ปัจจุบันโลกต้องเผชิญกับวิกฤตต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคมหรือแม้กระทั่งชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่อาจจะปฏิเสธความวุ่นวายของสังคมโลกได้ทุกประเทศต่างต้องการที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งการพัฒนาประเทศมีทั้งผลดีและผลเสียประเทศไทยก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่กำลังก้าวไปสู่ประเทศพัฒนาทำให้คนในประเทศเริ่มที่จะละทิ้งความเป็นไทยของเราไปหันไปเน้นภาคอุตสาหกรรมติดวัตถุนิยมชอบความฟุ้งเฟ้อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแทบจะทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจการเมืองวัฒนธรรมสังคมและสิ่งแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกทำให้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่นการศึกษาสาธารณสุขสาธารณูปโภคและสภาวะดังกล่าวทีมีการประสานสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นยังได้ส่งผลทางด้านลบตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบทส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้านทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญาความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมกันมาถูกปรับเปลี่ยนถูกลืมเลือนหายไปซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ความพอเพียงในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเองและดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองได้รับการสนองตอบต่อความต้องการต่างๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่างๆได้ด้วยตนเองซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิมต้องถูกกระทบกระเทือนซึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจากปัญหาในอดีตรวมทั้งปัญหาอื่นๆที่เกิดขึ้นล้วนแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๗ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทยซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกันเพื่อความอยู่ดีมีสุขมุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน ด้วยหลักการดังกล่าวแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับ ๑๐ ที่นี้จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ การที่ประเทศไทยจะสามารถก้าวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องมาจากการมี “เศรษฐกิจชุมชน” ที่เข้มแข็งเพื่อให้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้นๆโดยหันมาใช้หลักพิจารณาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเป็นแนวคิดตามพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ชีวิตที่พอเพียง มุ่งเน้นความพอเพียงระดับครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนถึงระดับประเทศ และประโยชน์ที่มีหลักการและอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์มุ่งให้ทุกภาคส่วนและทุกระดับใช้ความรอบรู้คุณธรรมและความเพียรในกระบวนการพัฒนาที่อยู่บนหลักความพอประมาณความมีเหตุผลมีระบบภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมและสังคมโลกให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้ตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผลและพอประมาณ ดุลยภาพที่เกิดจากเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้สังคมประสบกับสันติสุขอย่างแท้จริงโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตามรอยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ มัชฌิมาปฏิปทา ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและจะต้องเสริมฐานจิตใจของคนในชาติโดย เฉพาะเจ้าของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี

แนวคิดตามพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ชีวิตที่พอเพียงจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทฤษฎีใหม่ชีวิตที่พอเพียงและขั้นตอนของทฤษฎีใหม่ ๓ ขั้นตอน จะมุ่งเน้นแนวทางการปฏิบัติมุ่งเน้นการช่วยเหลือตนเองโดยการผลิตเพื่อพึ่งตนเองด้วยความเป็นอยู่พอเพียง ระดับครอบครัว การรวมกลุ่มชุมชนท้องถิ่น และการดำเนินการด้านธุรกิจ ตลอดจนถึงระดับประเทศ

๑. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๑ เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ในจังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

๑.๓ เพื่อศึกษาวิธีบูรณาหลักพุทธธรรมจะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ

๒. วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดวิธีการ ดังนี้

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ต้นแบบ แนวทางการทำไร่นาสวนผสม และวิเคราะห์ความคุ้มค่าและคุณค่าการทำไร่นาสวนผสมใน ๕ ด้าน คือ ๑. การวางแผนที่ดิน ๒. การดำเนินงาน ๓. ที่ดิน ๔. แรงงาน ๕. ทุน ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดรูปแบบการทำไร่นาสวนผสมมาเป็นกรอบในการศึกษา

(๒) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบความคุ้มค่าและคุณค่าการทำไร่นาสวนผสม และความสัมพันธ์ทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในมิติด้านต่างๆ

(๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกกลุ่มผู้นำท้องถิ่น กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม และกลุ่มภาครัฐ โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน ๓ กลุ่ม

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้นำท้องถิ่นจำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐจำนวน ๕ คน

(๓) ดำเนินการวิเคราะห์แนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร โดยเน้นกระบวนการผู้เป็นต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมในการดำเนินการศึกษาวิจัย

(๔) สรุปและนำผลการศึกษาที่ได้ทั้งการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ และการความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้กับมหาวิทยาลัยเกษตรกร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสถาบันวิจัยได้รับทราบ

(๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓. ผลของการศึกษาวิจัย

๑) วิเคราะห์การพัฒนารูปแบบไร่นาสวนผสมของเกษตร พบว่า การพัฒนาต้นแบบบทเรียนไร่นาสวยผสม ซึ่งหมายถึง การจัดระบบปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ขบวนการ วิธีการนำหลักการวิชาการ แนวคิดประสบการณ์มาใช้ในการปรับเปลี่ยนแปลงรูปแบบบทเรียน ในการทำไร่ ในผืนนา หลังฤดูกาลทำนา มีการปลูก

พืช ผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ เพื่อปรุงเป็นอาหารและเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนขายส่วนที่เหลือ การจัดบำรุงทำให้เจริญก้าวหน้าในผืนนาอันเดียวกัน มีทั้งปลูกข้าว พืช ผัก ผลไม้และเลี้ยงสัตว์ ดังนั้นจึงเรียกว่า “การพัฒนาไร่นาสวนผสม”

๒) วิเคราะห์หลักพุทธธรรมต้นแบบ และบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสม พบว่า การนำเอาหลักธรรมที่เหมาะสมของพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต โดยยึดบทหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบการดำเนินชีวิต ภารกิจการเลี้ยงชีพ ตามระบบเกษตรกรรม หลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า สันโดษ สุจริต พรหมวิหาร อิทธิบาท เบญจศีล เบญจธรรม กัลยาณมิตตา สัปปุริสธรรม และทศพิธราชธรรม

๓) วิเคราะห์วิธีบูรณาการหลักพุทธธรรมที่จะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสม โดยการวิเคราะห์หมวดธรรมของพระพุทธศาสนาโดยนำเอาธรรมข้อที่เหมาะสมในการจะปรับในเกี่ยวกับอาชีพ การดำเนินธุรกิจ ผลของการศึกษาวิจัยมีการคุ้มค่าและคุณค่า มี ๒ ทาง คือ ทางกายภาพและจิตวิทยา ทางกายภาพได้พัฒนาให้ดีขึ้น คุ้มค่า การเกษตร อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม โดยการปรับมัตตัญญุตา อัตตัญญุตา เข้ากับความพอประมาณ ปรับธัมมัญญุตา อัตถัญญุตา เข้ากับความมีเหตุผล และปรับกาลัญญุตา ปริสัญญุตา ปุคคลัญญุตา เข้ากับการมีภูมิคุ้มกันที่ดี การจัดการไร่นาส่วนผสม มีการวางแบบ การดำเนินการที่ดิน แรงงานและเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินชีวิตและพบว่า ทางจิตวิทยาได้เกิดการคุ้มค่าจากการพัฒนาด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น พบว่า เกิดสันติสุข สามัคคี มีการเกื้อกูลกันในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร

๔. ข้อเสนอแนะของการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ภาครัฐต้องให้การสนับสนุนการให้ความรู้เกี่ยวการทำไร่นาสวนผสม แหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ ส่งเสริมการให้ความรู้การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพเพื่อใช้เองในชุมชน และการส่งเสริมการทำไร่นาสวนผสม รัฐบาลควรมีนโยบายแบบยั่งยืนและให้ราคาสูงขึ้น รัฐบาลควรจะมีนโยบายในการแก้ปัญหาภัยแล้งแบบยั่งยืนให้กับเกษตรกรเพาะปลูก ที่ผ่านมาเป็นเพียงการแก้ไขปัจจุบัน

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๒) ควรศึกษาเกษตรกรต้นแบบในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงในการบูรณา หลักพุทธธรรมการทำไร่นาสวนผสมเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๕. เอกสารอ้างอิง

โครงการเกษตรก้าวหน้า ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน), **เส้นทางสู่ความเป็นเกษตรก้าวหน้า**, กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๔๕.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) **พจนานุกรมพุทธศาสตร์** ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ดิเรก วรรณเศียร,**การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน,** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๕.

นงลักษณ์ จิ๋วจู และคณะ, **การถอดบทเรียนความสำเร็จการเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาพัฒนาชุมชนบ้างวังน้ำแดง หมู่ที่ ๕ ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร**, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร , พ.ศ.๒๕๕๗

นพมาศ พระทอง, **การพัฒนาชนบทในรูปของเกษตรแบบผสมผสาน : กรณีศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและงานของมหาอยู่ สุนทรธัย เกษตรกรตัวอย่างแห่งจังหวัดสุรินทร์,**ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่), กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,ถ่ายเอกสาร, พ.ศ.๒๕๓๖,

สมพร เทพสิทธา. **การเดินตามรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียง ชวยแกปญหา ความยากจนและการทุจริต ฉบับสมบูรณ์,** กรุงเทพมหานคร : กองทุนอริยมรรค. สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแหงชาติ. พ.ศ. ๒๕๔๙.

เสรี พงศ์พิศ, **ร้อยคำที่ควรรู้,** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลังปัญญา, พ.ศ.๒๕๔๗.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมเกี่ยวกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. การศึกษาต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาไร่นาสวนผสม

สามารถนำกระบวนการและผู้ต้องการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้การกระทำเกษตรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ พระพุทธศาสนา ในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง

๒. นำผลการศึกษาผลสะท้อนจากข้อมูลในพื้นที่ศึกษา

เป็นการศึกษาเอกสาร เป็นการอนุรักษ์อาชีพสืบทอดมาจากรรพบุรุษ ฟื้นฟูอดีต พัฒนาอาชีพปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคต

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

๓.๑ นำเสนอผลงานวิจัย และลงตีพิมพ์บทความในการประชุมวิชาการระดับชาติ ในวารสาร ม.จ.ร. อุบลปริทัศน์ และวารสารอื่น ๆ

๓.๒ จัดสัมมนาหัวข้อ การเกษตร ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระพุทธศาสนากับสัมมาชีพในสถาบันการศึกษา สำนักงานการเกษตรในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบ วัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา และผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาจากเอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ทำให้ทราบ ๑. การพัฒนารูปแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ๒. หลักพุทธธรรมอันเป็นต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ๓. วิธีบูรณาหลักพุทธธรรมที่จะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง		
๒. สำรวจพื้นที่และศึกษาข้อมูลจากเอกสารขององค์กรที่เป็นกรณีศึกษา	ทราบข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับความเป็นมาหลักการพัฒนารูปแบบ บทเรียนไร่นาสวนผสม หลักธรรมต้นแบบและบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียงไร่นาสวนผสม วิธีบูรณาการหลักธรรมที่เหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้กับไร่นาสวนผสม	นำไปสู่การศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์	ทำให้ทราบถึงความเป็นมา แนวทางความเป็นมา แนวการดำเนินงาน และการดำเนินโครงการกิจกรรมของหลักเกษตรกรรมในการทำไร่นาสวนผสม
			ได้วิเคราะห์วิธีบูรณาการหลักพุทธธรรมที่จะนำไปปรับใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรปัจจุบัน ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานนำไปประกอบสัมภาษณ์เชิงลึก

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๓. วิเคราะห์คุ้มค่า คุณค่าเกษตรกรรมไร่นาสวนผสมตามแนวคิดไร่นาสวนผสม	ทราบจิตสำนึกของเกษตรกรและโอกาสที่องค์กรแต่ละองค์กรเปิดให้วิเคราะห์คุ้มค่า คุณค่าของเกษตรกรรมในการทำไร่นาสวนผสม	บรรลุวัตถุประสงค์ ข้อ ๑ , ๓	ทำให้สามารถวิเคราะห์ระดับจิตสำนึกของเกษตรกรคุ้มค่า คุณค่าทางกายภาพ พัฒนาอาชีพดีขึ้น ทางจิตวิทยาเกิดสันติสุข สามัคคีกันได้ดี
๔. นำเสนอรายงานร่างสมบูรณ์	แนวทางแก้ไขตามข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิ	แก้ไขเรียบร้อยแล้ว	จำกัดขอบเขตการวิเคราะห์กระบวนการวิเคราะห์การทำไร่นาสวนผสม
๕. แสนอผลการศึกษาวิจัยต่อองค์การบริหารส่วนตำบล ภาคเอกชน ภาครัฐในท้องถิ่น	นำเสนอต่อผู้บริหารองค์กรบุคลากร องค์กรสถาบันการศึกษา ปัจเจกชนในเขตบริหารท้องถิ่นองค์กรของรัฐ	๕.๑ องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ๕.๒ องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรภาคเอกชน และองค์กรภาครัฐ	ขยายเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิเคราะห์หลักเกษตรกรรมในการทำไร่นาสวนผสมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตอุบลราชธานี
๖. นำเสนอผลงานวิจัย และตีพิมพ์บทความในการประชุมวิชาการ		บรรลุวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ผลงานวิจัย	ลงตีพิมพ์บทความเผยแพร่ผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติ

ภาคผนวก ง
รูปภาพผู้ให้สัมภาษณ์ที่สำคัญของกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับการทำไร่นาสวนผสม จังหวัดอำนาจเจริญ

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง
รูปภาพผู้ให้สัมภาษณ์ที่สำคัญของกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับการทำไร่นาสวนผสม จังหวัดอำนาจเจริญ

นางวาสนา สายเนตร

บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายพงษ์เพรช พิมพเนตร

บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๔ บ้านภูเขาขาม ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายโทน แจ่มใส

บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๓ บ้านนาอุดม ตำบลหนองไฮ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

นายบุญหลาย กัลยา

บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๒ บ้านคึมชาด ตำบลไร่สีสุก อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

นายประยงค์ บุญทอง

บ้านเลขที่ ๑๕๒ หมู่ ๑๑ บ้านโคกเจริญ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นางหนูเวียง สร้อยมาศ

บ้านเลขที่ ๙๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายวินิจ สุภาจันทร์

บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๙ บ้านโคกกลาง ตำบลนาเวียง อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

นายสมพาน ยาวะโนภาส กำนันตำบลนาเวียง

บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๙ ตำบลนาวัง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายทองดี สายเนตร ปราชญ์ชาวบ้านหัวภู

บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๓ บ้านหัวภู ตำบลนาแต้ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

นายอินทัช จันทร์เรือง

ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ เกษตรตำบลนาเวียง

สำนักงานเกษตรอำเภอเสนางคนิคม เลขที่ ๑๕๔ หมู่ ๓ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ศธ. ๖๑๓๙/๒๕๖๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอุบลราชธานี ดงบั้งไฟ ต. กระโสบ
อ.เมือง จ. อุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

๙ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อการวิจัย

เจริญพร นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญ การนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ และเจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) อาจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ดำเนินการวิจัยเรื่อง “ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ” ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อการนี้ จึงเจริญพร ขออนุญาตให้พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน ซึ่งมีขอบข่ายการสัมภาษณ์ตามสิ่งที่ส่งมาด้วย โดยดำเนินการระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๖๑ ส่วนการกำหนดบุคคล วันเวลาและสถานที่สัมภาษณ์ พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) จักได้มาประสานงานกับหน่วยงานท่านในรายละเอียดต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและขออนุญาต ดังกล่าว

(พระครูกิตติคุโณภาส)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
โทร. ๐๔๕-๔๒๒๑๕๓, ๐๘๙-๕๘๑๑๒๒๓

ที่ ศธ. ๖๑๓๙/๒๕๖๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอุบลราชธานี ดงบั้งไฟ ต. กระโสบ
อ.เมือง จ. อุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

๙ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อการวิจัย

เจริญพร กำนันตำบลผู้ใหญ่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและปราชญ์ชาวบ้าน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) อาจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ดำเนินการวิจัยเรื่อง “ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ” ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อการนี้ จึงเจริญพร ขออนุญาตให้พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน ซึ่งมีขอบข่ายการสัมภาษณ์ตามสิ่งที่ส่งมาด้วย โดยดำเนินการระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๖๑ ส่วนการกำหนดบุคคล วันเวลาและสถานที่สัมภาษณ์ พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) จักได้มาประสานงานกับหน่วยงานท่านในรายละเอียดต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและขออนุญาต ดังกล่าว

(พระครูกิตติคุโณภาส)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
โทร. ๐๔๕-๔๒๒๑๕๓, ๐๘๙-๕๘๑๑๒๒๓

ที่ ศธ. ๖๑๓๙/๒๕๖๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอุบลราชธานี ดงบั้งไฟ ต. กระโสบ
อ.เมือง จ. อุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

๙ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อการวิจัย

เจริญพร เกษตรกรต้นแบบการทำไร่นาสวนผสม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) อาจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ดำเนินการวิจัยเรื่อง “ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ” ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อการนี้ จึงเจริญพร ขออนุญาตให้พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และกลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน ซึ่งมีขอบข่ายการสัมภาษณ์ตามสิ่งที่ส่งมาด้วย โดยดำเนินการระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๖๑ ส่วนการกำหนดบุคคล วันเวลาและสถานที่สัมภาษณ์ พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร) จักได้มาประสานงานกับหน่วยงานท่านในรายละเอียดต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและขออนุญาต ดังกล่าว

(พระครูกิตติคุโณภาส)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
โทร. ๐๔๕-๔๒๒๑๕๓, ๐๘๙-๕๘๑๑๒๒๓

ภาคผนวก ฉ
แบบสัมภาษณ์

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์มี ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้แบบสัมภาษณ์

๑.ชื่อ.....นามสกุล.....

๒.ระดับการศึกษา.....อาชีพ.....

ประสบการณ์.....

๓. บ้านเลขที่.....หมู่.....ถนน.....บ้าน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัดอำนาจเจริญ

ตอนที่ ๒ หลักการต้นแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

๑. ความรู้และความเข้าใจต้นแบบและบทเรียนไร่นาส่วนผสม

๑.๑ ต้นแบบไร่นาสวนผสมคืออะไร

.....

.....

.....

.....

๑.๒ บทเรียนการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร

.....

.....

.....

.....

๒. บูรณาการหลักพุทธธรรมและเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร

๒.๑ ควรนำพุทธธรรมอะไรมาใช้ในบูรณาการเกี่ยวกับไร่นาสวนผสม

.....

.....

.....

.....

๒.๒ หลักพุทธธรรมอะไรที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงโดยเฉพาะ

.....

.....

.....

.....

๓. ความคุ้มค่าและคุณค่าในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

๓.๑ ความคุ้มค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร

.....

.....

.....

.....

๓.๒ คุณค่าของการทำไร่นาสวนผสมคืออะไร

.....

.....

.....

.....

๔. ความสัมพันธ์ของผู้นำท้องถิ่นและภาครัฐในการส่งเสริมการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร

๔.๑ ผู้นำท้องถิ่นและภาครัฐได้มีการส่งเสริมต้นแบบการทำไร่นาสวนผสมในรูปแบบใด

.....

.....

.....

.....

๔.๒ ผู้นำท้องถิ่นและภาครัฐได้มีการส่งเสริมความคุ้มค่าและคุณค่าการทำไร่นาสวนผสมในด้านใด

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ

(.....)

เวลาผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่.....เดือน.....พ.ศ.๒๕๖๑

ภาคผนวก ช
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ช รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน และที่อยู่

๑. นายสมพาน ยาวะโนภาส กำนันตำบลนาเวียง

๒. นายบุญนาค เถาวรินทร์

๓. นายจินดา อุ่นทวง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาคำ

๔. นางอุไร เทพศรีหา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคึมใหญ่

๕. นายทองดี สายเนตร ปราชญ์ชาวบ้านหัวภู

กลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม จำนวน ๗ คน และที่อยู่

๑. นางวาสนา สายเนตร

๒. นายพงษ์เพรช พิมพเนตร

๓. นายโทน แจ่มใส

๔. นายบุญหลาย กัลยา

๕. นายประยงค์ บุญทอง

๖. นางหนูเวียง สร้อยมาศ

๗. นายวินิจ สุภาจันทร์

กลุ่มภาครัฐ จำนวน ๕ คน และที่อยู่

๑. นางสาวนารียา แก้วเกาะ ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ

๒. นางสาววิภาดา ลาภรัตน์ ตำแหน่ง เจ้าพนักงานการเกษตรชำนาญงาน

๓. นายลองชัย ประธาน ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

๔. นายกฤตยา สุขไชย ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ

๕. นายอินทัช จันทร์เรือง ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ เกษตรตำบลนาเวียง

แบบสรุปโครงการ

แบบสรุปโครงการ
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่ ว. ๑๐๑ / ๒๕๖๑

ชื่อโครงการ ต้นแบบและบทเรียนการพัฒนาไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ

หัวหน้าโครงการ พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร)
พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต รศ.ดร.
พระสิริชัย ธมมจโร (สายสิงห์)
นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน

โทรศัพท์ ๐๘๐ – ๗๒๔ – ๔๖๕๘

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาสังคมในปัจจุบันมุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตรและเทคโนโลยี ซึ่งทำให้เกิดความเจริญมั่งคั่งทางวัตถุอย่างมาก แต่ความเจริญมั่งคั่งจิตใจกลับเสื่อมถอยลดน้อยลง ไม่ได้รับการพัฒนาให ก าวหน้าเทาเทียมทันกัน แม้เศรษฐกิจจะดีขึ้น มีสิ่งเอื้ออำนวยความสุขและความสะดวกสบายอย างมากมาย แต จิตใจคนกลับ เห็นแกตัวมากขึ้น เห็นแกผู้อื่นและสวนรวมนอยลง การที่สังคมโลกไมไดพัฒนาโดยยึดหลักทางสายกลาง มุงแตสร างความเจริญทางด านวัตถุโดยไมให ความสนใจในการพัฒนาด านจิตใจเทาที่ควร จึงทำให ต้องประสบภาวะวิกฤตในด านตางๆ ทั้งในด านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล อม การ ก อการร าย สังคมขาด สันติสุข การเกษตรของไทยในอดีตเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ จึงไม่ค่อยจะพบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากร และเพื่อการส่งออกเป็นรายได้เข้าสู่ประเทศจึงทำให้การทำการเกษตรในปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความสมดุลทางธรรมชาติการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาดซึ่งนับวันจะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อย ๆ การทำไร่นาสวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ และความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตโดยการทำการเกษตรหลายๆ อย่าง เพื่อเพิ่มระดับรายได้ สามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาได้มากขึ้น สร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศเกษตรของชุมชนดีขึ้นปัจจุบันโลกต้องเผชิญกับวิกฤตต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคมหรือแม้กระทั่งชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่อาจจะปฏิเสธความวุ่นวายของสังคมโลกได้ทุกประเทศต่างต้องการที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งการพัฒนาประเทศมีทั้งผลดีและผลเสียประเทศไทยก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่กำลังก้าวไปสู่ประเทศพัฒนาทำให้คนในประเทศเริ่มที่จะละทิ้งความเป็นไทยของเราไปหันไปเน้นภาคอุตสาหกรรมติดวัตถุนิยมชอบความฟุ้งเฟ้อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแทบจะทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจการเมืองวัฒนธรรมสังคมและสิ่งแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกทำให้มีการพัฒนาในด้านต่างๆเช่นการศึกษาสาธารณสุขสาธารณูปโภคและสภาวะดังกล่าวทีมี

การประสานสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นยังได้ส่งผลทางด้านลบตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบทส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้านทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญาความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมกันมาถูกปรับเปลี่ยนถูกลืมเลือนหายไปซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ความพอเพียงในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเองและดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองได้รับการสนองตอบต่อความต้องการต่างๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่างๆได้ด้วยตนเองซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิมต้องถูกกระทบกระเทือนซึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจากปัญหาในอดีตรวมทั้งปัญหาอื่นๆที่เกิดขึ้นล้วนแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๗ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหาภาคของไทยซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกันเพื่อความอยู่ดีมีสุขมุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน ด้วยหลักการดังกล่าวแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับ ๑๐ ที่นี้จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ การที่ประเทศไทยจะสามารถก้าวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องมาจากการมี “เศรษฐกิจชุมชน” ที่เข้มแข็งเพื่อให้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้นๆโดยหันมาใช้หลักพิจารณาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเป็นแนวคิดตามพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ชีวิตที่พอเพียง มุ่งเน้นความพอเพียงระดับครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนถึงระดับประเทศ และประโยชน์ที่มีหลักการและอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์มุ่งให้ทุกภาคส่วนและทุกระดับใช้ความรอบรู้คุณธรรมและความเพียรในกระบวนการพัฒนาที่อยู่บนหลักความพอประมาณความมีเหตุผลมีระบบภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมและสังคมโลกให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้ตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผลและพอประมาณ ดุลยภาพที่เกิดจากเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้สังคมประสบกับสันติสุขอย่างแท้จริงโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตามรอยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ มัชฌิมาปฏิปทา ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและจะต้องเสริมฐานจิตใจของคนในชาติโดย เฉพาะเจ้าของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ในจังหวัดอำนาจเจริญ

๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ

๓. เพื่อศึกษาวิธีบูรณาหลักพุทธธรรมจะนำไปใช้ในการทำไร่นาสวนผสมของเกษตร จังหวัดอำนาจเจริญ

ผลของการศึกษาวิจัย

๑. การวิเคราะห์ไร่นาสวนผสมของเกษตรกร เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหากินลี้ยงชีวิตของชาวนาหรือเกษตรกร ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงการพัฒนารูปแบบและบทเรียนการทำไร่นาสวนผสม พบว่า การพัฒนา คือ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง จัดระบบการพัฒนา มีการนำหลักการวิชาการ แนวคิดทฤษฎีและประสบการณ์มาปรับใช้ในการปฏิบัติ

๒. แนวคิดพุทธธรรมต้นแบบและบทเรียนตามกรอบเศรษฐกิจพอเพียงในการทำไร่นาสวนผสม โดยนำหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับเกษตรกร คือ สันโดษ สุจริต พรหมวิหาร สังคหวัตถุ เบญจศีล เบญจธรรม และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีกรอบในการดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้และมีคุณธรรม รู้ถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ดังนั้น พุทธธรรมที่นำมาใช้ในกรอบ ปรัชญา แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเกี่ยวกับรู้จักความพอประมาณ ความบริสุทธิ์ยุติธรรม ความมีระเบียบวินัยปรับตน ในตั้งอยู่ในค่านิยมของสังคมเป็นคนเข้าใจรอบครอบ รอบรู้ รู้จัก เหตุผล ตน ประมาณ กาลเวลาบุคคลและผู้นำของสังคม และการเป็นผู้นำแนวปฏิบัติของผู้นำระดับรัฐและประเทศชาติ

๓. วิธีบูรณาการ ธรรมะที่เหมาะสมตามกรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ทราบถึงคุ้มค่าและคุณค่า การจัดทำไร่นาสวนผสม ผลของการศึกษาวิจัยมีการคุ้มค่าและคุณค่า มี ๒ ทาง คือ ทางกายภาพและจิตวิทยา ทางกายภาพได้พัฒนาให้ดีขึ้นคุ้มค่า คุณค่า การเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พานิชยกรรม โดยการปรับมัตตัญญุตา อัตตัญญุตา เข้ากับความพอประมาณ ปรับธัมมัญญุตา อัตถัญญุตา เข้ากับความมีเหตุผล และปรับกาลัญญุตา ปริสัญญุตา ปุคตลัญญุตาเข้ากับการมีภูมิคุ้มกันที่ดี การจัดการไร่นาสวนผสม มีการวางแบบการดำเนินการที่ดิน แรงงาน และเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินชีวิต และพบว่า ทางจิตวิทยาได้เกิดการคุ้มค่า คุณค่าจากการพัฒนาด้าน ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น โดยการ เกิดสันติสุข สามัคคี มีการเกื้อกูลกันในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. องค์การพัฒนาส่วนท้องถิ่น

-องค์กรพัฒนาส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชนส่วนท้องถิ่น ได้นำแนวทางที่ได้จากการวิจัยไปกำหนดหลักการเกษตรกรรมไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงาน

-สำนักงานการเกษตร องค์กรการบริหารการพัฒนาการเกษตร องค์กรของรัฐและเอกชน ได้นำแนวทางหลักการเกษตรกรรมที่ได้จากผลการวิจัยไปบูรณาการบริหารจัดการกับหน่วยงาน

-องค์กรการเกษตร ทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่นได้นำเอาแนวทางตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้จากผลการวิจัยไปปรับใช้กับการดำเนินการเกษตร การดำเนินชีวิตให้ได้รับผลสัมฤทธิ์

-สำนักงานการพพัฒนาการเกษตรในท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชนได้นำผลจากการวิจัยไปจัดกิจกรรมส่งเสริมการเกษตร โดยใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางศาสนาประยุกต์เข้ากับการเกษตร

-องค์กรการเกษตร การปกครอง การบริหารในท้องถิ่น ทำแนวทางพระพุทธศาสนากับหลักการเกษตรที่ได้ผลจากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาการเกี่ยวกับเกษตรกรรม ผลของการวิจัยไปกำหนดตัวชี้วัดสำหรับการปฏิบัติงานของบุคคล

๒.ด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

-สถาบันได้นำแนวทางที่ได้จากผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ในรายวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเกษตร เพื่อปลูกฝังกับบัณฑิตรุ่นใหม่ มีความสอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคม

-สถาบันการศึกษา ได้นำแนวทางจากผลการวิจัยไปปรับปรุงหลักสูตร แนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ภาวะการเกษตรปัจจุบัน

๓.ด้านพัฒนาและส่งเสริม

-สถาบันที่เกี่ยวข้อง มีฝ่ายฝึกอบรม นำแนวทางหลักพุทธธรรมกับการเกษตรที่ได้จากการวิจัย ไปปรับปรุงหลักสูตร การฝึกอบรม การสาธิตการเกษตร สร้างหลักสูตรอบรม สาธิตให้เยาวชน บุคลากรการเกษตร

-องค์กรของรัฐ เอกชนส่วนท้องถิ่นส่งเสริมกิจกรรมให้กับประชาชน บุคลากร โดยส่งเสริมให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาและหลักการเกษตร ส่งเสริมการสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ดีเด่นด้านคุณธรรม ปฏิบัติงานมีผลสำเร็จ

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานการวิจัยทางอินเตอร์เน็ต และการจัดตั้งศูนย์เครือข่ายการเกษตร

ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัติคณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย): พระสังวาน เขมปญฺโญ (สายเนตร)

ชื่อ (ภาษาอังกฤษ): Phra Sangwan Kamapanyo

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน:

๓. ตำแหน่งวิชาการ -

๔. หน่วยงานที่ติดต่อได้: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐
มือถือ ๐๖-๓๐๑๙๓๐๓๔ (E-mail) Sangwansainet@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา:

๑) สำเร็จการศึกษา (วุฒิทางศาสนา) น.ธ.เอก

๒) สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปริญญาตรี ร.บ. (เทคนิคและทฤษฎีทางรัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ปริญญาตรี พธ.บ. (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปริญญาโท ศน.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง) มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ: ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป Word, Excel, Power Point, โปรแกรม SPSS.

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ:

๑) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง จิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรภาคเอกชนและองค์กรวัฒนธรรม ในจังหวัดอุบลราชธานี (ผู้ร่วมวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

ผู้ร่วมวิจัย ๑

๑. ชื่อ (ภาษาไทย): พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต (จิตนเรศ วุฑฺฒิธมฺโม) รศ.,ดร.

ชื่อ (ภาษาอังกฤษ): Phrakru Wutthidhambundit (Chitnaretes Wutthidhammo)

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน:

๓. ตำแหน่งวิชาการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์

๔. หน่วยงานที่ติดต่อได้: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐
มือถือ ๐๘๑-๗๙๐๘๔๖๔ (E-mail) naretes99@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา:

๑) สำเร็จการศึกษา (วุฒิทางศาสนา) น.ธ.เอก, ป.ธ.๕

๒) สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปริญญาตรี พธ.บ. (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปริญญาตรี ร.บ. (เทคนิคและทฤษฎีทางรัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ปริญญาโท รป.ม. (นโยบายสาธารณะ) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปริญญาเอก Ph.D. (Public Administration), Nagpur University, India.

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ: ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป Word, Excel, Power Point, โปรแกรม SPSS.

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ:

๑) ชื่อเรื่อง“ทัศนคติของนิสิตที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี (หัวหน้าโครงการวิจัย : แหล่งทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๒) ชื่อเรื่อง “บทบาทของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี” (หัวหน้าโครงการวิจัย : แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๓) ชื่อเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี” (หัวหน้าโครงการวิจัย : แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๔) ชื่อเรื่อง"ความเชื่อต่อพิธีกรรมการนั่งกระทะน้ำมันของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี"(ผู้ร่วมโครงการวิจัย : แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๕) ชื่อเรื่อง "ศึกษาวิเคราะห์นวัตกรรมอักษรธรรมอีสาน" (ผู้ร่วมโครงการวิจัย : แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

ผู้ร่วมวิจัย ๒

๑. ชื่อ (ภาษาไทย): พระสิริชัย ธมมจโร (สายสิงห์)

ชื่อ (ภาษาอังกฤษ): Phra Sirichai Thammacharo

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน:

๓. ตำแหน่งวิชาการ: -

๔. หน่วยงานที่ติดต่อได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐
มือถือ ๐๙๙-๔๗๒๓๗๙๙ (E-mail) sirising2520@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา:

๑) สำเร็จการศึกษา (วุฒิทางศาสนา) น.ธ.เอก,

๒) สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปริญญาตรี พธ.บ. (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปริญญาโท ศน.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง) มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ: ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป Word, Excel, Power Point, โปรแกรม SPSS.

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ:

๑) ชื่อเรื่อง เรื่อง จิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการ ธรรมาภิบาลท้องถิ่น : กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรภาคเอกชนและองค์กรวัฒนธรรม ในจังหวัดอุบลราชธานี (ผู้ร่วมวิจัย : แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

ผู้ร่วมวิจัย ๓

๑. ชื่อผู้วิจัย (ภาษาไทย): นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน

ชื่อ (ภาษาอังกฤษ): Mr.chaiyasit Udomchokenamorn

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน:

๓. ตำแหน่งวิชาการ: -

๔. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี๓๔๐๐๐โทรศัพท์ ๐๘๐๗๒๔-๗๖๕๘

๕. ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี ศน.บ. (รัฐศาสตร์การปกครอง) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปริญญาโท รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

ปริญญาโท พธ.ม. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ: ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป Word, Excel, Power Point,โปรแกรม SPSS

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ:

๑) ชื่อเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์สาเหตุความเชื่อชาวพุทธที่มีต่อศาลดอนเจ้าปู่ประจำหมู่บ้าน จังหวัดอุบลราชธานี” (ผู้ร่วมโครงการวิจัย : แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๒) ชื่อเรื่อง "ศึกษาวิเคราะห์นวัตกรรมอักษรธรรมอีสาน" (ผู้ร่วมโครงการวิจัย : แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

ผู้ร่วมวิจัย ๔

๑.ชื่อ (ภาษาไทย): นายประยงค์ ศรไชย

ชื่อ (ภาษาอังกฤษ): Mr. Prayong Sornchai

๒.หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน:

๓.ตำแหน่งทางวิชาการ: -

๔.หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

โทรศัพท์: ๐๘๑-๗๙๐-๘๔๖๔,

(E-mail): naretes๙๙@hotmail.com

๕.ประวัติการศึกษา:

๕.๑ สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปริญญาตรี วท.บ. (สุขศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล

ปริญญาโท รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (Nida)

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ: ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป Word, Excel, Power Point,โปรแกรม SPSS.

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ:

- ไม่มี